

Aalborg Universitet
Kandidatafhandling ved cand.merc.aud studiet
Sommer 2007

Reduktion af revisionspligten

Revisors involvering og erklæringsafgivelse i
forbindelse med regnskabsaflæggelsen i
mindre virksomheder

Udarbejdet af:

Kim Lykkegaard
Nicolai Mølgaard

Afleveret 31. maj 2007

Vejleder:

Lars Kiertzner

PROBLEMFORMULERING	5
Indledning.....	5
Motiv for valg af emne	6
Beskrivelse af problemstillingen.....	6
<i>Generelt</i>	6
<i>Lov nr. 245 af 27. marts 2006</i>	7
<i>Bag om den nye lov</i>	8
<i>Revisionspligten</i>	10
<i>Revisors erklæringsafgivelse.....</i>	11
<i>Revisionspåtegningen</i>	11
<i>Revisors øvrige erklæringer.....</i>	12
<i>Revisors involvering i regnskabsaflæggelsen i mindre virksomheder</i>	12
<i>Praktiske problemstillinger ved lovændringen</i>	14
<i>Sammenfatning af problemstillingen.....</i>	15
Afgrænsning	16
Disposition og struktur i opgaven.....	16
Model- og metodevalg.....	18
Målgruppe	18

KAPITEL 1

REVISORS FUNKTION OG REGULERINGEN AF REVISORS ERKLÆRINGS- AFGIVELSE	19
1.1 Indledning.....	19
1.2 Revisors funktion	19
1.2.1 Samfundsrollen	19
1.2.2 Revisors uafhængighed og kompetence.....	21
1.2.3 Revisionspligt.....	22
1.2.4 Revisionspligten og revisors funktion i de mindre virksomheder.....	23
1.3 Regulering af revisors erklæringsafgivelse.....	24
1.3.1 Erklæringssituationen	24
1.3.2 Retskilderne - et overblik	26
1.3.3 Den lovbestemte regulering	28
1.3.3.1 Regnskabslovgivning og krav om revision	28
1.3.3.2 Revisorloven	29
1.3.3.3 Erklæringsbekendtgørelsen	31
1.3.4 Den professionsbestemte regulering	32
1.3.4.1 Etske regler og kvalitetskontrol.....	32
1.3.4.2 RS-systemet og begrebsrammen	33
1.3.5 Revisoransvar - tilsyn og sanktioner.....	35
1.3.6 Opdatering af 8. direktiv	35
1.4 Opsummering.....	36

KAPITEL 2

REVISION.....	39
2.1 Indledning.....	39
2.2 Revisionsopgaven.....	39
2.3 Ny revisionsrisikomodel	40
2.4 Begrænsninger i revisionsfravalget	41
2.5 Revisionens grundlag og formål	42
2.6 Sikkerhed og risiko	43
2.7 Planlægning af revisionen	44
2.7.1 Accept af klient og opgave	44
2.7.2 Forståelse af klientens forhold	46
2.7.3 Risikovurdering	47
2.7.4 Væsentlighed	49
2.7.5 Forståelse og vurdering af intern kontrol	50
2.7.5.1 Kontrolmiljø	50
2.7.5.2 Risikovurderingsproces	51
2.7.5.3 Informationssystemet	51
2.7.5.4 Kontrolaktiviteter	52
2.7.5.5 Overvågning af kontroller	52
2.7.5.6 Sammenfatning interne kontroller	53
2.8 Revisionens udførsel	54
2.9 Revisionsbevis	55
2.9.1 Revisionsmålene	56
2.9.2 Dokumentation	57
2.10 Besvigelser	59
2.11 Going concern	60
2.12 Rapportering af revisionen	62
2.13 Revisionspåtegningen	63
2.13.1 Revisors ansvar	64
2.13.2 Revisors konklusion	65
2.13.3 Modificerede påtegninger	66
2.13.4 Revisors pligter i forbindelse med ledelsens lovovertrædelser	67
2.14 Revisionsopgaven i mindre virksomheder	68
2.14.1 De omfattede virksomheder	69
2.14.2 Revisionspligtens genindtræden	70
2.14.3 Opgaveaccept og førstegangsrevisioner	71
2.14.4 Revisionsprocessen	73
2.14.5 Koncernforhold	76
2.14.6 Transaktioner med nærtstående parter	77
2.14.7 Revisionspligtens omfang i øvrigt	78
2.14.8 Omgåelse af revisionspligten	79
2.15 - RS 800 - den uafhængige revisors erklæring på revisionsopgaver med særligt formål	80

2.16 Opsummering.....	83
-----------------------	----

KAPITEL 3

REVIEW.....	86
--------------------	-----------

3.1 Indledning.....	86
---------------------	----

3.2 Reguleringen vedrørende review (gennemgang).....	87
--	----

3.3 RS 2400 - Review af regnskaber	88
--	----

3.3.1 Anvendelsesområde og formål	89
---	----

3.3.2 Generelle principper og omfanget af et review.....	92
--	----

3.3.3 reviewopgavens indhold.....	93
-----------------------------------	----

3.3.4 Planlægning af reviewopgaven	93
--	----

Grundlæggende forståelse for virksomheden	94
---	----

Væsentlighed.....	96
-------------------	----

Besvigelser	97
-------------------	----

3.3.5 Arbejdshandlinger og bevis ved et review.....	98
---	----

Særligt om going concern	100
--------------------------------	-----

3.3.6 Dokumentation	101
---------------------------	-----

3.3.7 Rapportering - reviewerklæringen	102
--	-----

3.4 RS 2410 – Review af perioderegnskaber udført af selskabets uafhængige revisor	104
---	-----

3.4.1 Gennemgang af RS 2410 - hvad er nyt i forhold til RS 2400?	105
--	-----

Virksomhedens generalforsamlingsvalgte revisor	105
--	-----

Forståelse for virksomheden	105
-----------------------------------	-----

Yderligere reviewhandlinger.....	106
----------------------------------	-----

Besvigelser	106
-------------------	-----

Going concern	107
---------------------	-----

Dokumentation.....	107
--------------------	-----

Øvrigt	107
--------------	-----

3.5 Opsummering.....	108
----------------------	-----

KAPITEL 4

REVISORS ØVRIGE ERKLÆRINGER	110
--	------------

4.1 Indledning.....	110
---------------------	-----

4.2 RS 4400 - Aftalte arbejdshandlinger vedrørende regnskabsmæssige oplysninger	111
---	-----

4.2.1 Indhold og omfang af RS 4400.....	111
---	-----

4.2.2 Vurdering af RS 4400.....	112
---------------------------------	-----

4.3 RS 4410 - Assistance med regnskabsopstilling	113
--	-----

4.3.1 Indhold og omfang af RS 4410.....	113
---	-----

4.3.2 Vurdering af RS 4410.....	116
---------------------------------	-----

4.4 Opsummering.....	117
----------------------	-----

KAPITEL 5

KONSEKVENSER OG OVERVEJELSER VED REDUKTION AF REVISIONSPLIGTEN	119
5.1 Indledning	119
5.2 Reduktion af revisionspligten	120
5.3 Alternativer til revision i mindre virksomheder	122
5.4 Review som alternativ til revision	124
5.4.1 Planlægning af opgaven	125
5.4.2 Væsentlighed	127
5.4.3 Udførsel af arbejdshandlinger ved review contra revision	128
5.4.4 Dokumentation	130
5.4.5 Revisors erklæring	130
5.5 Andre erklæringsalternativer	132
5.5.1 Assistance med opstilling af regnskab	133
5.5.2 Aftalte arbejdshandlinger	134
5.5.3 Delvis revision efter RS 800	136
5.6 Sammenligning af alternativer	136
5.7 Revisors fremtidige involvering i de mindre virksomheder	139
5.7.1 Graden af revisors involvering	139
5.7.2 Revisors involvering som grundlag for andre opgaver	140
5.7.3 Regnskabsbrugerne	141
5.7.4 Besvigelser i mindre virksomheder	142
5.7.5 Lettelse af revisionsbyrden	144
5.6.6 Overvejelser omkring den fremtidige udvikling	146
5.8 Opsummering	148
KONKLUSION	151
REFERAT PÅ ENGELSK / SUMMARY	157
ANVENDTE FORKORTELSER	161
LITTERATURLISTE	162
BILAG	164

Problemformulering

Indledning

Som en del af regeringsgrundlaget fra februar 2005 ønskede regeringen af lette erhvervslivets administrative byrder - først og fremmest så de mindre virksomheder blev tilgodeset. I regeringsgrundlaget blev det fastslået, at de administrative byrder for erhvervslivet skulle falde år for år og være reduceret med op til 25% i 2010¹.

Et element til at nå målet var blandt andet en reduktion af revisionspligten for de mindre virksomheder, og med Lov nr. 245 af 27. marts 2006 blev dette virkelighed sammen med en række andre lempelser i årsregnskabsloven, bogføringsloven og selskabslovene.

Formålet med loven var at skabe bedre rammebetingelser for danske virksomheder i en globaliseret økonomi ved at fjerne overflødige administrative byrder, så ressourcerne i erhvervslivet i stedet kunne bruges på at drive og udvikle virksomhederne og derved bidrage til vækst og øget konkurrenceevne. Det var regeringens opfattelse, at særligt iværksætteres og små virksomheders oplevelse af de administrative byrder risikerede at virke som en stopklods for vækst.

Med reduktionen af revisionspligten er det regeringens håb, at revision fremover udelukkende vil blive anvendt i de små virksomheder, hvor revisionen indebærer en merværdi for virksomheden. I første omgang er kun de helt små selskaber² omfattet af lempelsen, men på sigt vil alle B-virksomheder³ eventuelt være undtaget fra kravet om revision.

Da loven ikke indeholder krav om, at revisionspåtegningen erstattes af en anden form for erklæring fra revisors side, har de omfattede selskaber fremover ikke pligt til at vælge en revisor.

Kendsgerningen er dog, at revisor i dag spiller en stor rolle for de små selskaber og leverer en bred vifte af ydelser i forbindelse med regnskabsaflæggelsen, den daglige bogføring, skattemæssig

¹ Bemærkninger til lovforslag L 50

² Små virksomheder defineres i den nye lov som selskaber, der to år i træk ikke overstiger to af følgende størrelser: en omsætning på kr. 3 mio., en balancesum på kr. 1,5 mio., og 12 ansatte. Ud af disse er bl.a. holding selskaber (dvs. selskab som ejer kapitalandele i datter- og associerede virksomheder) dog ikke omfattet af reduktionen, ligesom visse selskaber ud fra givne kriterier kan blive pålagt revisionspligt. Jf. oversigt over størrelsesgrænserne i Bilag A.

³ B-virksomheder defineres som selskaber der to år i træk ikke overstiger to ud af følgende størrelser: omsætning på 58 mio., balancesum på 29 mio., og 50 ansatte. Jf. oversigt over størrelsesgrænserne i bilag A.

assistance samt forskellige former for rådgivning. Det forventes således også, at en større del af de omfattede selskaber fortsat vil lade årsrapporten revidere⁴.

Motiv for valg af emne

Gennem vores arbejde som revisorer involveres vi jævnligt i udarbejdelsen af erklæringer af mange forskellige typer, der spænder lige fra revisionspåtegninger og review-erklæringer på årsrapporter til andre typer erklæringer, som fx vedrører et selskabs specifikationshæfte eller simple tilskudsregnskaber. Især de senere år har med mange nye revisionsstandarde, ny revisorlov og en opdatering af erklæringsbekendtgørelsen budt på øget fokus på og regulering af revisors erklæringsafgivelse.

Da mange af de virksomheder, vi arbejder med i dagligdagen, vil være omfattet af den nye lovændring, både med de nugældende regler men også i større grad hvis alle B-virksomheder på sigt bliver omfattet, har vi fundet det interessant at undersøge, hvilke konsekvenser dette vil få for revisors erklæringsafgivelse og involvering i de små virksomheders regnskabsaflæggelse. Dette hænger naturligt sammen med de nye muligheder og valg, virksomhederne stilles overfor ved lovændringen og hvordan virksomhederne håndterer disse valg. Betyder den nye lov helt farvel til revisor? Eller vil virksomhederne købe sig til alternative erklæringsydelser end revisionspåtegningen i stedet? Og er der i givet fald sparet noget for virksomhederne og i revisorerne arbejde, når alt kommer til alt?

Vores indgangsvinkel til problemstillingen er således primært af praktisk karakter, men bringer os også ud i revisionsteorien, når fx begreberne ”revision” og ”review” skal defineres og sammenlignes, og når revisors rolle - både generelt men i høj grad i de mindre virksomheder - skal vurderes.

Beskrivelse af problemstillingen

Generelt

Med Lov nr. 245 af 27. marts 2006 bortfalder revisionspligten for ca. 75.000 aktie og anpartsselskaber i Danmark⁵, svarende til 58% af samtlige B-selskaber, uden at indføre anden form

⁴ Dette understøttes af rapport fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen om revisionspligten for B-virksomheder s. 73; det fremgår af empirisk undersøgelse at 40% af de adspurgte virksomheder ønsker at bibeholde revisionen i sit fulde omfang.

for revisorkontrol med de fritagne virksomheder. Ud af de 75.000 selskaber har de ca. 45.000 egentlig selvstændig aktivitet. Ifølge de undersøgelser, der ligger bag lovforslaget, svarer reduktionen til en samfundsmæssig lettelse af de lovpligtige administrative omkostninger⁶ på ca. 675 mio. kr. Som nævnt i indledningen erstattes revisionspligten ikke med krav om mindre omfattende kontrol som f.eks. review, men det forventes, at de fleste omfattede virksomheder fortsat vil købe sig til revisorydelser af forskelligt omfang, hvorfor den faktiske besparelse vurderes at være langt mindre. Forskellen ligger dog i, at den administrative byrde ikke længere er pålagt ud fra lovgivningen, men vælges frivilligt af virksomhederne selv.

Før fremsættelsen af lovforslagene var der en del debat omkring ophævelsen af revisionspligten, ligesom lovforslagene blev kritiseret fra mange sider under høringsrunden. Behandlingen i folketinget skete under stor politisk uenighed partierne imellem, og før lovforslagene blev endeligt vedtaget (med et snævert flertal), var der fremsat adskillige ændringsforslag til de oprindelige lovforslag. Herunder blev det åbenbare alternativ til revisionen, reviewet, også diskuteret som muligt krav i stedet for revisionen. Der herskede dog stor politisk usikkerhed (og formodentlig også uvidenhed) omkring reviewet som begreb, herunder hvilken værdi et sådant kunne tillægges i forhold til revision. Igennem lovforslagets behandling har man derfor også generelt kunnet spore en vis naturlig usikkerhed omkring de praktiske konsekvenser af lovforslaget og i særdeleshed i forståelsen af revisions- og regnskabsmæssige begreber. Dette er tydeliggjort af kommentarerne til det oprindelige lovforslag fra Foreningen af Statsautoriserede Revisorer, som var stærkt kritiske på revisorbranchens vegne.

Selve loven i dens endelige udformning giver således også umiddelbart anledning til en række problemstillinger af mere praktisk karakter.

Lov nr. 245 af 27. marts 2006

Revisionspligten i Danmark er defineret i ÅRL § 135, der pålægger alle virksomheder i regnskabsklasse B, C og D⁷ at lade årsrapporten revidere af en statsautoriseret eller registreret revisor.

⁵ Tallet stammer fra bemærkningerne til lovforslaget L 50

⁶ De lovpligtige administrative omkostninger defineres i forarbejderne som de omkostninger, virksomhederne må afholde for at leve op til de informationsforpligtelser, som er et resultat af national eller international regulering.

⁷ Evt. henvise til oversigt i bilag, der definerer de forskellige regnskabsklasser.

Udover en række øvrige lempelser i årsregnskabsloven, bogføringsloven og selskabslovene, indeholder den nye lov et bortfald af revisionspligten for de mindste klasse B virksomheder. Der er tale om en såkaldt kontrolleret reduktion, hvor ophævelsen foregår i to etaper, som først omfatter de mindste virksomheder og dernæst eventuelt samtlige B-virksomheder. På denne måde vil man først vurdere effekten på de mindste virksomheder, inden man tidligst i folketingsåret 2009/10 eventuelt fritager flere af, eller samtlige B-virksomheder.

Virksomhedens ledelse har fortsat pligt til at aflægge en retvisende årsrapport, der som før skal godkendes på selskabets generalforsamling eller tilsvarende ledelsesorgan og offentliggøres gennem Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Ledelsens ansvar er således uændret med den nye lov.

Undtaget fra loven er alle holdingselskaber⁸ og erhvervsdrivende fonde, der fortsat har pligt til at lade årsrapporten revidere uanset virksomhedsstørrelse.

Herudover kan virksomheder, der overtræder bestemte regler i selskabs-, regnskabs- og skattelovgivningen eller såfremt Erhvervs- og Selskabsstyrelsen ved sin stikprøvegennemgang konstaterer væsentlige fejl i årsrapporten, pålægges revisionspligt som straf.

Loven træder i kraft 1. januar 2006, forstået på den måde at selskabernes generalforsamling fra denne dato kan træffe beslutning om fravalg af revisor for det kommende regnskabsår.

Bag om den nye lov

De oprindelige lovforslag til loven, L 50 og L 51⁹ blev fremsat den 16. november 2005 af økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsen (K). Forinden var de sendt i høring hos 91 myndigheder, organisationer mv. herunder de store brancheorganisationer Dansk Industri, Dansk Handel & Service, Foreningen af Statsautoriserede Revisorer mv. Lovforslagene fik en blandet modtagelse - bl.a. var der tvivl om, hvad de foreslåede lempelser reelt ville medføre af besparelser i praksis, og man var bange for, at den manglende revisorkontrol ville medføre misvisende regnskaber og øget mulighed for skatteunddragelse.

⁸ Dvs. selskaber som ejer kapitalandele i datter- og associerede virksomheder.

⁹ Kort beskrivelse af indholdet i L 50 (ÅRL mv.) og L51 (selskabslovene)

Som en del af regeringens beslutningsgrundlag har Erhvervs- og Selskabsstyrelsen udarbejdet en rapport¹⁰ fra marts 2005 med henblik på at analysere betydningen af revisionspligten i de mindre virksomheder og konsekvenserne ved en afskaffelse af revisionspligten. Rapporten bygger på en større spørgeskemaundersøgelse blandt danske B-selskaber samt interview hos de forskellige brugergrupper af reviderede årsrapporter som f.eks. pengeinstitutter, SKAT mv. Herudover omfatter rapporten en større statistisk analyse af de små selskaber i Danmark og en undersøgelse efter den såkaldte AMVAB metode, der måler omfanget af virksomhedernes administrative byrder. Denne rapport blev ligeledes kritiseret fra mange sider for ikke at være objektiv, og for på en række punkter at være direkte fejlbehæftet og mangelfuld, men ikke desto mindre kom rapporten og dens konklusioner til at spille en væsentlig rolle i det lovforberedende arbejde.

En stor del af debatten og kritikken før lovforslagene fulgte med ind i Folketingsdebatten og debatten i de politiske partier. Under behandlingen af lovforslagene i Erhvervsudvalget blev der rejst massevis af spørgsmål til Erhvervsministeren bl.a. foranlediget af den brede kritik fra de forskellige brancheorganisationer, der repræsenterer et bredt udsnit af interessegrupperne (hvoraf flere forblev ubesvarede). Behandlingen gav anledning til flere ændringsforslag til de oprindelige lovforslag, der bl.a. omfattede en halvering af størrelsesgrænserne, indførelse af den punitive revisionspligt og fritagelse af holdingselskaber fra lempelsen.

Først ved 3. behandling i Folketinget blev loven vedtaget med et snævert flertal (V, KF og DF mod S, RV, SF og EL) ca. 1 år efter Styrelsens rapport og ca. 4 måneder efter fremsættelsen af de oprindelige lovforslag. Loven er således blevet til under stor debat og kritik fra flere sider, og der skulle adskillige ændringer til, før regeringen fik politisk flertal (fra Dansk Folkeparti) til en lempelse af revisionspligten. Set fra et branchesynspunkt foranledigede den fremsatte kritik fra FSR kun et begrænset antal ændringer i processen, mest bemærkelsesværdigt måske revisionspligten for holdingselskaberne, som blev indarbejdet i lovændringen (FSR beskrev problemstillingen omkring ureviderede moderselskaber i sit høringsvar af 9. september 2005).

En stor del af diskussionen omkring lovændringens effekt kan indirekte henledes til en diskussion af, hvilken rolle revisor egentlig spiller i de omfattede virksomheder, idet dette har stor betydning for hvordan lovforslagets praktiske effekt vil udforme sig efter dets vedtagelse. Hvorvidt den

¹⁰ "Rapport om revisionspligten for B-virksomheder"

enkelte virksomhed således betragter revisors tilstedeværelse som et nødvendigt onde eller som en aktiv og helt nødvendig sparringspartner, er naturligt nok afgørende for, hvordan den enkelte virksomhed agerer efter lovændringen, ligesom det for andre interessenter såsom kreditgivere, investorer og myndigheder også har stor praktisk effekt, hvilken betydning disse tillægger revisors arbejde både før og efter lovændringen.

Revisionspligten

Grunden til, at der overhovedet findes et behov for revisors involvering i virksomhedernes regnskabsaflæggelse, skal findes i efterspørgslen efter troværdig og retvisende regnskabsinformation. I en fri markedsøkonomi som vores er der ofte stor afstand mellem de, der aflægger årsrapporter (virksomhedsledelsen), og de forskellige brugergrupper som træffer økonomiske beslutninger på baggrund af årsrapporterne - her tænkes først og fremmest på ejerne, men også andre grupper som potentielle nye investorer, kreditorer, offentlige myndigheder mv. Da virksomhedsledelsen og de forskellige brugergrupper kan have forskellige interesser, opstår behovet for en validering af ledelsens regnskabsinformation (de aflagte årsrapporter), og det er her, revisor med sin uafhængighed og kompetence kommer ind i billedet og tilføjer informationen troværdighed og kvalitet. Herudover kan en revisorkontrol virke forebyggende mod økonomisk kriminalitet, ligesom den komplicerede lovgivning inden for bl.a. regnskabs- og skatteregulering har medført et behov for revisors ekspertise. Revisors involvering skaber således tillid og troværdighed omkring virksomhedernes regnskabsaflæggelse.

Før Lov nr. 245 var samtlige selskaber i Danmark omfattet af revisionspligten i ÅRL § 135. Revisionspligten i EU er reguleret i 4. selskabsdirektiv (også kaldet regnskabsdirektivet), som alle medlemsstater er forpligtet til at inkorporere i national lovgivning. Direktivets udgangspunkt er, at alle selskaber er omfattet af revisionspligt, men gør det samtidigt muligt at undtage små selskaber (svarende til definitionen på B selskaber i ÅRL) fra den lovpligtige revision. Inden for EU er det kun Danmark, Sverige og Malta der ikke har benyttet sig af denne mulighed i et eller andet omfang og har revisionspligt for alle selskaber - en kendsgerning, der har været en medvirkende årsag til at fritage de mindste selskaber fra revisionspligt i Danmark.

At lade virksomheder bære omkostningerne til revision, selvom det primært er de eksterne brugergrupper, der drager nytte heraf, skyldes samfundets interesse i en ekstern og uafhængig

kontrol med virksomhederne, og den kendsgerning, at det ville være for omkostningskrævende, hvis brugergrupperne selv skulle hverve deres egen revision, hver gang der var behov for pålidelig regnskabsinformation.

Revisors erklæringsafgivelse

Revisors erklæringsafgivelse reguleres af lovgiver, i form af love og bekendtgørelser mv., og revisorprofessionen selv, i form af revisionsstandards og etiske regler m.v.

Reguleringen af revisorprofessionen er ændret betydeligt gennem revisorloven fra 2003, der finder anvendelse ved revisors afgivelse af erklæringer¹¹. Loven indeholder dog kun begrænsede bestemmelser om revisors konkrete udformning af erklæringer, der i stedet findes i Erhvervs- og Selskabsstyrelsens seneste erklæringsbekendtgørelse der trådte i kraft 15. januar 2005¹².

Professionens regulering foregår gennem de danske revisionsstandards (RS) og udtalelser hertil (UR), der giver klient og revisor en bred vifte af erklæringstyper at vælge mellem. Valget kan afhænge af den ønskede grad af sikkerhed i erklæringen, samt om erklæringen er afgivet på finansiel eller ikke-finansiel information. Eksempler herpå er revisionspåtegninger, review erklæringer samt visse øvrige erklæringer.

Revisionspåtegningen

Resultatet af revision er revisionspåtegningen, hvor revisor i sin skriftlige konklusion udtaler sig om, hvorvidt årsrapporten er retvisende. Revisionspåtegningen er ganske særlig, idet det arbejde, der skal udføres for at afgive denne type erklæring, er veldefineret gennem dels den grundlæggende lovgivning, dels gennem en række særlige revisionsstandards, som regulerer de enkelte dele af revisionsprocessen, og som sætter revisor i stand til at udtale sig *med høj grad af sikkerhed* (ikke fuld sikkerhed) om årsrapporten. Man taler derfor om, at ”en revision er en revision er en revision”, forstået på den måde, at de udførte arbejdshandlinger, der giver ”høj grad af sikkerhed”, kun kan opnås gennem revision, som det er defineret i revisionsstandards, og at de gælder uden fravigelser uanset virksomhedsstørrelse og -type. Den blotte tilstedeværelse af en revisionspåtegning garanterer derfor regnskabsbruger, at regnskabet med høj sandsynlighed er uden væsentlige fejl og har derved stor signalværdi.

¹¹ § 1, stk. 2

¹² Bek. nr. 1537 af 22.12.2004

Den arbejdsproces, hvormed revisor når frem til at kunne afgive revisionspåtegningen - revisionsprocessen - er i de senere år udviklet betydeligt med udarbejdelsen af nye processtandarder, den såkaldte revisionsrisikomodel. Disse standarder er langt mere detaljerede end tidligere og beskriver i detaljer, hvorledes revisor planlægger og udfører sin revision. Groft sagt er der især fokus på, at revisor skal opnå en dybere forståelse for virksomheden og dens omgivelser herunder også de interne kontroller i virksomheden, ligesom revisionsprocessen i højere grad end tidligere er blevet risikostyret. Desuden er øgede dokumentationskrav og mere fokus på besvigelser også en del af de nyere revisionsstandarder. Alt i alt er der de senere år sket en betydelig udvidelse i revisors arbejde og dokumentation.

I forbindelse med revisionspåtegningen er det værd at nævne, at den forholdsvist nye RS 800 giver mulighed for revision af dele af et fuldstændigt regnskab, eksempelvis balancen eller en særskilt regnskabspost.

Revisors øvrige erklæringer

Selvom der ikke udføres revision, kan revisor involveres på anden måde i regnskabsaflæggelsen og afgive en erklæring, der passer til det udførte arbejde og den opnåede grad af sikkerhed. Der kan udføres review (gennemgang) af regnskaber efter RS 2400, der giver en mindre grad af sikkerhed (begrænset) end revision, primært fordi det udførte arbejde bygger på analyser, forespørgsler samt øvrige reviewhandlinger, frem for revisionens stærkere bevisindsamling ved bl.a. eksterne bekræftelser, observationer og undersøgelser. I reviewsammenhæng er det også værd at nævne den nye RS 2410 om review af perioderegnskaber.

Herudover kan der ydes assistance med regnskabsopstillingen efter RS 4410, hvor revisor anvender sin regnskabsmæssige ekspertise (frem for sin revisionsmæssige ekspertise) og endelig kan der aftales konkrete arbejdshandlinger omkring et ofte begrænset emne efter RS 4400. Fælles for de to sidstnævnte erklæringer er, at de ikke indeholder et konklusionsafsnit, og at revisor derfor ingen sikkerhed udtrykker om erklæringsemnet.

Revisors involvering i regnskabsaflæggelsen i mindre virksomheder

En væsentlig forskel mellem den store produktions- eller handelsvirksomhed og den lille håndværker- eller iværksættervirksomhed er, at efterspørgslen efter regnskabsinformationer er ret begrænset i den lille virksomhed. Ledelsen og ejerkredsen er ofte sammenfaldende og består af få

personer. Det samme gælder kredsen af øvrige regnskabsbrugere, der typisk kun består af virksomhedens bankforbindelse, leverandører og offentlige myndigheder som SKAT. Når de skal vurdere virksomheden, henholder de sig i almindelighed til det direkte kendskab til virksomheden, tilliden til dens ejere og ledelse samt andre forhold i øvrigt, frem for offentliggjorte årsrapporter. Behovet for en uafhængig revisorkontrol i de små virksomheder er derfor ret indskrænket i forhold til behovet i de store virksomheder.

Revisor spiller dog ofte en central rolle for de små virksomheder alligevel, fordi den lille virksomheds organisation sjældent har kapaciteten til at bære alle opgaver i forbindelse med regnskabsaflæggelsen, hvorfor revisor derfor ofte leverer en bred vifte af ydelser. Revisor forestår bogføring, udarbejder perioderegnskaber og årsregnskabet, reviderer, udarbejder selvangivelsen og yder rådgivning til såvel selskabet som til ejerkredsen (hovedaktionæren). I forhold til selskabets størrelse er det samlede honorar til revisor ofte betydeligt. I forhold til de samlede ydelser udgør andelen til egentlig revision ofte en lille del af det samlede honorar. Såfremt revisor fortsat leverer de øvrige ydelser, vil besparelsen ved bortfald af revisionspligten i de mindre virksomheder derfor være begrænset.

Idet den nye lov ikke pålægger de omfattede virksomheder anden form for revisorkontrol, skal den enkelte virksomhed vælge, i hvor stort et omfang revisor skal inddrages i regnskabsaflæggelsen.

Umiddelbart er der fire mulige valg:

1. Fortsat lade årsrapporten revidere, selvom det ikke længere er lovpligtigt.
2. Vælge at få udført review af årsrapporten, som er mindre omfattende end revision.
3. Vælge alene at få assistance til udarbejdelsen af årsrapporten, men ingen revision eller review.
4. Helt fravælge revision, review eller assistance.

En femte mulighed kunne være nogle af de øvrige erklæringsprodukter revisor har at vælge imellem såsom delvis revision efter RS 800 eller aftalte arbejdshandlinger efter RS 4400, eller eventuelt en kombination af flere erklæringer.

Uanset hvad virksomhederne vælger, indebærer de forskellige valgmuligheder fordele og ulemper. Faktorer som regnskabsbrugernes behov, den eventuelle erklærings nytteværdi i forhold til

omkostningen ved den, hvilken signalværdi, man ønsker at sende med årsrapporten mv., kommer sandsynligvis til at få indflydelse på virksomhedernes valg.

Ifølge Erhvervs- og Selskabsstyrelsens spørgeskemaundersøgelse¹³ ønskede 40% at bibeholde revisionen i dens nuværende form, mens 49% ønskede en ”mindre omfattende kontrol”, som eksempelvis kunne være i form af review eller udelukkende regnskabsopstilling, mens 11% slet ikke ønskede revisors involvering. Det er således ud fra dette klart, at de fleste virksomheder på et eller andet niveau ønsker en form for kontrol af regnskabsudarbejdelsen fra revisors side.

De nye revisionsprocesstandarder er primært udarbejdet med større virksomheder for øje, hvorfor det i praksis i nogen grad kan være problematisk at håndtere revision af mindre virksomheder under de nye standarder pga. deres meget detaljerede krav til revisionen, som ikke kan fraviges. Det er generelt forventet, at disse nye processtandarder vil medføre en stigning i revisionshonoraret, hvad der også kunne få betydning få valget mellem review og revision.

Under alle omstændigheder står de berørte virksomheder over for et mere frit valg af ydelse fra revisor (eller fravalg), som i højere grad bør kunne tilpasses den enkelte virksomheds ønsker og behov. Revisorerne kommer således formodentlig i højere grad end tidligere til at arbejde med andre typer af erklæringer i forbindelse med ydelser til de mindre virksomheder inden for revisors afgivelse af erklæringer med sikkerhed.

Praktiske problemstillinger ved lovændringen

I forbindelse med behandling af lovforslagene har der som nævnt været megen debat om de praktiske konsekvenser af forslagets gennemførsel. Der er foretaget ændringer i løbet af behandlingsprocessen, som har skullet løse nogle af de kritikpunkter, der har været fremsat. Tilbage står dog, at lovændringen vil medføre en række praktiske problemstillinger, hvis omfang formodentlig ikke er kendt til fulde endnu.

Visse praktiske problemstillinger, som revisor uundgåeligt kommer i kontakt med, kan man dog allerede nu identificere:

¹³ ”Rapport om revisionspligten for B-virksomheder”.

- Ingen generel koncernregnskabspligt, hvilket giver risiko for ureviderede kapitalandele i datter- og associerede virksomheder i moderselskabets regnskab, som er underlagt revisionspligt.
- Ureviderede primobalancer ved indtræden i revisionspligt, enten som følge af straf eller som følge af, at virksomheden overskrider beløbsgrænserne.
- Generelle begrænsninger i revisors muligheder for at leve op til god revisorskik ifølge revisionsstandarderne, i de tilfælde hvor revisor tiltræder efter regnskabsårets udløb. God skik kræver også revisors involvering løbende i regnskabsåret og ikke kun efter regnskabsafslutningstidspunktet.
- Flere selskabsretlige regler forudsætter i sine definitioner, at selskabet er omfattet af revisionspligt. Det er f.eks. tilfældet med revisors gennemgang af mellembalance ved udlodning af aconto udbytte.
- Øvrige afgrænsningsproblemer i forhold til selskabsretten - f.eks. samspillet med visse selskabsretlige erklæringer

Sammenfatning af problemstillingen

Med bortfaldet af revisionspligten for mindre virksomheder er det åbenbart, at revisor i mange tilfælde vil komme til at spille en anden rolle for den mindre virksomhed i fremtiden. Lovændringen giver de omfattede virksomheder alternative muligheder for revisors involvering ved regnskabsaflæggelsen, som vil skulle overvejes nøje, inden revisionen fravælges.

I relation til selve revisionsydelsen giver lovændringen også anledning til visse potentielle praktiske problemstillinger - bl.a. i samspillet med kravene til at opfylde god revisorskik.

Vores behandling af problemstillingerne omkring reduktionen af revisionspligten vil i hovedtræk indeholde følgende:

1. Redegørelse for baggrund og formål med revisors involvering i regnskabsaflæggelsen, herunder det reguleringsmæssige grundlag for revisors erklæringsafgivelse.
2. Beskrivelse af revisors erklæringsydelser med relevans for regnskabsaflæggelsen, herunder med særlig fokus på revisors involvering i mindre virksomheder.

3. Analyse og sammenligning af relevante alternativer til revisionen, herunder vurdering af konsekvenser samt lovændringens betydning for revisors fremtidige involvering i mindre virksomheder.

Afgrænsning

Reduktion af revisionspligten er som nævnt en del af en større lovændring, som også omfatter ændringer i bl.a. regnskabslovgivningen og selskabslovgivningen. Disse lovændringer er ikke behandlet, da de ligger uden for opgavens emne. Alene lovændringer vedrørende bortfaldet af revisionspligten og indførelse af den punitive revisionspligt er behandlet i opgaven.

De samfundsmæssige effekter af lovændringen er ikke analyseret nærmere i opgaven. Dette omfatter eksempelvis vurdering af konkrete besparelser ved den administrative lettelse.

Herudover berøres kun overordnet lovændringens konsekvenser for de omfattede virksomheders interessenter, myndighedernes kontrol og revisionsbranchen.

Opgavens behandling af emnet har hovedvægten lagt på revisionsydelsen og andre erklæringsydelser fra revisor, som er relevante i forbindelse med regnskabsaflæggelsen. Derfor omfatter de behandlede bestemmelser og revisionsstandards udelukkende forhold relateret til revision og andre erklæringer direkte vedrørende historiske finansielle oplysninger, dog ikke erklæringer vedrørende selskabsretlige forhold.

Ud fra hensynet til opgavens omfang er kun udvalgte revisionsstandards, med relevans for opgavens emne, behandlet. Overordnet lovgivning og andre bestemmelser vedrørende revisors virke, herunder etiske regler, er kun gennemgået overordnet.

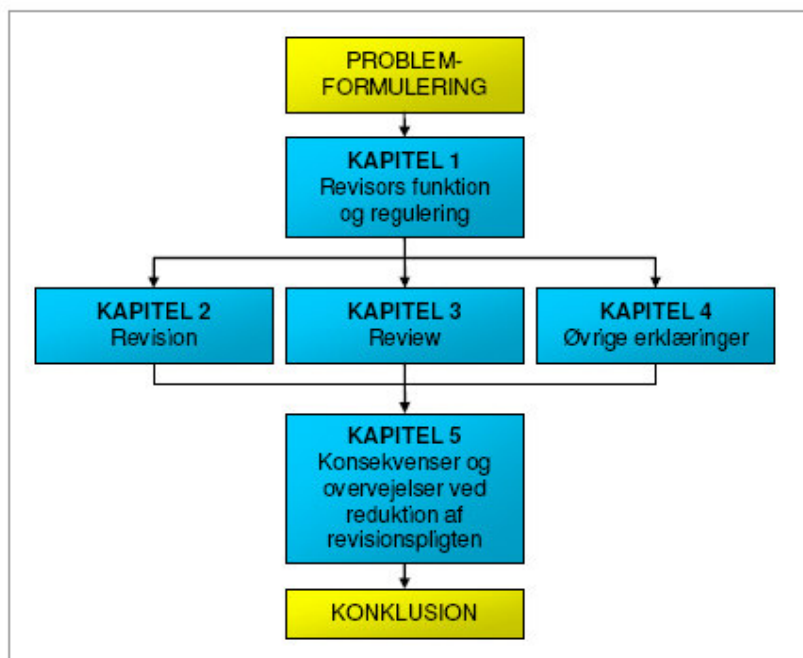
Alle afgrænsninger er foretaget med henvisning til opgavens omfang og vurderet relevans til emnet.

Disposition og struktur i opgaven

Opgaven er inddelt i 5 kapitler, hvor de 3 hovedområder vil blive behandlet i den rækkefølge, de er præsenteret i problemstillingen ovenfor. For overskuelighedens skyld vil der blive udarbejdet delkonklusioner for hvert kapitel, som sammenfattes i en overordnet konklusion sidst i opgaven.

Idet kapitlerne på visse områder vil overlappe hinanden, vil der uundgåeligt opstå gentagelser i opgaven. Dette er dog et bevidst valg, idet kapitlerne på denne måde fremstår mere selvstændige og hver især behandler sit eget konkrete område.

For overskuelighedens skyld kan strukturen i opgaven illustreres således:

Illustrationen skal ses i sammenhæng med nedenstående figur, der beskriver formålet med hvert kapitel samt vægtningen heraf i opgaven.

	Beskrivelse og formål med kapitlet	Vægtning
Kapitel 1	Kapitlet giver dels en beskrivelse af revisors rolle og funktioner i samfundet, herunder baggrunden for eksistensen af en revisionspligt, samt en overordnet beskrivelse af den omfattende regulering, der styrer revisors virke og i særdeleshed revisors erklæringsafgivelse. Formålet med kapitlet er at give læseren nødvendig baggrundsviden omkring revisionspligten og revisorreguleringen til dels at kunne vurdere konsekvenserne ved en reduktion af revisionspligten samt give en indgangsvinkel til kapitel 2-4, der beskriver revisors forskellige erklæringsydelser.	15 %
Kapitel 2	Kapitlet beskriver i detaljer revisionsydelsen gennem hele revisionsprocessen. Kapitlet er vægtet størst i opgaven, idet omfanget af revisors handlinger er ret betydeligt. Kapitlet indeholder også en analyse af revisors revision i små virksomheder, der på mange måder adskiller sig fra de større og mere komplekse virksomheder. Kapitlet indeholder ligeledes en vurdering af nogle af de praktiske problemstillinger knyttet til lovændringen. Formålet med kapitlet er at give læseren indsigt i, hvad en revision indebærer for derved at kunne vurdere konsekvenserne ved et fravalg.	35 %
Kapitel 3	Kapitlet beskriver reviewydelsen og giver en analyse af nugældende reviewsik. Kapitlet har til formål at give læseren indsigt, hvad et review indebærer, og - meget vigtigt - ikke indebærer.	20 %
Kapitel 4	Kapitlet beskriver revisors øvrige erklæringsydelser i relation til regnskabsaflæggelsen. Formålet er at beskrive de andre alternative muligheder, virksomhederne har for revisorinvolvering.	5 %
Kapitel 5	Kapitlet sammenligner de forskellige erklæringsydelser og analyserer på fordele og ulemper knyttet til hver løsning. I kapitlet vurderer vi således samlet på konsekvenserne ved reduktionen af revisionspligten og de alternative muligheder, virksomhederne har for revisorinvolvering. Kapitlet indeholder ligeledes overvejelser omkring den fremtidige udvikling	25 %

Model- og metodevalg

Det kildemæssige grundlag for opgavens udarbejdelse er udelukkende offentligt tilgængeligt materiale på området. Herudover har vi inddraget egne erfaringer fra vort daglige arbejde som revisorer.

Opgaveløsningen er i de beskrivende faser baseret på anvendelse af relevant litteratur, artikler, faglige standarder og øvrigt lovgivningsmateriale, herunder dokumenter knyttet til den omhandlede lovændring.

Målgruppe

Opgavens primære formål er kandidatafhandling på cand.merc. studiet ved Aalborg Universitet. Herudover er det vores håb, at afhandlingen vil kunne bruges af både revisorer og virksomheder til at analysere konsekvenserne ved valg eller fravalg af revisionsydelsen i mindre virksomheder, herunder ved at give et indblik i revisors forskellige erklæringsydelser. Opgaven retter sig således bredt mod mindre virksomheder, revisorer og øvrige med interesse i emnet.

Læsning af opgaven forudsætter et vis kendskab til grundlæggende revisionsteori og virksomhedsforhold.

Kapitel 1

Revisors funktion og reguleringen af revisors erklæringsafgivelse

1.1 Indledning

Den traditionelle opfattelse af en revisor hænger unægtelig sammen med talknuseri, tørre skatteregler og regnskaber - begreber der i manges ører fremtvinger gab og slørede øjne! Andre traditionelle holdninger til revisorer er, at de er ”et unødvendigt onde!”, og at ”de er alt for dyre!”. Om der reelt er tale om fordomme omkring revisorprofessionen, skal vi ikke kommentere, men som vi vil gøre rede for i det følgende kapitel, har dette kaffedrikkende folkefærd sin egen specielle rolle i samfundet, ligesom prisen på revisors ydelser hænger nøje sammen med det arbejde der udføres, og den risiko der løbes via erklæringsafgivelsen.

Det følgende kapitel giver således en beskrivelse af revisors rolle og funktioner set ud fra et samfundsmæssigt synspunkt, både på et generelt niveau, og i relation til de mindre virksomheder, som er temaet for denne opgave, samt en beskrivelse af den omfattende regulering, der styrer revisors arbejde og i særdeleshed revisors erklæringsafgivelse.

Set i relation til opgavetitlen har kapitlet til formål dels at give en indgangsvinkel til den betydning, revisors involvering, herunder revisionspligten, har for virksomhedernes regnskabsaflæggelse, og dels at beskrive hvilke regler, der gælder for revisors virke. Sidstnævnte giver den nødvendige baggrundsviden til forståelse af de efterfølgende kapitler omkring revisors forskellige former for erklæringsafgivelse.

1.2 Revisors funktion

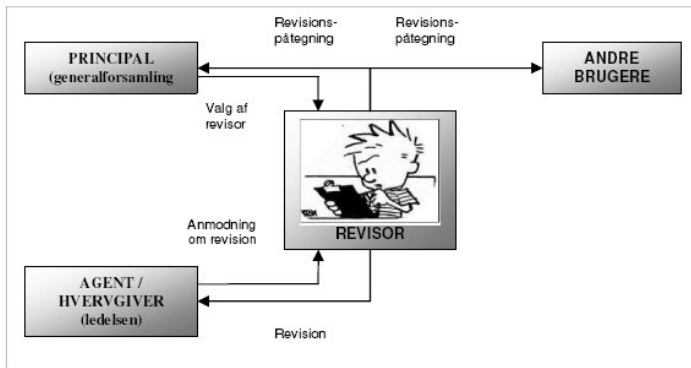
1.2.1 Samfundsrollen

Som profession er revisorerhvervet lidt over 100 år gammelt og opstod i kølvandet på industrialiseringens mange nye selskabsdannelser og den tiltagende liberale samfundsøkonomi¹⁴. Afstanden mellem investorer og virksomhedsledelse er gradvist forøget til det niveau, vi kender i dag og i takt hermed behovet for pålidelige informationer omkring virksomhedernes økonomiske

¹⁴ ”Revisoransvar” s. 19

udvikling. Uden pålidelige informationer er investorerne ude af stand til at udøve en effektiv kontrol med virksomhedsledelsen, der kan tænkes at handle i modstrid med ejernes interesser og målsætninger - f.eks. kan ledelsen have et incitament til, at ikke hele sandheden om virksomhedens situation komme frem. For at sikre sig, at de informationer, der modtages fra ledelsen, er sandfærdige, vælges en revisor, der med sin uafhængige og fagligt kompetente kontrol (typisk revision) tilføjer informationerne (typisk aflagte årsrapporter) den nødvendige troværdighed. Herved er investor, men også andre eksterne interessegrupper med adgang til informationerne - f.eks. finansieringskilder, kreditorer, offentligheden, myndigheder mv. - sikret et pålideligt analyse- og beslutningsgrundlag.

I revisionsteorien benævnes det forhold, at en ejer (principal) må føre tilsyn eller øve kontrol med de personer, der handler på principalens vegne (agenten), for "agentteorien"¹⁵. Agentteoriens afspejling i dansk revisor-ret, hvor det i praksis er ledelsen, der indstiller revisor til generalforsamlingens godkendelse, kan illustreres således:

Figur 1.1 - Dansk agentteori
Kilde - *Koncept & Teori* s. 15

Som det ses af figuren, er resultatet af revisionen - revisionspåtegningen - ikke bestemt alene til hvergivers eller til principalens brug, men anvendes også af andre brugere. Det hensyn, der kommer til udtryk i agentteorien, karakteriseres i revisionsteorien som den "økonomiske teori"¹⁶.

Behovet for en uafhængig ekstern kontrol med virksomhederne og deres regnskaber opstod også i kølvandet på de økonomiske forbrydelser der så dagens lys i den tiltagende markedsøkonomi - et problem der her over 100 år senere ikke er blevet mindre aktuelt.

¹⁵ "Koncept & Teori" s. 12

¹⁶ "Koncept & Teori" s. 24

En grundlæggende forudsætning for enhver kapitalanbringelse er tillid til, at den ikke bliver misbrugt. Ud fra et samfundsmæssigt synspunkt er der ligeledes et grundlæggende behov for, at skatteopkrævningen ikke sker på et bevidst fejlagtigt grundlag.

Selvom revisors arbejde ikke direkte har til formål at afsløre økonomiske forbrydelser, har revision med sin blotte tilstedeværelse og kontrol en vis forebyggende effekt for, at der ikke begås ulovligheder i form af bl.a. økonomisk kriminalitet. Revisors kontrol er således med til at reducere antallet af tilsigtede fejl og derved skabe tillid til virksomheden.

Sidst men ikke mindst har den komplicerede lovgivning inden for regnskabs-, økonomi- og skatteforhold medført et behov hos ledelsen i virksomhederne for kompetent assistance og rådgivning - ydelser som revisor med sin uddannelse og specialviden kan levere. Revisors medvirken inden for disse forhold reducerer alt andet lige antallet af utilsigtede fejl, sammenlignet med situationen hvor revisor ikke indblandes.

Udover ejerne har samfundet således også en interesse i at føre kontrol med virksomhederne for derved at hindre, at landets love brydes - enten bevidst i form af ulovligheder, eller ubevidst som følge af en kompliceret regulering. Dette hensyn karakteriseres i revisionsteorien for den ”sociologiske teori”¹⁷

Revisors arbejde begrundes således ud fra to grundlæggende hensyn, det økonomiske og det sociologiske, og er en samfundsnødvendig virksomhed, i hvis udfald ikke blot revisors egen klient, men også en lang række andre parter har væsentlig interesse.

1.2.2 Revisors uafhængighed og kompetence

En betingelse for at revisors kontrol tilfører troværdighed og tillid til erhvervslivet er, at regnskabsbrugerne opfatter revisor som troværdig. Den ønskede grad af troværdighed opnås kun, hvis revisor opfattes som uafhængig og objektiv i sin kontrol og er faglig kompetent til at udtale sig om de økonomiske informationer, der kontrolleres. Som en følge heraf har kravene til revisors uafhængighed en fremtrædende rolle i revisorlovgivningen, ligesom der stilles store krav til revisors uddannelse og ret til at udøve sit hverv.

¹⁷ ”Koncept & Teori” s. 24

For at understrege revisors uafhængighed (og i øvrigt øge tilliden til revisorhvervet¹⁸) står der i RL § 2, stk. 1, at revisor er ”*offentlighedens tillidsrepræsentant*”. Begrebet indebærer, at revisor i sin erklæringsafgivelse også skal varetage hensynet til virksomhedens omverden såsom myndigheder, medarbejdere, kreditorer, investorer mv. - uanset at revisor er valgt af virksomheden¹⁹.

Balancegangen ligger i, at revisor er *interesseneutral* i sine erklæringsopgaver, og at der ikke tages hensyn til bestemte brugergrupper, der har interesse i at påvirke erklæringsemnet (f.eks. en årsrapport) i en bestemt retning.

1.2.3 Revisionspligt

Udover ejerne (principalen) har samfundet som nævnt også en interesse i at føre kontrol med erhvervslivet for dels at sikre, at der udarbejdes troværdige og pålidelige regnskabsoplysninger, og for at sikre, at lovgivningen bliver overholdt. Da disse forhold har afgørende økonomisk betydning for samfundet, har lovgiverne i en lang række tilfælde bestemt, at visse virksomheder har pligt til at vælge en revisor og lade årsrapporterne underkaste revision. Det drejer sig først og fremmest om selskaber, dvs. aktieselskaber, anpartsselskaber, kommanditaktieselskaber mv., men også andre virksomhedsformer, som f.eks. erhvervsdrivende fonde, er underlagt revisionspligt.

Tilstedeværelsen af en lovbestemt revisionspligt begrundes således primært i den sociologiske teori nævnt ovenfor - dvs. samfundets interesse (og ikke principalens interesse) i at føre kontrol med virksomhederne. At samfundet, dvs. de offentlige myndigheder, har væltet denne samfundsvigtige kontrolopgave over på revisor skyldes dels, at kontrollen ellers ville være en uhensigtsmæssig stor omkostningsbyrde for de offentlige myndigheder, og dels at kontrollen herved netop er sikret revisors uafhængighed og interesseneutralitet.

Den påtvungne revisionspligt betyder, at det er virksomhederne (hvervgiveren), der bærer omkostningsbyrden til revision, selvom revisors arbejde - revisionspåtegningen - også er bestemt til principalens og andre brugeres anvendelse. Idet der netop kan være mange forskellige brugere af en virksomheds årsrapport, ville situationen uden revisionspligt, og hvor det var de enkelte brugere, der hver især skulle hverve en revision af virksomheden, forekomme uhensigtsmæssigt, idet de samlede omkostninger i samfundet til revision hurtigt ville løbe løbsk. Derfor er det fundet mest hensigtsmæssigt - ud fra helhedsbetragtningen - at det er virksomhederne, der bærer

¹⁸ ”Regulering og Rapportering” s. 37

¹⁹ ”Regulering og Rapportering” s. 36

omkostningerne til revision, uagtet de eventuelt ikke selv har interesse i eller brug for en uvildig kontrol. Da de reviderede årsrapporter er offentligt tilgængelige, kan alle andre brugergrupper benytte sig af disse gratis, hvilket er helt i tråd det økonomiske hensyn nævnt ovenfor, og sikrer en effektiv kapitalanbringelse i erhvervslivet. Hvis hver enkelt bruger skulle hyre sin egen revision, som det ville være tilfældet i situationen uden revisionspligt, er det nemt at forestille sig, at virksomheden næppe ville opfatte brugerens revisor som uvildig, og af den grund nægte adgang til fortrolige oplysninger. Udførelsen af en effektiv og grundig revision kræver både et fortrolighedsforhold og et kendskab til virksomheden - noget der typisk opbygges over flere år.

1.2.4 Revisionspligten og revisors funktion i de mindre virksomheder

Gennemgået ovenfor er de generelle teorier omkring behovet for en samfundsbestemt revisionspligt. Situationen er lidt anderledes for de mindre virksomheder, der på mange områder adskiller sig fra de mellemstore og store virksomheder.

De mindre virksomheder er ofte kendetegnet ved personsammenfald mellem ejer og ledelse (principal og agent), hvorfor der ingen eksterne investorer er. Agentteorien er således sat ud af spil for de mindre virksomheder og dermed behovet for en uvildig kontrol af virksomhedsledelsen set ud fra et ejersynspunkt. Agentteorien kan således i disse situationer ikke begrunde tilstedeværelsen af en tvungen revisionspligt for de mindre virksomheder.

Samfundet vil imidlertid stadig have en interesse i, at også de mindre virksomheder overholder lovgivningen, og ud fra dette synspunkt kan en pligt til at inddrage en eller anden form for revisorkontrol begrundes. Da de mindre virksomheder ofte er kendetegnet ved et ukomplekst bogholderi og et forholdsvist begrænset antal transaktioner - som følge af et begrænset antal forretningsområder - er de offentlige myndigheder på et vist niveau selv i stand til at udfylde den kontrollerende rolle - i hvert fald i et større omfang end det er tilfældet for de større virksomheder. I Danmark foregår der således en kontrol gennem SKATs ligning af virksomhedernes selvangivelser og Erhvervs- og Selskabsstyrelsens stikprøvevise udvælgelse af årsrapporter. Når dette sammenholdes med det forhold, at der ofte kun er en forholdsvis begrænset efterspørgsel efter de mindre virksomheders aflagte årsrapporter, fordi kredsen af eksterne brugergrupper typisk kun består af virksomhedens bankforbindelse, offentlige myndigheder og evt. også virksomhedens

kreditorer, findes endnu et argument imod, at de mindre virksomheder skal lade de aflagte årsrapporter revidere.

Der er således forhold, som taler både for og imod tilstedeværelsen af en påtvunget revisionspligt for de mindre virksomheder - forhold som også har præget debatten i Danmark i forbindelse med den nyligt vedtagne lovændring. Uanset tilstedeværelsen af en revisionspligt eller ej, er det dog en kendsgerning, at revisor i dag spiller en stor rolle i mange mindre virksomheder, som vælger frivilligt at købe sig til den tillid og troværdighed, revisors involvering i regnskabsaflæggelsen giver. I hvilket omfang revisor inddrages i regnskabsaflæggelsen, afhænger af virksomhedernes behov efter de forskellige erklæringsydelser revisor kan tilbyde, og det arbejde som revisor iflg. den omfattende regulering på området skal udføre.

1.3 Regulering af revisors erklæringsafgivelse

Dette afsnit har til formål kort at beskrive den meget omfattende regulering, der styrer revisors virksomhed og erklæringsafgivelse. Reguleringen for revisorerhvervet er et samspil mellem ikke så få forskellige retskilder, der hver især har forskellig retlig gennemslagskraft. Revisorreguleringen er desuden under konstant udvikling, primært påvirket af internationale tiltag, og denne konstante fornyelse, sammenholdt med antallet af retskilder, gør emnet meget omfattende og til en vis grad også en smule uoverskueligt. Afsnittet vil således ikke gå i dybden med omfanget af den samlede regulering, men i stedet blot ridse banen op for de overordnede regler vedrørende revisors erklæringsafgivelse - så kortfattet som muligt, men dog med en nærmere gennemgang af de regler og bestemmelser vi finder relevante for opgavens emne.

1.3.1 Erklæringssituationen

Da opgavens emne relaterer sig til revisors involvering i virksomhedernes regnskabsaflæggelse, er det nærliggende først at beskrive de situationer, hvor revisor involveres i virksomhedernes regnskabsaflæggelse, og dernæst i de følgende afsnit beskrive den tilhørende regulering.

Som nævnt tidligere spænder efterspørgslen efter revisorydelser bredt - lige fra den ovenfor omtalte kontrolfunktion (typisk revision af årsrapporter), der må siges at udgøre den væsentligste del af revisors arbejde, til forskellige former for rådgivning og assistance inden for de forhold, hvor revisor har sin ekspertise. Fælles for de fleste af opgaverne er, at de munder ud i en skriftlig

erklæring, hvor revisor udtaler sig om genstanden for det udførte arbejde, f.eks. hvorvidt det opfylder visse kriterier, og om der er væsentlige forhold, brugerne af erklæringen skal have kendskab til. Den skriftlige erklæring vil således, i de situationer hvor den udarbejdes, være resultatet af revisors arbejde. Erklæringen kan rette sig mod helt specifikke brugere, som det er tilfældet med f.eks. et rådgivende notat til en virksomheds ledelse - eller til en bred kreds af brugere, som det er tilfældet for revisionspåtegningen på en virksomheds årsrapport.

En revisorerklæring i bred forstand er således alle skriftlige udtalelser fra revisor til den eller de tiltænkte brugere. Umiddelbart kan følgende erklæringssituationer identificeres:

- **Kontrol af regnskaber mv.** - erklæringsemnet forsynes med en revisionspåtegning, hvis der er udført revision, eller en anden erklæring der passer til det udførte arbejde, f.eks. en erklæring om review (gennemgang)
- **Assistanceopgaver** - hvor revisor bruger sin ekspertise indenfor et givet område. Et typisk eksempel er revisors assistance med regnskabsopstilling.
- **Lovpligtige erklæringer** - mange bestemmelser i f.eks. selskabsretten kræver revisorerklæringer, f.eks. i forbindelse med fusion, spaltning, apportindskud mv.
- **Øvrige erklæringsopgaver** - alle andre typer udtalelser afgivet af en revisor om et givet emne, herunder også forskellige former for rådgivningsopgaver.

Retskilderne opererer dog med et mere snævert erklæringsbegreb, hvor der skelnes mellem erklæringer, som udelukkende bruges af den ansvarlige part, som det er tilfældet med fx rådgivningsnotatet til en virksomheds ledelse, og erklæringer som også er tiltænkt andre brugere. Kun de sidstnævnte erklæringer, der involverer trepartsforholdet: revisor, en ansvarlig part og tiltænkte brugere, er som overvejende hovedregel reguleret via retskilderne (også visse lovpligtige erklæringer og erklæringer om assistance er omfattet uanset hvem brugerne er). Dette forhold harmonerer fint med de grundlæggende teorier om revisors funktion (gennemgået ovenfor), hvor revisors involvering primært har til formål at øge graden af tillid over for omverdenen og derfor skaber et tilsvarende behov for regulering i netop disse situationer. Trepartsforholdet fremgår af agentteorien illustreret i figur 1.1 ovenfor (i figuren fremgår faktisk 4 parter, men i praksis anses principal og agent som samme person).

1.3.2 Retskilderne - et overblik

Som nævnt er revisorerhvervet tæt reguleret gennem en række meget forskellige instrumenter af vidt forskellig retlig gennemslagskraft. Helt overordnet er regelgrundlaget todelt, med den nationale lovgivning, herunder indarbejdede EU-bestemmelser, på den ene side, og revisorprofessionens egen standardudstedelse (gennem de faglige organisationer) og branchens løbende udvikling af god revisorskik på den anden side. En nylig opdatering af 8. selskabsdirektiv²⁰ spiller i den forbindelse en væsentlig rolle.

Revisorerhvervet er om noget andet erhverv påvirket af den internationale udvikling. Gennem sit medlemskab af EU er Danmark omfattet af EU retten, herunder de udstedte direktiver og henstillinger, som hvert medlemsland er forpligtet til at inkorporere i national lovgivning. På revisions- og regnskabsområdet er det de såkaldte regnskabsdirektiver (4. og 7. selskabsdirektiv²¹) og revisionsdirektivet (8. selskabsdirektiv – som nævnt ajourført i 2006²²) samt Kommissionens henstillinger om uafhængighed og kvalitetssikring²³, der har relevans og således er indarbejdet i den danske lovgivning - her tænkes først og fremmest på revisorloven²⁴ (RL) og årsregnskabsloven²⁵ (ÅRL). Direktiverne er ramme-bestemmelser og opstiller de minimumsbestemmelser, som medlemsstaterne skal følge - det står medlemsstaterne frit for at have en ”strengere” lovgivning end direktiverne foreskriver.

Udover revisorloven og årsregnskabsloven, der er de to helt centrale love på revisorområdet, findes der også en række bekendtgørelser, her tænkes først og fremmest på ”erklæringsbekendtgørelsen” (ERBK), der til dels har lovs kraft²⁶.

Udover love og bekendtgørelser er revisors arbejde reguleret af revisorerhvervets etiske regelsæt og generelle anbefalinger af, hvordan revisor bør gribe forskellige revisionstekniske problemområder an. I Danmark udsteder FSR de danske revisionsstandarder (RS), der er en direkte oversættelse af de internationale standarder (ISA) udstedt af IFAC²⁷ - tilpasset danske forhold. Også gennem

²⁰ Det ajourførte 8. selskabsdirektiv kræver, at revisorprofessionens standarder (RS) anvendes ved udførsel af revision.

²¹ 78/660/EØF og 83/349/EØF

²² 2006/43/EF - om lovpligtig revision af årsregnskaber og konsoliderede regnskaber - afløste med virkning fra 29. juni 2006 det hidtidige direktiv 84/253/EØF.

²³ 2001/256/EF og 2002/590/EF.

²⁴ Lov 2003-04-30 nr. 302 om statsautoriserede og registrerede revisorer.

²⁵ Lovbekendtgørelse 2004-03-23 nr. 196 (Årsregnskabsloven).

²⁶ Bekendtgørelser, udstedt med hjemmel i en lov, har lovs kraft inden for rammerne af den pågældende lov.

²⁷ International Federation of Accountants - den internationale revisorsammenslutning.

standardudstedelsen er revisorreguleringen således i høj grad påvirket af den internationale udvikling.

Revisionsstandarden afløser de hidtil gældende danske revisionsvejledninger, der er under afvikling og kun findes få af tilbage.

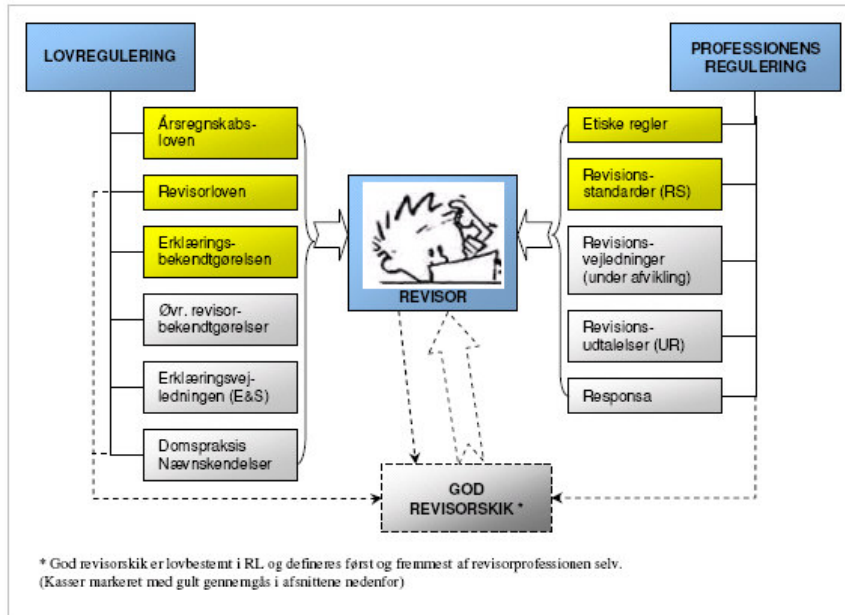
Hvor love og bekendtgørelser indeholder overordnede rammer for revisors erhvervsudøvelse, virker revisionsstandarden med tilhørende revisionsudtalelser som udfyldende detailbestemmelser og sætter standarder for helt specifikke handlinger og overvejelser, revisor skal udføre gennem revisionsprocessen og i forbindelse med den øvrige erklæringsafgivelse.

I retskildesammenhæng er revisionsstandarden, der er udstedt af en privat forening, dog underordnet lovgivningen, men via sit medlemskab af FSR og FRR er de fleste revisorer forpligtet til at følge standardernes meget detaljerede krav. Desuden er en erklærende revisor forpligtet af den i revisorloven fastsatte generalklausul, *den gode revisorskik*, der er det helt centrale normsæt for revisors erhvervsudøvelse. I RL § 2, stk. 2 hedder det således:

"... Opgaverne skal udføres med omhu, nøjagtighed og den hurtighed, som deres beskaffenhed tillader, samt i overensstemmelse med god revisorskik."

Selvom der er tale om en udefineret norm, antages god revisorskik i praksis at være nået ved at opfylde revisionsstandardernes krav. Hertil skal også selve revisorprofessionens efterlevelse af det samlede regelgrundlag og i særdeleshed retspraksis (responsa, nævnskendelser og domspraksis) tages i betragtning ved vurderingen af, om god revisorskik efterleves. Med opdateringen af 8. direktiv, som gennemgås nedenfor, bliver det fremover lovbestemt at følge RS'erne (ISA'erne), når der udføres revision.

I figurform kan den samlede regulering enkelte bestanddele, med lovreguleringen på den ene side, professionens regulering på den anden side og den gode revisorskik som et bindeled herimellem, illustreres således:

Figur 1.2 - Oversigt over retskilderne
Kilde - Egen tilvirkning

1.3.3 Den lovbestemte regulering

1.3.3.1 Regnskabslovgivning og krav om revision

Revisionspligten i Danmark er lovbestemt i ÅRL § 135, der pålægger virksomheder omfattet af regnskabsklasse B, C og D at lade den udarbejdede årsrapport revidere af en statsautoriseret eller registreret revisor. Undtaget herfor er som nævnt indledningsvist de mindste B-virksomheder omfattet af den nye lovændring.

Revisionspligten er indarbejdet i ÅRL som en konsekvens af EU's 4. selskabsdirektiv fra 1978. Direktivet stiller krav om revision af alle selskaber, men giver dog medlemslandene mulighed for at fritage mindre selskaber fra revisionspligt, jf. artikel 51. Definitionen på mindre selskaber svarer til størrelsesgrænserne for klasse B-virksomheder. Danmark har således ikke i fuldt omfang udnyttet lempelsesmulighederne i 4. direktiv, men med den nye lovændring er det første skridt mod en harmonisering taget²⁸.

²⁸ Det skal kort nævnes, at der ikke ses lige positivt på de mange lempelser i ÅRL, som lovændringen har medført. Jf. således Henrik Steffensen i R&R 2006, nr. 5: "Forenklinger af årsregnskabsloven - igen... og til gavn for hvem?", hvor han giver mening for, at reglerne for regnskabsaflæggelse i klasse B er bragt tilbage til 1981-lovens krav, og at den nye ÅRL reelt er aflyst for B-virksomhederne. I sin kritik tillægger han vægt, at de faglige organisationer, herunder Regnskabsrådet også var kritisk over for lempelserne. En lignende holdning udtrykker FSR's formand Jens Røder i sit høringssvar til udkastet til L 50. Da regnskabsreglerne imidlertid ikke er omfattet af denne opgave, er det dog ikke en diskussion vi vil forfølge yderligere.

1.3.3.2 Revisorloven

Den første revisorlov så dagens lys i 1909²⁹ og er siden da undergået mange forandringer i takt med samfundets og erhvervslivets udvikling. Den nugældende revisorlov, der trådte i kraft 1. september 2003, var et markant brud på de begrænsninger og krav, den tidligere regulering stillede til revisors erhvervsudøvelse. Således regulerede den tidligere lovgivning alle revisors funktioner, og forbød med sine skærpede regler om generel uafhængighed revisor at beskæftige sig med anden erhvervsmæssig virksomhed end revisionsvirksomheden.

Den nye revisorlovs bestemmelser gælder kun i de tilfælde, hvor revisor fungerer som erklæringsafgiver, og beskæftiger sig således ikke med revisors øvrige funktioner, jf. lovens anvendelsesområde defineret i RL § 1, stk. 2:

"Loven finder anvendelse ved revisors revision af regnskaber m.v. og supplerende beretninger samt ved revisors afgivelse af erklæringer og rapporter, der i øvrigt kræves i henhold til lovgivningen eller ikke udelukkende er bestemt til hvervgiverens eget brug."

Denne markante ændring af revisorreguleringen betyder i alt sin enkelthed, at det nu står revisorerhvervet frit for fx at drive konsulentvirksomhed ved siden af revisionsvirksomheden, sidde i bestyrelser, drive udlejningsvirksomhed mv. - så længe det ikke kolliderer med de erklæringssituationer, revisor også måtte beskæftige sig med.

Hvor den generelle uafhængighed således er liberaliseret i den nye lov, er den konkrete uafhængighed til gengæld skærpet. Således opremses i § 11 en lang række situationer, som konkret truer revisors uafhængighed og gør, at han ikke kan fungere som erklæringsafgiver³⁰. Revisor vil således ofte være i den situation at måtte vælge, om han vil være erklærende revisor for en klient, eller i stedet vil tilbyde andre ydelser.

At netop uafhængigheden er i fokus ved revisors erklæringsafgivelse er ikke noget nyt - det nye er, at loven kun beskæftiger sig med revisor som erklæringsafgiver, og ikke med revisors øvrige funktioner som f.eks. revisors rolle som rådgiver. Til forskel for tidligere er det således helt afgørende for revisors retsstilling, om en opgave er en erklæringsopgave - og således er inden for

²⁹ Lov nr. 217 af 14. maj 1909 - Lov om autoriserede revisorer.

³⁰ Det bærende princip i RL § 11, stk. 1 er, at revisor ikke må udføre erklæringsopgaver efter RL § 1, stk. 2 når der foreligger omstændigheder, som kan vække tvivl om revisors uafhængighed hos en velinformeret tredjemand. Af eksempler nævnes familiemæssige relationer til den pågældende kundevirksomhed, økonomisk interesse i kundevirksomheden, tidligere ansættelsesforhold i virksomheden, ledelsesmæssige sammenfald mellem revisionsvirksomhed og kundevirksomhed mv.

rammerne af revisorloven - eller ikke. Som nævnt tidligere, og som det kan udledes af RL § 1, stk. 2 gengivet ovenfor, defineres en erklæring i lovens forstand som alt, hvad der ikke udelukkende er beregnet til klientens eget brug. Det samme er lovpligtige erklæringer og rapporter (dvs. uanset om de er beregnet udelukkende til klienten eller ej)³¹. I relation til opgavens emne, vil enhver erklæring afgivet i forbindelse med revisors involvering i regnskabsaflæggelsen i en virksomhed typisk være omfattet af revisorlovens bestemmelser.

Når revisors arbejde er omfattet af revisorloven, fungerer revisor som "*offentlighedens tillidsrepræsentant*", jf. RL § 2, stk. 1, og har pligt til at udføre sit arbejde i henhold til god revisorskik jf. RL § 2, stk. 2. At en erklæring er omfattet af loven har herved følgende konsekvenser:

- Erklæringen er afgivet af en revisionsvirksomhed, der opfylder kriterierne i RL § 12 - dvs. en statsautoriseret eller en registreret revisorvirksomhed. Brugerne af erklæringen er herved sikret revisors kompetence, og at det udførte arbejde er omfattet af kvalitetskontrol jf. RL § 14.
- Lovens regler om revisors uafhængighed i RL § 11 finder anvendelse. Brugerne af erklæringen er herved sikret, at revisor ikke på nogen måde har personlig interesse i erklæringsemnet eller den ansvarlige part.
- Revisor må ikke kræve resultatafhængigt honorar for arbejdet, eller i øvrigt et honorar, der er urimeligt jf. RL § 13
- Erklæringen er dækket af revisors lovpligtige forsikring jf. RL § 3.
- Revisor og/eller revisionsvirksomheden kan pålægges disciplinært ansvar jf. RL § 20.
- Revisor er underlagt kvalitetskontrol af Revisortilsynet jf. RL § 14.

Figur 1.3 - Revisorlovens beskyttelsesregler
Kilde - Egen tilvirkning

³¹ Det skal i relation til afsnittet nævnes, at definitionen på en erklæring i praksis kan give anledning til en række misforståelser og vanskeligheder med at få de forskellige regelsæt til at arbejde sammen. Det skyldes, at ordet "erklæring" som begreb bruges forskelligt og mangesidet i de forskellige retskilder, og at der desværre ikke findes en entydig definition på begrebet – heller ikke i lovens forarbejder. Dette er meget uheldigt, da det har afgørende betydning for revisors ansvar og pligter, om der er tale om en "erklæring" i lovens forstand eller ej. Dette er dog ikke en diskussion, vi vil behandle i opgaven, da det valgte emne udelukkende beskæftiger sig med situationer, hvor revisor uden tvivl beskæftiger sig med opgaver der i lovens forstand er erklæringsopgaver. I stedet henvises til diskussionen i "Regulering og Rapportering" siderne 46-59.

Hvis erklæringen skal anvendes af andre end klienten selv, kan erklæringens brugere have tillid til, at ovenstående forhold er gældende.

Præget af Enron skandalen i USA³² er der i RL § 10, stk. 5 indført en betinget anmeldelsespligt for revisorer, der indser, at ledelsen i klientvirksomhederne begår grove økonomiske forbrydelser i tilknytning til deres hverv. Lov nr. 245 af 27. marts 2006 har udvidet denne anmeldelsespligt, så den nu gælder i enhver erklæringssituation, og ikke som før kun når revisor udfører revision³³.

Som en direkte konsekvens af vedtagelsen af det nye 8. selskabsdirektiv vil RL på en række områder skulle bringes i overensstemmelse hertil. Ændringen af RL vil skulle gennemføres senest 29. juni 2008. Konsekvenserne af det nye 8. direktiv er nærmere gennemgået nedenfor i afsnit 1.3.6.

1.3.3.3 Erklæringsbekendtgørelsen

Revisorloven indeholder de helt centrale bestemmelser omkring revisors virke som erklæringsafgiver, men omfatter kun begrænsede bestemmelser om revisors konkrete udformning af erklæringer. Erhvervs- og Selskabsstyrelsens har med hjemmel i RL § 2, stk. 3³⁴ udstedt bekendtgørelse nr. 1537 om statsautoriserede og registrerede revisors erklæringer mv. - "erklæringsbekendtgørelsen" (ERBK) - som indeholder bestemmelser om revisors afgivelse af erklæringer over for tredjemand.

Erklæringsbekendtgørelsen angiver mindstekrav til selve indholdet af erklæringen samt regler for, i hvilke tilfælde der skal tages forbehold eller afgives supplerende oplysninger. Herudover indeholder erklæringsbekendtgørelsen i begrænset omfang regler om kommunikation med hvervgiver i forbindelse med revision (førelse af en revisionsprotokol) samt krav til revisors dokumentation for det udførte arbejde.

Erklæringsbekendtgørelsen skelner mellem følgende erklæringstyper:

- Revisionspåtegninger på reviderede regnskaber - §§ 3-8
- Erklæringer om gennemgang (review) af regnskaber - §§ 9-13

³² Sagen, der handlede om en ledelse, der bevidst foretog regnskabsmanipulation uden at Enrons revision opdagede det, udviklede sig til en skandale, der lukkede den verdensomspændende revisionsvirksomhed Arthur Andersen, og skabte dønninger i hele verden.

³³ R&R nr. 5 2006: "Lempelse af revisionspligt" af Anders Bisgaard.

³⁴ RL § 2, Stk. 3: "Erhvervs- og Selskabsstyrelsen kan fastsætte nærmere regler for udførelse af revisionsarbejder og for revisors afgivelse af erklæringer."

- Erklæringer om assistance med regnskabsopstilling - §§ 14-15
- Øvrige erklæringer - §§ 16-19

Udfører en revisor revision, review eller assisterer med regnskabsopstilling *skal* han efter erklæringsbekendtgørelsen forsyne regnskabet eller de regnskabsmæssige oplysninger med en erklæring - bordet fanger så at sige. Bestemmelsen er en udvidelse af RL § 10, stk. 4, der pålægger revisor at forsyne det reviderede med en revisionspåtegning. Revisor har altså ikke mulighed for at undlade at fortælle omverdenen om den udførte ydelse.

Erklæringsbekendtgørelsen er senest opdateret i december 2004 for at bringe den i harmoni med bl.a. nye EU-krav til revisionspåtegningen, samt til de internationale og nationale standarder (ISA'er og RS'er). Allerede nu findes der imidlertid visse skævheder i forhold til nyere revisionsstandarder, herunder i særdeleshed den nye RS 700 om revisionspåtegningen, og en opdatering vil være på sin plads. Det er imidlertid fundet hensigtsmæssigt at vente med en opdatering, indtil revisorloven er opdateret som følge af ændringerne i 8. direktiv³⁵.

1.3.4 Den professionsbestemte regulering

Revisorprofessionen regulerer selv i et stort og meget detaljeret omfang revisors virksomhed - en regulering der rækker langt ud over den lovbestemte regulering. Internationalt sker reguleringen gennem IFAC og nationalt gennem FSR og FRR. Da den danske professionsregulering tilstræbes at lægge sig op af den internationale, i og med at de internationale standarder bliver oversat til dansk - med de nødvendige korrektioner vedrørende specielle danske forhold, gennemgås i det følgende kun den danske professionsregulering. Som det er nævnt tidligere, og som det gennemgås nedenfor, medfører opdateringen af 8. direktiv en række ændringer i revisorreguleringen, bl.a. at professionens egne standarder bliver lovbestemte (standarderne var indirekte lovbestemt før opdateringen gennem kravet i RL om at overholde god revisorskik).

1.3.4.1 Ethiske regler og kvalitetskontrol

For at sikre en fælles begrebsramme for revisorbranchens etiske adfærd har FSR udsendt det etiske kodeks "Retningslinier for revisors etiske adfærd"³⁶. Det er et meget detaljeret sæt retningslinier,

³⁵ Jf. R&R 2005, nr. 4: "Opdatering af erklæringsbekendtgørelsen".

³⁶ Den seneste udgave fra juni 2006 træder i kraft for erklæringsopgaver med sikkerhed m.fl. der træder i kraft 1. januar 2007 og erstatter den hidtidige udgave fra marts 2005.

som alle medlemmer af FSR og FRR er forpligtet til at følge, og som bl.a. indeholder krav til revisors uafhængighed, klient- og opgaveaccept, fastlæggelse af honorarer mv. De bærende principper i retningslinierne er revisors integritet, objektivitet, professionel kompetence og fornøden omhu, fortrolighed og revisors professionelle adfærd.

Retningslinierne er fastlagt inden for rammerne af det af IFAC udarbejde ”Code of Ethics for Professional Accountants” og den danske revisorlovgivning og følger principperne i EU-henstillingen om revisors uafhængighed.

I forlængelse af de etiske retningslinier har professionen (FSR - igen oversat fra IFACs ISQC) udarbejdet en overordnet standard³⁷, som opstiller krav om kvalitetsstyring i revisionsvirksomhederne. Standarden pålægger, at der etableres et kvalitetsstyringssystem, som sikrer, at revisionsfirmaet og dets ansatte overholder de faglige standarder samt lovgivningen og anden regulering, og at erklæringer afgivet af firmaet eller dets partnere er passende efter omstændighederne. Ledelsen i revisionsvirksomhederne skal bl.a. sikre, at det etiske regelsæt overholdes samt etablere politikker og procedurer om faglig konsultation, kvalitetssikringsgennemgang, efterfølgende kvalitetskontrol af udførte opgaver mv.

Det etiske regelsæt og de generelle kvalitetsstyringsstandarder gælder for alle revisors opgaver - dvs. alle erklæringsopgaver med sikkerhed (revision, review og andre) samt beslægtede opgaver - mere herom nedenfor.

1.3.4.2 RS-systemet og begrebsrammen

Retningslinierne for revisors etiske adfærd og standarderne for kvalitetskontrol tjener således som fundamentet for revisors arbejde - de nærmere bestemmelser findes, som allerede nævnt, i de detaljerede revisionsstandarder udstedt af FSR.

Strukturen i standarderne fremgår af bilag 1.1 og er inddelt i følgende grupper³⁸:

- Standarder om revision RS 100-999 (på engelsk Auditing - ISA)
- Standarder om review RS 2000-2999 (på engelsk Review Engagements - ISRE)

³⁷ RS 1 - ”Kvalitetsstyring i firmaer som udfører revision og review af historiske finansielle oplysninger, andre erklæringsopgaver med sikkerhed samt beslægtede opgaver”.

³⁸ De engelske differentierede benævnelser ISA, ISRE, ISAE og ISRS er ikke fulgt med i de danske oversættelser, idet alle standarderne på dansk blot benævnes ”revisionsstandarder.

- Standarder for assurance opgaver³⁹ RS 3000-3999 (på engelsk Assurance Engagements - ISAE)
- Standarder for beslægtede opgaver RS 4000-4999 (på engelsk Related Services - ISRS)

Hvor i RS systemet, en given opgave befinder sig, afhænger af opgavens emne (fx en årsrapport) og de nærmere kriterier for opgavens omfang - fx hvem brugerne af erklæringen er, mængden af bevis der skal indsamles mv. Der skelnes overordnet mellem erklæringsopgaver og ikke-erklæringsopgaver, hvor begrebet ”erklæringsopgaver” anvendes som fællesbetegnelse for de opgaver, hvor revisor afgiver en erklæring med et konklusionsafsnit, der *udtrykker en grad af sikkerhed*. Her skelnes der igen mellem høj grad af sikkerhed og begrænset grad af sikkerhed, hvor forskellen relaterer sig til mængden og styrken af det indsamlede bevis. Graden af sikkerhed smitter af på konklusionsafsnittet i erklæringen, hvor den høje grad af sikkerhed medfører en positiv formuleret konklusion og den begrænsede grad af sikkerhed medfører en negativt formuleret konklusion⁴⁰.

De nærmere betingelser for, om en erklæringsopgave kan udtrykkes med sikkerhed eller ej, findes i ”Begrebsrammen”, der ligeledes definerer forskellene mellem høj og begrænset grad af sikkerhed. Begrebsrammen definerer og beskriver elementerne i erklæringsopgaver med sikkerhed men udgør ikke i sig selv en erklæringsstandard og angiver heller ikke egentlige retningslinier for udførelsen af erklæringsopgaver med sikkerhed⁴¹ - dette gør i stedet de enkelte RS’er om hhv. revision (høj grad af sikkerhed), review (begrænset grad af sikkerhed) og assurance (kan både udtrykkes med høj og begrænset grad af sikkerhed). Begrebsrammens rækkevidde er illustreret i bilag 1.1.

I bilag 1.2 gives en oversigt over samtlige danske RS’er. I de følgende kapitler gennemgås udvalgte revisionsstandarder med relation til opgavens emne. I kapitel 2 gennemgås revisionspåtegningen, dvs. RS 700 (og RS 800) samt det bagvedliggende arbejde i RS 100-999, i kapitel 3 gennemgås review erklæringen, dvs. RS 2400 og RS 2410 og i kapitel 4 gennemgås udvalgte erklæringer i kategorien beslægtede opgaver, RS 4400 og RS 4410.

³⁹ Assurance opgaver defineres om andre erklæringsopgaver med sikkerhed end revision eller review af historiske finansielle oplysninger - det kan fx være en erklæring på et budget, om de interne kontroller hos en virksomhed, på et miljøregnskab mv.

⁴⁰ Der henvises til eksempler på hhv. den positivt formulerede konklusion i kapitel 2 om revision og den negativt formulerede konklusion i kapitel 3 om review.

⁴¹ ”Regulering & Rapportering” s. 146.

1.3.5 Revisoransvar - tilsyn og sanktioner

Som noget nyt, og i overensstemmelse med EU-henstillingerne om kvalitetssikring⁴², er der i RL § 14 indført krav om en offentlig kvalitetssikring og kvalitetskontrol af revisorvirksomhederne.

Kontrollen udføres af et *revisortilsyn* nedsat af E&S, bestående af statsautoriserede og registrerede revisorer samt repræsentanter for regnskabsbrugerne, jf. RL § 15. Revisortilsynet skal på længere sigt medvirke til, at der sker en generel kvalitetsforhøjelse i danske revisorvirksomheder, hvilket er til glæde for samfundet, for investorer, for selskabsdeltagere og for revisorbranchen selv⁴³.

Kvalitetskontrollen gennemføres af kvalitetskontrollanter udpeget af Revisortilsynet, som er praktiserende statsautoriserede eller registrerede revisorer. Kvalitetskontrollen omfatter en gennemgang af den generelle kvalitetsstyring i revisorvirksomhederne samt en stikprøvevis gennemgang af konkrete revisions- og erklæringsopgaver omfattet af RL § 2, stk. 1.

”Tilsidesætter revisor de pligter, som stillingen medfører” (som det er formuleret i RL § 20) kan revisor ifalde et disciplinært ansvar. Jf. RL kapitel 11 er der oprettet et *disciplinærnævn*, som skal varetage sager, hvor revisor har forsømt sine pligter - dvs. ikke overholdt god revisorskik.

Disciplinærnævnet kan idømme revisor og revisorfirmaet bøder samt fratage revisor bestillingen i de grovere tilfælde. Alle kan i princippet indbringe en sag for disciplinærnævnet, typisk hvis Revisortilsynets kontrol har afsløret væsentlige kvalitetsmæssige mangler. Disciplinærnævnet behandler dog ikke honorarmæssige tvister.

Udover disciplinæransvaret er revisor underlagt de almindelige regler om straf- og erstatningsansvar, såfremt der handles culpøst eller straffelovgivningen overtrædes. Af denne grund har en revisor pligt til at være forsikringsdækket jf. RL § 3, stk. 1, nr. 6.

1.3.6 Opdatering af 8. direktiv

Med henblik på at styrke den lovpligtige revision i EU, og som en direkte reaktion på en række større internationale erhvervsskandaler, fremsatte EU-Kommissionen i foråret 2004 et forslag til et nyt 8. direktiv om lovpligtig revision af års- og koncernregnskaber for at styrke tilliden og troværdigheden til revisorbranchen og regnskabsaflæggelsen i EU⁴⁴. Direktivet, som erstatter det

⁴² 2001/256/EF

⁴³ Christen Boye Jacobsen: ”Revisortilsynets første år”, R&R 2004.11.

⁴⁴ Revisorkommissionens betænkning nr. 1478: Revisorlovgivning i internationalt perspektiv”.

hidtidige 8. direktiv fra 1984, trådte i kraft 29. juni 2006 og skal være implementeret i medlemsstaterne senest to år efter direktivets ikrafttræden. Det nye direktiv vil medføre en række ændringer til den danske revisorlovgivning - først og fremmest Revisorloven - der som nævnt skal være gennemført inden 29. juni 2008.

Det vigtigste indhold i direktivet er bl.a. en modernisering af uddannelseskravene til de revisorer, som skal udføre lovpligtig revision, ligesom der indføres krav om tvungen efteruddannelse. Herudover styrkes den lovpligtige revision ved at indføre yderligere bestemmelser om tavshedspligt, etik og uafhængighed, anvendelse af de internationale revisionsstander (ISA), kvalitetskontrol samt regler om undersøgelse og sanktionering af revisorer og revisionsvirksomheder. Der stilles endvidere krav om etablering af et offentligt tilsyn med revisorerne og revisionsvirksomhederne. Herudover er der en række andre bestemmelser, ligesom EU-Kommissionen på en række område inden for en periode på 2 år har mulighed for at vedtage nærmere bestemmelser⁴⁵.

Den danske revisorregulering er langt fremme i forhold til det nye direktiv, men lovgiver er som nævnt tidligere nødt til at revurdere lovgivningen på visse områder. Revisorkommissionen har i en betænkning - nr. 1478: "Revisorlovgivning i et internationalt perspektiv" - givet et forslag til, hvordan en række af bestemmelserne i det nye direktiv kan gennemføres i dansk lovgivning. Udover direkte ændringer som følge af ændringerne i 8. direktiv foreslås også en indskrænkning af revisorlovens anvendelsesområde i forhold til den gældende lov, så den i fremtiden kun omfatter revision samt revisors øvrige erklæringer med sikkerhed. Herved falder beslægtede opgaver samt andre erklæringer uden sikkerhed uden for lovens anvendelsesområde.

Betænkningen vil blive sendt i høring, og høringssvarene vil sammen med betænkningen indgå i det lovforberedende arbejde, der skal munde ud i et samlet lovforslag, som forelægges Folketinget i folketingsåret 2007/08.

1.4 Opsummering

Revisor spiller med sin objektive og uafhængige kontrol en særlig rolle i samfundet. I takt med udviklingen af den moderne samfundsøkonomi er der opstået et tilsvarende behov for kontrol med

⁴⁵ Revisorkommissionens betænkning nr. 1478: Revisorlovgivning i internationalt perspektiv" s. 19.

de mange virksomheder, både set fra et investorsynspunkt, men også set fra de mange andre brugergrupper af virksomhedens oplysninger som for eksempel offentlige myndigheder, finansieringskilder, kreditorer mv. Med sin uafhængige og objektive involvering tilfører revisor troværdighed til de oplysninger, der kommer fra virksomhedens ledelse (f.eks. årsrapporter) og skaber afledt heraf tillid omkring virksomheden - revisor er *offentlighedens tillidsrepræsentant*, som det er defineret i RL. Herudover kan en revisorkontrol virke forebyggende mod økonomisk kriminalitet, ligesom den komplicerede lovgivning inden for bl.a. regnskabs- og skatteregulering har medført et behov for revisors ekspertise.

Da revisors kontrol er en samfundsmæssig nødvendighed er der for store dele af erhvervslivet indført krav om revisorinvolvering. Således har alle selskaber, nu undtaget de mindste B-selskaber, erhvervsdrivende fonde mv. pligt til at vælge en revisor og lade årsrapporten underkaste revision.

For at sikre revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant findes der en meget omfattende regulering for revisors erhvervsudøvelse og i særdeleshed revisors erklæringsafgivelse. Selvom der findes mange former for skriftlige udtalelser fra revisor, omfatter reguleringen dog som udgangspunkt kun de erklæringer, der skal anvendes af andre end hvervgiveren selv.

Reguleringen består dels af de udstedte love og bekendtgørelser, herunder indarbejdede EU bestemmelser, hvoraf Revisorloven fra 2003 spiller en primær rolle. Herudover regulerer revisorprofessionen selv i et stort omfang detailbestemmelserne i de af FSR udstedte revisionsstandarter (RS), der er direkte oversættelser af de internationale standarder (ISA) tilpasset særlige danske forhold.

I RL spiller revisors uafhængighed en central rolle - således opremses en lang række situationer, som konkret truer revisors uafhængighed, og gør, at revisor må afstå fra erklæringsopgaven.

Herudover skal revisor udføre opgaven i overensstemmelse med god revisorskik, der i praksis vil sige overholdelse af revisionsstandarterne. I overensstemmelse med EU henstillinger om kvalitet og uafhængighed er der i loven indført regler om offentligt tilsyn med revisorbranchen gennem det såkaldte Revisortilsyn. Hjemlen for sanktionsmuligheder ligger i den forbindelse hos Disciplinærnævnet, der ligeledes er reguleret via RL.

En nylig opdatering af 8. selskabsdirektiv vil medføre en række ændringer i den danske revisorlov mv. - bl.a. stilles der større krav til revisors uddannelse ligesom revisionsstandarterne bliver

obligatoriske at efterleve. Ændringerne har til formål at styrke den lovpligtige revision og tilliden til revisorbranchen og regnskabsaflæggelsen i EU.

Kapitel 2

Revision

2.1 Indledning

Udførelsen af årlig revision har i en årrække været en fast bestanddel af aflæggelsen af danske selskabers regnskaber. Udover at revisor foretager de nødvendige handlinger for at kunne afgive sin konklusion, anvendes revisionen også ofte som lejlighed til, at revisor drøfter forretningsmæssige forhold med klienten og selskabets udvikling generelt. I denne sparring ligger også drøftelser omkring lovgivningsmæssige forhold, som klienten måtte være i tvivl om. I det følgende vil vi se nærmere på indholdet af revisionsydelsen og principperne for dennes udførsel - med speciel fokus på de mindre virksomheder. Vi vil også se nærmere på nogle af de praktiske problemstillinger, som lovændringen vil medføre.

Med bortfaldet af den lovpligtige revision for mindre regnskabsklasse B-virksomheder kan disse vælge at beholde revisionen, lade den bortfalde eller erstatte med en anden form for assistance fra revisor, herunder review/gennemgang, som er nærmere gennemgået i kapitel 3 eller revisors øvrige erklæringsydelser gennemgået i kapitel 4.

Revisionspligten kan som tidligere nævnt blive pålagt den enkelte virksomhed ved lovovertrædelser. Vælger selskabets ejerkreds, at selskabet fortsat skal underlægges revision, genvælges denne blot som normalt på generalforsamlingen, hvorefter revisor fortsætter sit arbejde som hidtidig. Fravalget af revision skal ligeledes ske på generalforsamlingen og kan kun ske fremadrettet. Det er dog som regel ikke kun et valg om revision/ikke-revision, idet langt størstedelen af de omfattede virksomheder også er afhængige af revisors andre ydelser i form af assistance ved udarbejdelsen af årsrapporten og det øvrige regnskabsmateriale.

2.2 Revisionsopgaven

Revisionsopgaven kan groft sagt opdeles i planlægning af revisionen, revisionens udførsel samt afslutning af revisionen og efterfølgende afgivelse af passende konklusion på revisionspåtegning og rapportering til ledelsen.

Revisionen skal gennemføres i overensstemmelse med kravene i lovgivningen og revisionsstandarderne (RS 100-999). Disse er som nævnt i kapitel 1 direkte baseret på de

internationale revisionsstandarder (ISA), og alle de ældre danske revisionsvejledninger falder således bort i takt med, at ISA'erne implementeres som danske revisionsstandarder. RS'erne er betydeligt mere omfattende i detaljegrad og omfang end de hidtidige revisionsvejledninger. Udviklingen har i de senere år gået i retning af en væsentlig mere detaljeret regulering i revisionsstandarderne, hvor der stilles mere specifikke krav til revisionens planlægning og udførsel. Dette er med til at give den udførte revision et mere ensartet udtryk - naturligvis forudsat, at revisionsstandarderne følges.

2.3 Ny revisionsrisikomodel

Udviklingen har også medført implementeringen af den såkaldte revisionsrisikomodel, der består af et sæt kernestandarder, som i nogen grad lægger op til en ændring af revisionsmetodikken. Der er principielt ikke tale om grundlæggende ændringer af de revisionsmæssige termer, men der er dog tale om, at revisor har en anden tilgangsvinkel til revisionens planlægning og udførsel. Som navnet antyder, fokuserer modellen på risiko i den forstand, at revisors arbejde i højere grad er styret af, og tager udgangspunkt i, identificerede risici for fejlinformation. En del heraf er også, at revisor skal opnå en mere detaljeret forståelse af virksomheden og dens omgivelser.

Udviklingen af modellen har baggrund i den internationale udvikling på revisionsområdet, som i de senere år til dels har været drevet af erhvervsskandaler som Enron-sagen i USA. Det er i stigende grad blevet klart, at revisors kendskab til klientens forretningsmæssige forhold kan have endog meget stor betydning for udførelsen af en tilstrækkelig revision. I eksemplet Enron er det et faktum, at revisor i et vist omfang slet ikke forstod de forretningsområder og -risici, hvorunder Enron opererede, og hvorledes disse påvirkede regnskabsaflæggelsen. Dette har medført en større fokusering på forståelse af forretningsrisici, som udgangspunkt for revisors arbejde, og har, sammen med den globale udvikling i øvrigt, medført udviklingen af den mere risikoorienterede tilgangsvinkel til revisionen.

De centrale processtandarder heri er RS 315 (revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser og interne kontroller samt risikovurdering), RS 330 (revisors reaktion på risici og udførsel af yderligere revisionshandlinger) samt RS 500 (revisionsbevis). Disse standarder er i omfang ganske omfattende og detaljerede og er ret åbenlyst skabt med de større og mere komplekse virksomheder for øje. Revisionsstandarderne skal dog uden undtagelse anvendes på alle revisioner,

hvorfor der i praksis opstår visse udfordringer ved anvendelsen af de nye processtandarder på mindre virksomheder, da de detaljerede handlinger i processtandarderne kan forekomme voldsomme ved revision af de mindre virksomheder. Denne problematik har i særdeleshed været et emne i den faglige debat, men hos de standardsættende organer er en egentlig opdeling af revisionsstandarderne med tanke på store og mindre virksomheder ikke på tale⁴⁶. I stedet skal særlige forhold for mindre virksomheder implementeres direkte i standarderne. Der er således indsat enkelte forklarende afsnit, som skal lette anvendelsen af standarderne på de mindre virksomheder i de nyeste standarder⁴⁷.

2.4 Begrænsninger i revisionsfravalget

Den indførte lempelse af revisionspligten er overordnet set kun det første skridt i, hvad der kan blive en total fjernelse af revisionspligten for regnskabsklasse B virksomheder. Dette vil være den fulde udnyttelse af de lempelsesmuligheder, der ligger i de nugældende EU-direktiver. Umiddelbart er det dog svært at vurdere, om den politiske vilje på sigt er der til at gå skridtet videre.

I forbindelse med den nuværende lovændring blev der således også indført visse begrænsninger i bortfaldet af revisionspligten. Der blev indført en punitiv revisionspligt, som medfører, at såfremt et selskab (eller dets eneejer), der i øvrigt var berettiget til at fravælge revisionen, overtræder selskabs-, regnskabs-, skatte- eller afgiftslovgivningen, bortfalder muligheden for at fravælge revisionen jf. ÅRL § 135, stk. 6 og 7. Der skal således gennemføres en normal revision for det løbende regnskabsår, og Erhvervs- og Selskabsstyrelsen kan kræve yderligere 2 års revision herudover.

Den punitive revisionspligt må ses som et lovgivningsmæssigt forsøg på at afdæmpe de negative effekter, i form af en stigning i overtrædelser af de nævnte lovgivninger, som har været frygtet som følge af bortfaldet af revisionspligten. I teorien kunne man muligvis også forvente en vis præventiv effekt over for ”brodne kar”, som måtte ønske at udnytte bortfaldet af revisionspligten til at overtræde de nævnte lovgivninger. En egentlig genindtræden af revisionspligten kræver dog, som nævnt, at de pågældende selskaber rent faktisk bliver dømt eller pålagt bøde for overtrædelserne, hvorfor man kraftigt kan betvivle den faktisk præventive effekt. Kontrolfunktionen ligger primært hos skattemyndighederne men også hos Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, som også i det tilfælde, hvor der i forbindelse med styrelsens stikprøvekontroller konstateres væsentlige fejl og mangler i

⁴⁶ ”Revision kontra review SMV’er - en replik” R&R nr. 2 s. 1

⁴⁷ Gælder for standarder vedtaget efter marts 2003

forhold til selskabs- og regnskabslovgivningen, kan pålægge selskabet revisionspligt for det kommende regnskabsår og evt. yderligere år, såfremt styrelsen finder grundlag herfor.

Som det også blev påpeget af FSR i sit høringssvar til lovudkastet, forekommer der også ubevidst mange overtrædelser af særligt lovgivningen på skatte- og afgiftsområdet som følge af uvidenhed, forglemmelser og misforståelser - simpelt hen på grund af deres kompleksitet og omfang. Mange af disse fejl og mangler afhjælpes via revisors involvering i regnskabsaflæggelsen.

For så vidt angår Erhvervs- og Selskabsstyrelsens konstatering af overtrædelse af selskabs- og regnskabslovgivningen er denne en vurdering af, hvorvidt der er tale om væsentlige fejl og mangler ud fra en konkret vurdering af virksomhedens forhold og hensynet til regnskabsbrugere. Som udgangspunkt skal der derfor være tale om fejl eller mangler, der påvirker det retvisende billede⁴⁸, før revisionspligten pålægges på dette grundlag.

For de to måder, hvorpå revisionspligten kan pålægges som straf, er der den grundlæggende forskel, at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen skal konstatere en *væsentlig* fejl, mens ethvert bødeforlæg eller strafferetlig domfældelse som følge af overtrædelse af den nævnte lovgivning kan resultere i tvungen revisionspligt, uanset størrelse om omfang.

2.5 Revisionens grundlag og formål

Revision kan alene udføres af en registreret eller statsautoriseret revisor⁴⁹ og udføres i overensstemmelse med bestemmelserne i Revisorloven og Erklæringsbekendtgørelsens § 3-8. Opgaven udføres under begrebsrammen for erklæringsopgaver med sikkerhed, og revisors arbejde skal som sådan leve op til kravene heri samt kravene i revisionsstandarden (RS 100-999). De detaljerede krav til revisors arbejdsproces under revisionen er fastsat i disse standarder, hvorimod de mere generelle krav til revisor, i forbindelse med erklæringer med sikkerhed, er fastsat i begrebsrammen.

Målet med revisionens udførsel er at sætte revisor i stand til at afgive positiv konklusion om, hvorvidt regnskabet i al væsentlighed er udarbejdet i overensstemmelse med en bestemt

⁴⁸ Betænkning til L50 - bilag 17, s. 6

⁴⁹ RL § 2 stk. 2

regnskabsmæssig begrebsramme⁵⁰. Den regnskabsmæssige begrebsramme ved årlig tilbagevendende revision af et selskabs årsrapport er Årsregnskabsloven, idet årsrapporten aflægges efter reglerne heri. Formålet med revisionen i denne situation er således at opnå høj grad af sikkerhed for, at årsrapporten ikke afviger væsentlig fra det retvisende billede, som det er defineret i ÅRL, og ikke indeholder væsentlig fejlinformation.

2.6 Sikkerhed og risiko

Nøglebegreber for omfanget og målretningen af revisors udførte arbejde er sikkerhed og risiko. Det er disse begreber, som fungerer som det teoretiske og praktiske fundament for hvilke handlinger, revisor udfører for at opnå grundlaget for sine konklusioner. I revisionssituationen er dette som nævnt at kunne konkludere med høj grad af sikkerhed, at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation. Implicit ligger det heri, at revisor i sin revision har taget fornødent hensyn til de risici for, at der eksisterer væsentlig fejlinformation i erklæringsemnet, som der er identificeret i den enkelte opgave. Det kan være risici tilknyttet enkelte regnskabsposter, som f.eks. lagerbeholdninger, eller risici vedrørende mere generelle forhold, som f.eks. omkring en virksomheds evne til at fortsætte driften i det kommende regnskabsår (going concern). Risiko og processen for revisors risikovurdering er nærmere beskrevet nedenfor i afsnit 2.7.3.

I realiteten kræver en forståelse af den egentlige værdi af revisors erklæring en forståelse af hvordan, og i hvilken grad, revisor opnår sikkerhed under en revision henholdsvis eksempelvis et review.

Under revisionen skal revisor således opnå den *høje* grad af sikkerhed, mens han under et review under RS 2400 eller RS 2410 kun skal opnå en *begrænset* grad af sikkerhed. Revisor skal/kan aldrig opnå fuldstændig sikkerhed for, at erklæringsemnet ikke indeholder væsentlig fejlinformation, da dette ikke vil være omkostningseffektivt og i realiteten heller ikke praktisk muligt pga. de iboende begrænsninger i revisionen⁵¹. Den høje grad af sikkerhed er ikke værdimæssigt defineret i begrebsrammen, men defineres i praksis som 90-95 %⁵², hvilket omvendt vil sige, at den acceptable risiko for, at det reviderede erklæringsemne indeholder væsentlig fejlinformation, ligger på 5-10%.

⁵⁰ RS 200-1

⁵¹ RS 200 pkt. 17 - årsager til at fuldstændig sikkerhed ikke kan opnås er at revisor anvender ufuldstændig tests (stikprøvebaserede eller på anden vis selektive tests), iboende begrænsninger i interne kontroller samt at det meste revisionsbevis er sandsynliggørende frem for definitivt.

⁵² "Revisor - Regulering og rapportering" - s. 163

Graden af sikkerhed afgøres af omfanget og kvaliteten af det revisionsbevis, som revisor opsamler ved de udførte handlinger - nærmere uddybet i afsnit 2.9.

2.7 Planlægning af revisionen

Generelt skal revisor planlægge sit arbejde, så opgaven kan udføres effektivt i overensstemmelse med god revisorskik⁵³. Det omfatter en tilrettelæggelse af revisors arbejdshandlinger, således denne kan opnå den fornødne grad af sikkerhed på den mest effektive måde. Planlægningsprocessen kan groft opdeles i hovedpunkterne:

1. Accept af klient og opgaven
2. Forståelse af klienten og branche
3. Risikovurdering
4. Forståelse og vurdering af interne kontroller
5. Fastlæggelse af revisionshandling der skal udføres

Disse hovedpunkter skal dog ikke betragtes som handlinger, der kun gennemføres én gang. Der er i et vist omfang tale om en løbende og dynamisk proces, hvor forhold som risici og væsentlighed skal revurderes igennem hele revisionsprocessen, og handlinger tilpasses derefter.

2.7.1 Accept af klient og opgave

En af de helt indledende arbejdshandlinger, som revisor gennemfører før den egentlige planlægning af revisionshandlingerne, er overvejelser omkring opgaveaccept. Kravene hertil fremgår ligeledes af begrebsrammen for erklæringer med sikkerhed.

I denne fase skal revisor således overveje, om denne kan opfylde de etiske krav, herunder uafhængighed og faglig kompetence, og om erklæringsemnet besidder de nødvendige karakteristika⁵⁴:

- Erklæringsemnet skal være passende, dvs. kunne identificeres, vurderes eller måles konsistent efter kriterierne og være i en form, så informationerne kan være genstand for arbejdshandlinger, der muliggør, at tilstrækkeligt og egnet bevis kan fremskaffes.
- Kriterierne, der tænkes anvendt til vurdering og måling, skal være egnede og tilgængelige for de tiltænkte brugere. I en almindelig revision af en årsrapport er kriteriet Årsregnskabsloven.
- Revisor skal have adgang til tilstrækkeligt og egnet bevis som grundlag for sin konklusion

⁵³ RL § 2 stk. 2

⁵⁴ Begrebsramme for erklæringsopgave med sikkerhed, pkt. 17, 33, 34.

Ovenstående punkter indbefatter således en vurdering af, om revisor overhovedet er i stand til at påtage sig og gennemføre revisionsopgaven.

Revisor skal også vurdere den professionelle risiko for opgaven. Dette er risikoen for, at revisor lider skade ved at påtage sig opgaven i form af f.eks. erstatningssager eller negativ omtale i pressen, som kan medføre betydelig skade for revisionsvirksomheden. Såfremt revisor vurderer, at der eksisterer en forhøjet professionel risiko i opgaven, må der tages højde for dette ved udførelsen af opgaven eller helt undlade at påtage sig opgaven, hvis risikoen vurderes for høj. Det er ikke usædvanligt, hos særligt de større revisionsvirksomheder, at man bevidst undgår klienter, der opfylder visse nærmere fastsatte kriterier, som eksempelvis kunne indikere væsentlig forøget risiko for overskridelse af lovgivning eller i øvrigt indikere manglende integritet fra ledelsens side. Der kunne også være tale om specifikke brancher, man ikke ønsker at blive associeret med.

I sagens natur er dette naturligvis svært at konstatere, i og med den potentielle klient ikke kendes, men man søger dog stadig indikationer herpå igennem drøftelser med den potentielle klient og evt. også vurdering af oplysninger fra tidligere revisor som f.eks. tidligere revisionsprotokollater og erklæringer. Tiltrædende revisor er desuden forpligtet til at kontakte den fratrædende revisor, som tilsvarende har pligt til at oplyse om grunden til sin fratræden jf. RL § 10. Dette sker dog først, når tiltrædende revisor *er* valgt, hvorfor man indtil da må basere sig på offentligt tilgængelige oplysninger, og de oplysninger ledelsen måtte give.

Vurderingen af den professionelle risiko kan derfor siges at være et led i den helt indledende vurdering af klienten og revisionsopgaven som sådan. Som tiltrædende revisor under de nye regler er der dog det paradoks, at der ikke nødvendigvis eksisterer en fratrædende revisor, såfremt revisionen har været fravalgt. I denne situation må revisor således primært vurdere opgaven alene ud fra drøftelser med klienten. Der er således risiko for, at revisor ikke får kendskab til, at ledelsen eksempelvis har optrådt i strid med lovgivning eller lignende, som kunne kræve skærpende opmærksomhed fra revisors side.

Herudover skal det nævnes, at revisor i accept-fasen også skal tage Hvidvaskningslovens bestemmelser i betragtning - bl.a. skal der oprettes passende procedurer for identifikation af den pågældende kunde og den ultimative ejerkreds.

2.7.2 Forståelse af klientens forhold

Der er med den seneste udvikling i revisionsstandarden blevet lagt mere vægt på, at revisor i sin planlægning af revisionen er mere fokuseret end tidligere på forståelse af virksomheden og dens omgivelser og identifikation af væsentlige risici, herunder den måde hvorpå ledelsen selv identificerer og imødegår risici, herunder forretningsmæssige risici. Revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser opdeles i hovedtræk under RS 315 (pkt. 20) i:

- branche, lovgivning og andre eksterne faktorer
- arten af virksomheden, herunder valg af regnskabspraksis
- mål og strategier
- måling og kontrol af virksomhedens finansielle resultater

Forståelsen af disse forhold skal ifølge RS 315 være ”tilstrækkelig til at identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om de skyldes besvigelser eller ubevidste fejl, og tilstrækkelig til at planlægge og udføre yderligere revisionshandlinger”⁵⁵. Dette er det helt centrale formål for forståelsen. Risici vurderes både på regnskabspostniveau og på revisionsmålniveau.

Forståelsen af disse forhold skal således sætte revisor i stand til dels at identificere risici og dels at udarbejde et passende sæt handlinger, som revisor skal udføre for at opnå den fornødne afdækning af de identificerede risici. Forståelsen af virksomheden skal ifølge RS 315 fungere som referenceramme for revisionen i den forstand, at forståelsen danner ramme for revisors professionelle vurdering af væsentlighed, revisionsbevisets egnet- og tilstrækkelighed, vurdering af regnskabspraksis og særområder, som eksempelvis going concern og transaktioner med nærtstående parter, planlægning af yderligere revisionshandlinger for at reducere revisionsrisikoen til et acceptabelt niveau, og opstilling af forventninger til brug for analytiske handlinger. En dybere forståelse af virksomheden skal således sætte revisor i stand til at vurdere disse revisionsmæssige forhold i relation til virksomhedens faktiske situation.

⁵⁵ RS 315, pkt. 2

2.7.3 Risikovurdering

Risikovurderingen indbefatter en samlet vurdering af *revisionsrisikoen* og en planlægning af, hvorledes denne reduceres til det acceptable. Revisionsrisikoen er risikoen for, at revisor afgiver en blank påtegning, selvom regnskabet indeholder en væsentlig fejl, eller at revisor afgiver en påtegning med forbehold, selvom der ikke var en væsentlig fejl tilstede (eller på anden vis medtager et ubegrundet forbehold). Den uopdagede væsentlige fejl kan dels skyldes, at revisor ikke har udført tilstrækkelige handlinger, eller at revisor blot ikke har opdaget den, idet revisor som nævnt ikke afgiver erklæring med fuldstændig sikkerhed men kun høj grad af sikkerhed. Dette betegnes betarisikoen. Modsætningsvis betegnes risikoen for, at revisor påpeger en væsentlig fejl, som ved fuldt kendskab til alle forhold ikke ville være tilstede, alfa-risikoen.

I begge tilfælde vil revisor komme til at afgive en forkert påtegning enten i form af manglende eller ubegrundet forbehold.

Revisionsrisikoen kan i teorien udtrykkes som et faktisk tal, da revisionsrisikoen kan dekomponeres i en risiko for, at der *er* fejlinformation, og en risiko for at revisor ikke opdager den (opdagelsesrisikoen). Risikoen for at der eksisterer væsentlig fejlinformation dekomponeres yderligere i en iboende risiko⁵⁶ og kontrol risiko⁵⁷. Den teoretiske matematiske sammenhæng mellem disse forskellige risiko-begreber og den acceptable revisionsrisiko kan opstilles således⁵⁸:

$$\text{Opdagelsesrisiko} = \text{acceptabel revisionsrisiko} / (\text{iboende risiko} * \text{kontrol risiko})$$

- heraf kan det afledes:

$$\text{Acceptabel revisionsrisiko} = \text{opdagelsesrisiko} * \text{iboende risiko} * \text{kontrol risiko}$$

Revisor kan således ikke reducere sin opdagelsesrisiko, uden at vurderingen af de andre risici ændrer sig. Den acceptable revisionsrisiko er som tidligere nævnt i praksis ikke noget fast tal, men ligger omkring 5-10%, hvor 0% er udtryk for fuldstændig sikkerhed, og 100% er udtryk for fuldstændig usikkerhed. Modsætningsvis betyder en planlagt revisionsrisiko på 2%, at revisor skal opnå 98% sikkerhed for, at der ikke er væsentlig fejlinformation. I praksis kan disse risikobegreber

⁵⁶ Risikoen for fejlinformation der alene eller sammen med anden fejlinformation kan være væsentlig, uden hensyntagen til eventuelle kontroller.

⁵⁷ Risiko for at fejlinformation der alene eller sammen med anden fejlinformation kan være væsentlig, ikke bliver forhindret eller opdaget af de interne kontroller

⁵⁸ "Auditing and Assurance Services - An Integrated Approach", s. 241 ff

dog ikke måles eksakt, hvorfor man typisk arbejder med mere brede riskobegreber som lav, medium og høj, når revisor skal vurdere risiko på specifikke områder⁵⁹.

Revisor udfører derfor i denne del af revisionsprocessen risikovurderingshandlingerne, som sætter revisor i stand til at identificere risici, der er relevante ved regnskabsaflæggelsen, vurdere væsentligheden og sandsynligheden for at de forekommer, og træffer beslutning om tiltag til at håndtere de identificerede risici. Risikovurderingen er dog ikke blot en del af planlægningen, men er en kontinuerlig og central del af revisionsprocessen, hvor nye risici kan blive identificeret, og hvor betydningen af de identificerede risici løbende revurderes. Vurderingen af risici vil også typisk afvige på de forskellige enkelte regnskabsposter ud fra faktorer som regnskabspostens væsentlighed og påvirkning af skøn, hvilket også indgår i revisors nærmere vurdering af risiko.

Revisor skal i risikovurderingen overveje, hvilke af de identificerede risici, der efter revisors bedømmelse, er betydelige og derfor kræver særlige revisionsovervejelser - de såkaldte "betydelige risici jf. RS 315, pkt. 108-114.

De risikovurderingshandling, som revisor udfører i forbindelse med opnåelsen af forståelsen af virksomheden, omfatter jf. RS 315 forespørgsler til ledelsen og andre i virksomheden, analytiske handlinger, observationer samt undersøgelser. Det er et krav i RS 315, at revisor udfører alle disse typer af handlinger i forbindelse med opnåelsen af den krævede forståelse af virksomheden, men omfanget heraf afhænger dog af revisors professionelle vurdering. Udover ovennævnte foretager revisor andre risikovurderingshandling. RS 315 nævner eksterne forespørgsler til bank eller advokat, men det kunne også være gennemgang af perioderegnskaber samt bestyrelsesreferater for at identificere ledelsens hensigter og eventuelle problemstillinger i virksomheden. Desuden udnytter revisor sit kendskab til klientens forhold fra tidligere revisioner, idet risikofyldte områder ofte vil være de samme fra år til år. Det er dog, ganske naturligt, understreget i RS 315 at revisor skal fastslå, hvorvidt der er sket ændringer i information indsamlet i tidligere perioder, som kan have indflydelse på den aktuelle revision. Revisor skal således i nogen grad validere, at tidligere indhentet revisionsbevis om virksomhedens forhold stadig er gældende via forespørgsler og gennemgang af forretningsprocesser.

⁵⁹ "Auditing and Assurance Services - An Integrated Approach", s. 240 table 9-2

Forespørgsler til ledelsen er et naturligt led i revisionen, men med forespørgsler til personer i flere dele af organisationen, og ikke kun ledelsen og medarbejdere tilknyttet regnskabsudarbejdelsen, kan revisor evt. identificere problemstillinger, som normalvist ikke kunne ville identificeres. Det kunne være væsentlige ændringer i produktmix, identificeret via kommunikation med salgspersonale, som igen ville påvirke revisors forventninger til dækningsbidragsanalyser mv.

Analytiske handlinger anvendes til at identificere usædvanlige transaktioner eller udviklingstendenser, som kunne indikere tilstedeværelsen af væsentlig fejlinformationer - ud fra de forventninger, som revisor har via sit kendskab til virksomheden i øvrigt. Der er således alene tale om, at revisor på overordnet plan søger at identificere mulige problemområder, som kræver særlig opmærksomhed.

2.7.4 Væsentlighed

Væsentlighed er behandlet i ISA 320⁶⁰, som endnu ikke er implementeret i form af en dansk revisionsstandard (RS 320 foreligger pt. som høringsudkast med frist for høring 1. april 2007). Den nuværende dansk formulerede definition stammer fra revisionsvejledning 1, hvori revisor skal vurdere væsentlighed ud fra information, der *forventes* at påvirke regnskabsbrugers bedømmelse af regnskabet. Denne definition afviger ikke væsentligt fra ISA 320. Et typisk eksempel herpå er banken, som baserer sin kreditgivning på den aflagte årsrapport og evt. ville have truffet en anden beslutning, såfremt den væsentlige fejl var korrigeret. Begrebet er yderligere beskrevet i en ældre vejledning fra FSR⁶¹.

Væsentlighedsniveauet anvendes i revisionen til at definere væsentlige fejl i forhold til regnskabsbrugeren. Fastsættelse af et passende vejledende væsentlighedsniveau er en del af planlægningen, men væsentligheden skal revurderes løbende igennem revisionsprocessen. Revisor beregner og vurderer typisk væsentlighedsniveauet ud fra estimerer på fx årets resultat før skat, egenkapitalens størrelse eller omsætningen. Målegrundlaget afhænger typisk af virksomhedens type, hvor fx det overordnede væsentlighedsniveau i profitorienterede virksomheder vil tage udgangspunkt i resultat før skat, typisk 5-10%, eller alternativt en pct.del af egenkapitalen. Også offentlighedens interesse i virksomheden, samt den iboende risiko for fejl, vil være faktorer, der

⁶⁰ Definitionen af væsentlighed jf. ISA 320 pkt. 3: "Information is material if its omission or misstatement could influence the economic decisions of users taken on the basis of the financial statements. Materiality depends on the size of the item or error judged in the particular circumstances of its omission or misstatement. Thus, materiality provides a threshold or cut-off point rather than being a primary qualitative characteristic which information must have if it is to be useful."

⁶¹ FSR - notat om væsentlighed, august 1996

påvirker beregningen. Som oftest anvendes flere beregninger, som vægtes og vurderes af revisor. Herunder skal revisor også tage hensyn til væsentlighed på hver enkelt regnskabspost, såfremt der måtte være specielle forhold gældende, som nødvendiggør en justering af det generelle væsentlighedsniveau på posten. I sidste ende, er det dog altid revisors professionelle vurdering, der afgør hvad væsentlighedsniveauet er i den enkelte situation.

2.7.5 Forståelse og vurdering af intern kontrol

Forståelse af virksomhedens interne kontroller er ligeledes et element, som der er forøget fokus på i de nyere revisionsstandarder. Revisor skal gennemgå de interne kontroller systematisk, hvilket skal sikre, at revisor får afdækket de elementer af intern kontrol, som er relevante for revisionen - dvs. normalvis de kontroller, som relaterer sig til regnskabsaflæggelsen og håndteringen af væsentlige risici i denne forbindelse, samt væsentlige svagheder heri. Interne kontroller, der ikke direkte er relateret til regnskabsaflæggelsen, kan også være relevante for revisor, eksempelvis hvis de vedrører data, som revisor baserer sine konklusioner på eller på anden måde benytter i revisionen⁶².

Virksomhedens interne kontroller opdeles i den nye revisionsrisikomodel, jf. RS 315, i overensstemmelse med COSO⁶³ begrebsrammen, som opdeler interne kontroller i følgende elementer:

- kontrolmiljø (control environment)
- risikovurderingsproces (risk assessment)
- informationssystemet (information and communication)
- kontrolaktiviteter (control activities)
- overvågning af kontroller - ledelsens tiltag for at vedligeholde og sikre kontrollernes funktionalitet (monitoring)

2.7.5.1 Kontrolmiljø

Kontrolmiljøet defineres af den daglige og øverste ledelses overordnede ”holdninger, opmærksomhed og tiltag vedrørende virksomhedens interne kontrol og dens vigtighed i virksomheden”⁶⁴. Dette er med andre ord fastlæggelsen af en generel tone i organisationen, som

⁶² RS 315, pkt. 47 ff.

⁶³ COSO - begrebsramme for de interne kontroller i virksomheden udviklet af ”Committee of Sponsoring Organizations” Jf. figur 2.1 nedenfor.

⁶⁴ RS 315, bilag 2

ledelsen søger at overføre på de ansatte, med hensyn til graden af struktur og disciplin i kontrolaktiviteterne i organisationen. Revisors vurdering af kontrolmiljøet omfatter bl.a. en vurdering af, om ledelsen har etableret et formelt regelsæt for adfærd, og om kontrolmiljøet generelt danner et velfungerende grundlag for de andre elementer af intern kontrol.

I den mindre virksomhed er kontrolmiljøet ofte afgørende for, hvorledes revisor vurderer virksomhedens interne kontrol i det hele taget. Der vil ofte være ganske kort fra ledelse til ansatte, og revisor kan derfor relativt let afdække, hvordan ledelsen styrer virksomheden, og hvor megen betydning der tillægges i udførelse af kontroller. Samtidig udgøres ledelsen typisk af meget få personer, hvis holdning således er helt afgørende for, hvorledes kontrolaktiviteter, hvis nogen, implementeres. Sagt med andre ord er der i den mindre virksomhed ikke langt mellem et relativt stærkt kontrolmiljø og et relativt svagt kontrolmiljø, ligesom revisor kan forvente, at kontrolmiljøet er relativt ensartet i organisationen.

2.7.5.2 Risikovurderingsproces

RS 315 kræver at ”revisor skal opnå forståelse af virksomhedens proces til at identificere forretningsrisici, der er relevante for regnskabsaflæggelsesmålene, og ledelsens beslutninger om handlinger til at adressere disse risici og resultaterne heraf”⁶⁵. Dette indebærer, at revisor skal forstå, hvordan ledelsen adresserer risici i det daglige, dvs. identifikationsprocessen, ledelsens skøn over væsentligheden og sandsynligheden for, at væsentlige fejl opstår.

Det vil ofte i den mindre virksomhed være svært at identificere en egentlig dokumenterbar proces, hvormed ledelsen identificerer risici. For så vidt angår relateringen af forretningsrisici til regnskabsaflæggelsesmålene må dette ofte være en vurdering, som revisor må foretage, da ledelsen i den mindre virksomhed formodentlig ikke så specifikt overvejer denne relation. Ledelsen overvejer og adresserer forretningsrisici, men dette sker typisk uformaliseret.

2.7.5.3 Informationssystemet

Revisors skal opnå forståelse for, hvordan informationer og transaktioner skabes og behandles og kommunikeres, herunder anvendelse af it-systemer. Dette indebærer en forståelse for, hvilke transaktionstyper der påvirker regnskabet, hvorledes disse bogføres, og hvorledes anden relevant

⁶⁵ RS 315, pkt. 76

ikke-transaktionsbaseret information opfanges og behandles i virksomheden. Under dette område hører også informationsbehandlingsprocessen i forbindelse med regnskabsaflæggelsen herunder udøvelsen af regnskabsmæssige skøn og behandling af andre oplysninger.

Informationsbehandlingsprocesserne i en mindre virksomhed er som regel ganske overskuelige for revisor, da transaktioner oftest er relativt ukomplekse. Tilsvarende er anvendte systemer typisk af ret ukompleks karakter. Udøvelsen af regnskabsmæssige skøn er typisk direkte relateret til regnskabsaflæggelsen på et begrænset antal regnskabsposter.

2.7.5.4 Kontrolaktiviteter

Kontrolaktiviteter omfatter kontrolprocedurer, som udføres i virksomheden efter ledelsens anvisninger, herunder også hvordan der foretages de nødvendige skridt til at håndtere identificerede risici. Revisor skal opnå tilstrækkelig forståelse for de kontrolaktiviteter, som efter revisors vurdering muliggør en vurdering af risiciene for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau.

Kontrolaktiviteter i den mindre virksomhed består typisk af manuelle kontroller, som udføres i et indarbejdet mønster. Ofte er forretningsgange ikke skriftligt dokumenteret, så kontrolaktiviteterne er typisk implementeret uformelt. Dette betyder ikke, at de ikke kan tillægges en vis værdi, men pga. de iboende begrænsninger, der typisk ligger i den mindre virksomhed som følge af en lille organisation (herunder som oftest manglende mulighed for effektiv funktionsadskillelse og mulighed for at ledelsen overskrider kontrollerne), kan de etablerede kontroller sjældent anses som værende effektive.

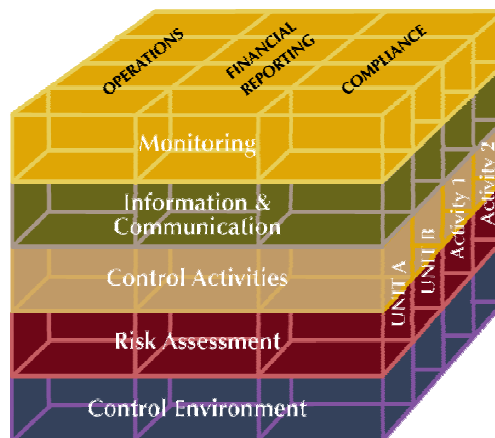
2.7.5.5 Overvågning af kontroller

Omfatter de aktiviteter som virksomheden foretager for at følge den interne kontrol, herunder vurdering og effektivitetsmæssig tilpasning af denne. Revisor skal opnå forståelse for hovedtypen af disse aktiviteter, særligt overvågning af kontrolaktiviteter, som er relevante for revisionen.

I den mindre virksomhed foregår disse aktiviteter også på et uformelt og overordnet niveau. Det er typisk den direkte ledelse, som vurderer behovet for ændring af kontrolaktiviteterne, og der er sjældent implementeret en effektiv overvågning af aktiviteterne. Det vil typisk være opdagelsen af fejl, som ansporer til ændring eller implementering af en kontrolaktivitet.

2.7.5.6 Sammenfatning interne kontroller

Tankegangen bag COSO begrebsrammen kan illustreres i nedenstående figur, hvoraf det fremgår, hvordan delelementerne af intern kontrol indgår i alle virksomhedens områder - her opdelt på drift (operations), finansiell rapportering (finansiell reporting) og overholdelse af regler (compliance).

Figur 2.1 - COSO begrebsrammen
Kilde - PricewaterhouseCoopers internt materiale

Opdelingen giver revisor en tilgangsvinkel til at vurdere alle dele af den interne kontrol, og hvorledes de forskellige områder (som f.eks. IT-anvendelsen) påvirker revisionen. Det overordnede formål hermed er, at revisor skal forstå de interne kontroller, som er relevante for revisionen, herunder at kunne vurdere om og hvordan specifikke kontroller forebygger eller opdager og korrigerer væsentlig fejlinformation. Det er således åbenbart, at det ikke er alle dele af de interne kontroller, som har revisors interesse i forhold til dennes vurdering af risikoen for væsentlige fejl i regnskabet. Kontroller vedrørende driftsmæssige forhold, som f.eks. kvalitetskontroller, har ikke nødvendigvis revisors bevågenhed. Revisor fokuserer ud fra sin professionelle vurdering på kontroller, som relaterer sig til risici, som kunne medføre væsentlig fejlinformation i regnskabsaflæggelsen.

Ifølge RS 315 skal forståelsen af den interne kontrol nå et niveau, hvor revisor kan vurdere udformningen af kontrollen, og konstatere om den anvendes. Revisor overvejer så om kontrollen alene, eller i samspil med andre kontroller, effektivt kan forebygge eller opdage og korrigere væsentlige fejlinformationer.

Sammenfattende kan man konkludere, at revisor skal have et særdeles indgående kendskab til virksomheden for at opnå den fornødne forståelse for de interne kontroller og for at kunne dokumentere dette i overensstemmelse med de nye standarder. Der er således ikke kun tale om, at revisor identificerer enkelte nøglekontroller, som han kan tillægge revisionsmæssig værdi. Her er i en vis forstand tale om en bred forståelse af, hvordan ledelsen driver virksomheden dog naturligvis med fokus på identifikation af de områder, der direkte påvirker regnskabsaflæggelsen. Den brede tilgangsvinkel betyder også, at revisor i forhold til tidligere vil udføre flere handlinger, som mere har karakter af informationsindsamling end opnåelse af egentligt revisionsbevis i forhold til tidligere. Tidligere ville revisor kunne vælge en mere direkte tilgang til revisionen, idet planlægningen og udførelsen fra start drejede sig mere målrettet om at afdække revisionsmålene⁶⁶ på alle væsentlige regnskabsposter. Der er dog ikke ændret noget under revisionsrisikomodellen i relation til revisionsmålene, som stadig skal afdækkes tilfredsstillende.

RS 315 er i forhold til tidligere revisionsstandarder meget specifik og omfangsrig i beskrivelsen af, hvorledes revisor opnår forståelse for virksomheden og udfører risikovurderingshandling. I relation til de mindre virksomheder virker dette ganske voldsomt og i nogle tilfælde 'skudt over målet' i forhold til at skulle gennemføre en effektiv revision på disse klienter. Grundtankerne er for så vidt forståelige nok også i relation til den mindre virksomhed, men de handlinger, der rent faktisk er behov for at udføre, skal blot i høj grad tilpasses i forhold til standarden. På af de øgede krav i den nye risikomodell til revisors handlinger og dokumentation, er det diskuteret, hvorvidt implementering af modellen vil medføre betydelige stigninger i revisionshonoraret. Der har i branchen været gættet på stigninger på op til 30%⁶⁷.

2.8 Revisionens udførsel

Revisor fastlægger, ud fra de identificerede risici for væsentlige fejlinformation, de handlinger, som skal foretages for at afdække disse risici igennem revisionens udførsel. Herunder skal revisor overveje, hvilke typer af handlinger, der mest effektivt sikrer det fornødne revisionsbevis. Der er i RS 330 fastlagt nærmere retningslinier for, hvordan revisor skal reagere på de identificerede risici. Overordnet skal *arten, omfanget* og den *tidsmæssige placering* af handlingerne planlægges. Dels generelle handlinger, som skal udføres som reaktion på risici for væsentlig fejl information på

⁶⁶ Se afsnit 2.9.1 for en nærmere gennemgang af revisionsmålene, samt bilag 2.2 er viser en oversigt over de forskellige typer revisionsmål.

⁶⁷ R&R 2005, nr 6: "Ny revisionsrisikomodell" af Anders Bisgaard.

regnskabsniveau, og yderligere specifikke handlinger, der skal udføres som reaktion på risici for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau⁶⁸.

Groft sagt opdeles handlingerne i risikovurderingshandling (som primært udføres i planlægningsfasen jf. tidligere), test af kontroller og substanshandling⁶⁹.

Test af kontroller udføres, såfremt revisor tillægger dele af den interne kontrol revisionsmæssig værdi og har en forventning om, at kontrollerne fungerer effektivt. Dette er et specifikt krav jf. RS 330/500⁷⁰, ligesom det jf. RS 315/500 er et krav, at der foretages test af kontroller, såfremt revisor ikke har fundet det muligt eller praktisk hensigtsmæssigt at opnå den fornødne revisionsmæssige overbevisning ved substanshandling alene. Revisors validering af kontrollernes funktionalitet omfatter forespørgsler samt andre revisionshandling, i realiteten faktisk test af at kontrollen fungerer i overensstemmelse med det forventede.

Substanshandling omfatter dels analytiske handlinger samt detailtests. Ifølge RS 330/500 *skal* revisor foretage substanshandling i et vist omfang på væsentlige transaktionstyper, balanceposter og oplysninger og kan således ikke alene basere sig på test af kontroller. Detailtests omfatter tests af detaljer på transaktionstyper, balanceposter og oplysninger.

Revisor udfører revisionen i overensstemmelse med dennes planlægning og tilpasser løbende revisionen ud fra eventuel revurdering af de identificerede risici og eventuelle nye risici, der identificeres i løbet af revisionen. Test af kontroller foretages i løbet af regnskabsåret, da revisor skal påse, at kontrollerne fungerer effektivt i hele regnskabsperioden, mens substanshandling typisk foretages efter statusdagen. Substanshandling kan dog også foretages i forbindelse med den løbende revision, men i sådanne tilfælde skal revisor være særligt opmærksom på, om konklusionerne kan udstrækkes til hele regnskabsperioden, idet der er forøget risiko for, at væsentlig fejlinformation, der eksisterer på statusdagen, ikke opdages af revisor.

2.9 Revisionsbevis

Revisor skal i revisionsprocessen opnå det fornødne revisionsbevis for at kunne afgive sin konklusion i revisionspåtegningen med høj grad af sikkerhed. Beviset skal være tilstrækkeligt og

⁶⁸ RS 330 pkt. 4..7 ff

⁶⁹ RS 500 pkt. 19

⁷⁰ RS 330 pkt. 23: "Når revisors vurdering af risici for væsentlig fejlinformation på revisionsmålsniveau indeholder en forventning om kontrollernes funktionalitet, skal revisor udføre test af kontroller for at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at kontrollerne har fungeret effektivt på de relevante tidspunkter i perioden, der revideres"

egnet⁷¹. I processen anvender revisor revisionsmålene⁷² til fremskaffelsen af det nødvendige bevis. Man kan groft kategorisere pålideligheden af revisionsbeviser i stærke og svage, hvor eksempelvis ekstern dokumentation, opnået uden for virksomheden, generelt er stærke revisionsbeviser ligesom beviser opnået direkte af revisor selv, som f.eks. kontroloptælling af lagerbeholdninger. Svage beviser er eksempelvis forespørgsler til ledelsen eller analytiske handlinger. Egnetheden eller kvaliteten af beviset er generelt afhængig af kilden og af de konkrete omstændigheder, som beviset er opnået under, herunder også tilstedeværelsen af effektive interne kontroller, som kan underbygge bevisets pålidelighed. Revisor efterprøver normalvis ikke dokumentationens ægthed⁷³, men skal dog overveje pålideligheden af oplysninger, der anvendes som revisionsbevis.

Mængden af revisionsbevis er afhængig af revisors risikovurdering, idet der naturligt kræves mere revisionsbevis, såfremt risikoen på et givent område vurderes høj. Ligeledes er kvantiteten også i nogen grad afhængig af kvaliteten af revisionsbeviset, idet højere grad af kvalitet vil kunne reducere den påkrævede mængde af bevis. Modsætningsvis kan forøget kvantitet af et dårligt revisionsbevis dog ikke opveje dårlig kvalitet af et revisionsbevis. Revisor opnår typisk det fornødne revisionsbevis som en kombination af stærke og svage revisionsbeviser.

Der henvises til bilag 2.1 som indeholder detaljeret eksempel på typiske handlinger i forbindelse med revision af debitorer.

2.9.1 Revisionsmålene

Revisor anvender detaljerede revisionsmål til at verificere, at erklæringsemnet er uden væsentlig fejlinformation. Der skelnes jf. RS 500 mellem 3 typer af revisionsmål:

For *transaktionstyper og -begivenheder* i den reviderede periode:

- Forekomst, fuldstændighed, nøjagtighed, periodisering samt klassifikation

Revisionsmålene i denne kategori relaterer sig til de løbende registreringer af f.eks. omsætning, som foregår i en virksomhed. Revisor skal opnå den fornødne sikkerhed for, at disse løbende

⁷¹ RS 500, pkt. 7. Egnetheden omhandler bevisets kvalitet som er "relevans og pålidelighed i relation til at understøtte eller opdage fejlinformation i transaktionstyper, balanceposter og oplysninger og tilknyttede revisionsmål". Kvantiteten er omfanget af det indsamlede bevis som er afhængig af risikoen for fejlinformation og kvaliteten af det indhentede bevis.

⁷² Se afsnit 2.9.1 for en nærmere gennemgang af revisionsmålene, samt bilag 2.2 er viser en oversigt over de forskellige typer revisionsmål.

⁷³ RS 500, pkt. 9

registreringer er valide ud fra de nævnte mål og dermed udgør et gyldigt grundlag for de akkumulerede regnskabsoplysninger på f.eks. omsætning.

For *balanceposter*:

- Tilstedeværelse, rettigheder og forpligtelser, fuldstændighed, værdiansættelse og fordeling
- Disse relaterer sig til, at registreringen af balanceposterne på statustidspunktet opfylder de nævnte mål.

For *præsentation og oplysning*:

- Forekomst, rettigheder og forpligtelser, fuldstændighed, klassifikation og forståelighed, nøjagtighed og værdiansættelse

Øvrige oplysninger og præsentation af regnskabsmæssige oplysninger skal opfylde de givne mål.

I bilag 2.2 er der givet en skematisk oversigt over revisionsmålene.

Ved vurdering af om det fornødne revisionsbevis er opnået, må revisor således overveje, om ovenstående revisionsmål er tilstrækkelig afdækket ved de udførte handlinger, eller om der skal udføres yderligere handlinger for at afdække specifikke revisionsmål. Kun hvis revisor har opnået det fornødne revisionsbevis, kan der afgives positiv konklusion om revisionens udførsel. Som nævnt er revisors risikovurdering betydende for niveauet af det nødvendige revisionsbevis.

2.9.2 Dokumentation

Revisor skal dokumentere sit arbejde i hele revisionsprocessen. Det vil sige arten, omfanget og den tidsmæssige placering af revisionshandlingerne, og konklusioner der er opnået på baggrund af de indsamlede revisionsbeviser⁷⁴. Revisors dokumentation er særskilt behandlet i RS 230.

Ved dokumentation forstår man revisors egne udarbejdede arbejds papirer og relateret materiale, som revisor anvender til at understøtte revisionsbeviser og de opnåede konklusioner. Revisor skal dokumentere alle væsentlige forhold, men standarden lader det i øvrigt op til revisor at bedømme, hvori det består. Der er dog nævnt en række specifikke krav til, hvad revisionsdokumentation normalt omfatter.

Arbejds papirer omfatter sædvanligvis⁷⁵:

⁷⁴ RS 230 pkt. 6

-
- information om virksomhedens juridiske og organisatoriske struktur
 - vigtige juridiske dokumenter, aftaler og referater
 - brancheinformationer og oplysning om de økonomiske og lovgivningsmæssige forretningsforhold
 - dokumentation for planlægningsprocessen, tilrettelæggelse af revisionshandlinger og ændringer heri
 - dokumentation for forståelse af regnskabssystemer og interne kontrolsystemer
 - dokumentation for vurdering af iboende risici og kontrolrisici samt ændringer i disse
 - dokumentation for anvendelse af interne revisorers arbejde
 - analyser af nøgletal, trends, transaktioner og saldi
 - dokumentation for art, omfang og tidsmæssige placering af revisionshandlingerne og resultat heraf
 - dokumentation for gennemgang af arbejde udført af de enkelte medarbejdere og tilsyn med disse
 - dokumentation for revisionshandlinger vedrørende anvendelse af andre revisorers arbejde
 - genpart af korrespondance med tredjemand
 - dokumentation af kommunikation med ledelsen og rapportering
 - dokumentation af hvorledes væsentlige revisionsforhold er afdækket

Set i forhold til den nye revisionsrisikomodell medfører denne en øget mængde af dokumentation. Dette skyldes, at der er flere forhold (og revisors forståelse heraf) omkring virksomheden, som skal dokumenteres. Samtidig skal den risikoorienterede tilgangsvinkel til revisionen også dokumenteres i tilstrækkeligt omfang. I RS 315 er der yderligere opstillet specificerede krav til revisors dokumentation under revisionsrisikomodellen omfattende dokumentation af:

- revisionsteamets drøftelse af risiko for væsentlig fejlinformation som følge af fejl eller besvigelser (se nedenstående) og teamets beslutningstagen i denne forbindelse
- nøgleelementer i den forståelse revisionsteamet har opnået for virksomhedens forhold, herunder branche, lovgivningsmæssige forhold, mål og strategier og intern kontrol mv. som omtalt i afsnit 2.7.2 m.fl., og informationsgrundlaget forståelsen er opnået på
- risikovurderingshandlinger og de identificerede risici for væsentlig fejlinformation på både regnskabsniveau og revisionsmålniveau

⁷⁵ RS 230 pkt .11

- vurdering af kontroller som revisor har vurderet i tilknytning til betydelige risici

Som det fremgår heraf er den samlede dokumentation af revisionsopgaven ganske omfattende. Jo mere kompleks virksomheden er (herunder de interne kontroller), jo mere omfattende vil dokumentationen nødvendigvis også være. I varierende omfang kan en del af dokumentationen være udarbejdet af klienten selv, hvor revisor så skal sikre sig, at dette er udarbejdet korrekt.

For så vidt angår de mindre virksomheder følger dokumentationskravene RS-standarderne som alle andre revisioner. Omfangsmæssigt er dokumentationen naturligvis mindre pga. den mindre kompleksitet og omfang af regnskabsposter og transaktioner. For så vidt angår den risikoorienterede revisionsmodel skal revisor stadig dokumentere sine overvejelser omkring forståelsen af virksomheden og kontrolmiljø og risici. Dette selvom det, som oftest, vil resultere i, at revisor ikke anvender kontrolmiljøet specifikt i revisionen i form af test af kontroller, men gennemfører revisionen som substansrevision.

2.10 Besvigelser

Et særligt område, som har fået stigende bevågenhed som revisionsmæssig problemstilling i de senere år, er besvigelser. Dette kan ses som en udløber af de tidligere nævnte højt profilerede erhvervsskandaler som Enron-sagen, som skabte megen debat og kritik omkring revisors rolle. Udviklingen har derfor gået i retning af, at revisor skal være mere fokuseret på besvigelser i revisionsprocessen.

Dette har medført en særskilt revisionsstandard på området, RS 240, der for nylig er ajourført. Standarden er ganske omfattende og beskriver i detaljer revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber.

Besvigelser omfatter bevidst regnskabsmanipulation eller misbrug af aktiver, som fx tyveri af aktiver eller andre berigelsesforbrydelser som underslæb og lignende. Regnskabsmanipulation er ændring af regnskabsinformationer for at vildlede regnskabsbruger.

Med RS 240 er det blevet et ufravigeligt krav, at revisor skal *overveje* risikoen for væsentlig fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser, dels under sin planlægning af revisionen, dels ved revisionens udførsel og ved rapporteringen af resultatet af revisionen. Dette omfatter krav om drøftelse af risikoen i revisionsteamet og drøftelser med ledelsen for at forstå ledelsens vurdering af risikoen for besvigelser og for at identificere omfanget af tidligere konstaterede besvigelser.

Herudover skal revisor generelt have en professionel skepsis gennem revisionens udførsel. Såfremt der er indikationer på, at der er forøget risiko for besvigelser, skal revisor foretage yderligere handlinger for at undersøge dette. I løbet af revisionen skal revisor modsætningsvis ligeledes overveje, hvorvidt identificerede fejl kan være opstået som følge af besvigelser. Såfremt dette er tilfældet, kan det påvirke revisors vurdering af ledelsens integritet i øvrigt. Det er et krav, at revisor dokumenterer de vurderinger, der er foretaget. Der skal planlægges og udføres substanshandling, såfremt risikoen for væsentlig fejlinformation ikke vurderes som lav, i et omfang så denne reduceres til lav. Det er dog altid ledelsens ansvar, og ikke revisors ansvar, at forebygge besvigelser.

I den mindre virksomhed er den iboende risiko for besvigelser ofte høj, fordi ledelsen typisk er domineret af få enkeltpersoner, hvilket forøger risikoen for at ledelsen er i stand til at tilsidesætte eventuelle interne kontroller. Ligeledes mangler de mindre virksomheder ofte effektiv funktionsadskillelse, som kan reducere risikoen for besvigelser og sikre, at disse bliver opdaget. I de helt små ejerledede virksomheder er der ofte kun én ledende person og måske ikke nogen bestyrelse, hvor risikoen for, at besvigelser ikke bliver opdaget, er endnu mere markant. Dette betyder dog ikke i sig selv, at revisor skal foretage yderligere handlinger, men vurderingen af risikoen vil ofte i høj grad afhænge af revisors vurdering af ledelsens integritet, som af gode grunde kan være vanskelig at vurdere. I revisionsstandarden er det nærmere beskrevet, hvilke overvejelser revisor skal gøre sig med hensyn til at vurdere risikoen for besvigelser. Vi vil senere komme ind på betydningen af revisors involvering i de mindre virksomheder for så vidt angår besvigelser.

2.11 Going concern

Et område der også kræver revisors særlige bevågenhed er going concern. En virksomheds årsrapport er aflagt efter den grundlæggende forudsætning om, at virksomhedens drift fortsætter inden for den overskuelige fremtid - going concern forudsætningen. Dette betyder, at værdiansættelsen af virksomhedens aktiver og passiver er baseret på fortsat drift, hvad der er betydelig forskellig fra en værdiansættelse for en ophørende virksomhed. Det er åbenbart, at en årsrapport aflagt efter going concern forudsætningen og som ophører, f.eks. ved konkurs kort efter statusdagen, ikke udviser et retvisende billede. I en sådan situation skal aktiver og passiver værdiansættes til realisationsværdier og giver et betydeligt andet billede end en årsrapport aflagt

efter going concern princippet. Kravene til revisors vurdering heraf fremgår af RS 570 "Going Concern".

Revisor skal igennem hele revisionsprocessen vurdere, om der er forhold, som indikerer, at der kan være væsentlig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften i den nærmeste fremtid. Denne periode er defineret som 12 måneder efter regnskabsårets udløb. Revisors vurdering baseres på drøftelser med ledelsen og undersøgelse af konkrete forhold, som f.eks. lånebetingelser. Hvor vidtgående undersøgelser, revisor skal foretage, afhænger af, hvor stor risikoen vurderes at være i situationen.

Det kan herefter blive nødvendigt at afgive en modificeret påtegning. Hvis der er væsentlig usikkerhed om going concern forudsætningen, men ledelsen i sin beretning har redegjort fyldestgørende for usikkerhederne, og hvordan disse håndteres, kan revisor med henvisning hertil afgive en supplerende oplysning, som altså ikke påvirker konklusionen. Selvsagt skal revisor vurdere ledelsens redegørelse kritisk. Hvis redegørelsen vurderes utilstrækkelig, skal revisor tage forbehold for manglerne i redegørelsen eller afkræftende konklusion i stedet.

Hvis revisor er af den overbevisning, at going concern forudsætningen ikke kan anvendes på regnskabet (og dette er aflagt herefter), må der tages forbehold for det retvisende billede og dermed afkræftende konklusion. Der kan også opstå den situation, at revisor ikke har kunnet opnå det fornødne bevis (f.eks. pga. en modvillig ledelse), hvorfor konklusion ikke kan afgives.

Revisors omtale af going concern forhold i påtegningen kan skematisk illustreres således⁷⁶:

Væsentlig problematik om fortsat drift		Omtale af usikkerhed	
		Tilstrækkelig	Utilstrækkelig
Going concern valgt som regnskabsprincip	Relevant valg	Supplerende oplysning	Konklusion med forbehold for uenighed med ledelsen om omtale eller afkræftende konklusion
	Ikke relevant valg	Afkræftende konklusion	

Set i forhold til bortfald af revisionspligten må man sige, at dette medfører en forringet kreditorinformation (og dermed kreditorbeskyttelse) i de tilfælde, hvor revisor afgiver erklæring

⁷⁶ UR 2007-3.

uden sikkerhed. Revisor har ikke pligt - udover den gode revisorskik - til at undersøge going concern forhold nærmere og afgiver som bekendt ikke nogen konklusion eller supplerende oplysninger, hvori going concern forhold kunne komme frem.

Ved den manglende revisionspligt får man ikke den faglige og kritiske stillingtagen til virksomhedens situation, som revisor leverer. En ekstern part kan ikke foretage den samme vurdering ud fra regnskabstal alene. Situationen i en kriseramt virksomhed kan være både betydelig bedre og værre, end de rene regnskabstal viser.

Hvis going concern problemerne er helt åbenlyse, må man dog formode, at revisor vil afstå fra at afgive erklæring, idet denne så vil komme til at erklære på et regnskab, som vedkommende er vel vidende om er misvisende.

2.12 Rapportering af revisionen

Revisors rapportering omfatter primært revisionsprotokollen, aftalebreve og ledelsesbreve (management letters) samt anden løbende kommunikation i forbindelse med udførelse af revisionsopgaven. Revisionsprotokollen er revisor pligtig til at føre, når der er udført revision⁷⁷ og er henvendt til bestyrelsen. Revisionsprotokollen er et dansk begreb, som ikke har et direkte modstykke i internationale forhold, pga. den tostrengede ledelsesform med både en bestyrelse og en direktion.

En særlig del heraf er tiltrædelsesprotokollat, hvori revisor, i forbindelse med accept af revisionsopgaven, redegør for ansvarsforhold og de nærmere vilkår for udførelsen af revisionsopgaven, i overensstemmelse med retningslinierne i RS 210 "Indhold af revisionsaftaler". Tiltrædelsesprotokollatet fungerer ofte som aftalegrundlag for revisionen, hvormed der ikke er behov for et særskilt aftalebrev.

Ledelsesbreve anvendes ofte sideløbende med revisionsprotokollen til at redegøre for mindre væsentlige forhold ved den udførte revision i løbet af året og kan ikke erstatte revisionsprotokollen. Hverken protokollen eller ledelsesbreve offentliggøres.

Revisionsprotokollen anvendes af revisor til at redegøre mere detaljeret for udførelse og resultatet af revisionen. Heri kan revisor således overfor bestyrelse kommentere specifikke forhold, som ikke er fundet væsentlige nok til at medføre supplerende oplysninger eller forbehold, men som dog bør have bestyrelsens bevågenhed.

⁷⁷ RL § 10, stk. 4

I den ejerledede virksomhed uden uafhængig bestyrelse er revisors bemærkninger heri naturligt nok af mindre betydning, da protokollen ikke offentliggøres.

2.13 Revisionspåtegningen

Revisionspåtegningen er det erklæringsmæssige resultat af revisionen, hvor revisor afgiver sin erklæring om den udførte revision og konklusion herpå⁷⁸. Igennem offentliggørelse i selve årsrapporten tilkendegiver revisor heri over for regnskabsbrugerne, om revisionen af regnskabet har givet anledning til bemærkninger i form af forbehold eller supplerende oplysninger, eller om der kan afgives en positiv konklusion om den udførte revision uden bemærkninger.

RS 700 opstiller de nærmere betingelser for, hvordan revisor skal opstille sin revisionspåtegning for ”revision af et fuldstændigt regnskab med generelt formål udarbejdet i overensstemmelse med en regnskabsmæssig begrebsramme”⁷⁹. For så vidt angår de modificerede påtegninger er der udformet en særskilt revisionsstandard herfor (RS 701 ”Modifikationer af den uafhængige revisors påtegning”), som er gældende for revisionspåtegninger afgivet efter 31. december 2006.

RS 700 er netop ajourført, så den er i overensstemmelse med den øvrige udvikling i RS-standarderne, herunder særligt den nye revisionsrisikomodel. Nedenstående er således baseret på ajourført RS 700, som træder i kraft for revisionspåtegninger afgivet efter 31. december 2006.

Påtegningen udtrykker revisors konklusion på det udførte arbejde, dvs. hvorvidt revisor, med høj grad af sikkerhed, positivt kan konkludere, at årsrapporten i al væsentlighed og i sin helhed giver et retvisende billede og er aflagt i overensstemmelse med årsregnskabsloven. Den samlede konklusion om regnskabet er baseret på de indsamlede beviser og en vurdering af, hvorvidt disse giver den fornødne høje grad af sikkerhed. Mere specifikt må revisor i sin vurdering tage stilling til, om følgende er opfyldt⁸⁰:

- anvendt regnskabspraksis er i overensstemmelse med Årsregnskabsloven og efter omstændighederne hensigtsmæssig
- udøvede regnskabsmæssige skøn er rimelige
- oplysninger i Årsrapporten er relevante, pålidelige, sammenlignelige og forståelige

⁷⁸ RL § 10 stk. 4

⁷⁹ RS 700, indledning pkt. 1

⁸⁰ RS 700, pkt. 13

- Årsrapporten skal i sin helhed give nok oplysninger til, at brugerne kan forstå indvirkningen af væsentlige transaktioner og begivenheder på selskabets finansielle stilling, resultatopgørelse, balance og pengestrømme

Der er fastsat helt specifikke krav til selve udformningen af påtegningen, som jf. RS 700 i hovedpunkter skal indeholde:

- Overskrift (angivelse af at der er tale om påtegning fra uafhængig revisor)
- Adressat (den som påtegning er udarbejdet til, typisk ledelsen i selskabet for hvem revisionen er udført)
- Indledning (identifikation af virksomheden, den anvendte regnskabsmæssige begrebsramme og periode for hvilken årsrapporten er aflagt)
- Beskrivelse af ledelsens ansvar (se nedenstående)
- Beskrivelse af revisors ansvar (se nedenstående)
- Revisors konklusion (revisor afgiver enten blank påtegning eller modificeret påtegning)
- Datering og revisors underskrift

Et fuldt eksempel på en revisionspåtegning uden forbehold eller supplerende oplysninger (blank) er indsat som bilag 2.3.

Det skal fremgå tydeligt af påtegningen, at det er ledelsen, der har ansvaret for aflæggelse af en årsrapport, der er retvisende og i overensstemmelse med Årsregnskabsloven. Dette indebærer, at ledelsen bærer ansvaret for valg af regnskabspraksis og udøvelse af regnskabsmæssige skøn i årsrapporten, men også ansvar for tilrettelæggelsen af de interne kontroller, der skal forebygge og opdage fejl herunder også besvigelser. Ved ledelsen forstås jf. RS 700 de, der har ”ansvaret for at udarbejde og aflægge et regnskab der giver et retvisende billede”. Det vil således typisk være direktion og bestyrelse.

2.13.1 Revisors ansvar

Revisors ansvar er alene, på grundlag af sin revision, at udtrykke en konklusion om årsrapporten. Der skal således af påtegningen fremgå en klar adskillelse af revisors og ledelsens ansvar. Det skal fremgå, at revisionen er udført i overensstemmelse med danske revisionsstandarder, hvormed revisor signalerer, at alle revisionsstandarder er fulgt i revisionens planlægning og udførsel. I denne

forbindelse understreges det, at revisionen er udført med henblik på at opnå en høj grad af sikkerhed for, at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation, samt at revisor har overholdt etiske krav. Mere specifikt omkring revisionens udførsel skal revisor også omtale, at de valgte revisionshandlinger afspejler en vurdering af risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet, uanset om disse skyldes besvigelser eller fejl. Det skal også anføres, at revisionen også omfatter en overvejelse af interne kontroller, der er relevante, men at revisionen dog ikke har til formål at afgive en konklusion om de interne kontrollers funktionalitet. Revisor skal bekræfte, at de indsamlede revisionsbeviser giver tilstrækkeligt og egnet grundlag for dennes konklusioner.

2.13.2 Revisors konklusion

Såfremt revisor på grundlag af de indsamlede beviser vurderer, at årsrapporten giver et retvisende billede i overensstemmelse med Årsregnskabsloven, afgives en påtegning uden forbehold. Det retvisende billede omfatter resultatopgørelse, pengestrømme, balance og finansiell stilling.

I forhold til revisors anden assistance skal man særligt lægge mærke til, at der afgives en positivt formuleret konklusion, idet revisor positivt bekræfter at der efter hans opfattelse aflægges en årsrapport, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

I forhold til den tidligere RS 700 kan det bemærkes, at der særligt er fokuseret på en mere klar beskrivelse af ledelsens og revisors ansvar i den ajourførte standard. Det kræves, at det fremgår mere tydeligt og konkret for regnskabslæser, hvori ledelsens ansvar består i relation til aflæggelsen af årsrapporten, herunder også ledelsens ansvar for de interne kontroller. Tilsvarende er kravene til beskrivelse af revisors ansvar strammet op, idet det mere tydeligt skal fremgå, at revisors arbejde tager udgangspunkt i en vurdering af risici og de interne kontroller.

Overordnet set er der tale om en tilpasning af RS 700 til udviklingen i de øvrige RS'er, herunder særligt den nye revisionsrisikomodel, som forøger fokus på de interne kontroller i virksomheden, men man kan også se den stigende opmærksomhed på besvigelser.

Det er dog tvivlsomt, om disse mere detaljerede formuleringer bidrager til forståelsen af revisionsbegrebet hos den almindelige regnskabslæser. Formuleringen omkring hvordan revisor overvejer interne kontroller lyder eksempelvis: "Ved risikovurderingen overvejer revisor interne kontroller, der er relevante for selskabets udarbejdelse og præsentation af en retvisende årsrapport,

men ikke med det formål at afgive en konklusion om effektiviteten af selskabets interne kontrol". Ovenstående hentyder til revisors risikovurderingsproces, hvor kendskab og vurdering af interne kontroller, som tidligere beskrevet, indgår. For den almindelige regnskabslæser bidrager denne passus dog ikke just til forståelsen af, hvilken værdi revisionen kan tillægges i forhold til et review eksempelvis.

Den primære forskel i relation til værdien af revisors erklæring er dog den positivt contra den negativt formulerede konklusion og den deraf følgende større grad af sikkerhed.

2.13.3 *Modificerede påtegninger*

En revisionspåtegning kan modificeres dels gennem et forbehold, eller ved at revisor afgiver supplerende oplysninger. Et forbehold påvirker direkte revisors konklusion mens supplerende oplysninger ikke påvirker revisors konklusion, men alene skal gøre regnskabslæser opmærksom på visse forhold. Der kan også opstå den situation, at revisor ikke kan afgive konklusion, eller at revisor afgiver en afkræftende konklusion.

Grundlæggende skal revisor tage forbehold⁸¹, når der er uenighed med ledelsen om væsentlige forhold, som betyder, at årsrapporten ikke udviser et retvisende billede. Andre forbeholdssituationer ved uenighed med ledelsen omfatter:

- manglende lovkrævede oplysninger i årsrapporten eller årsrapporten ikke er aflagt i overensstemmelse med lovgivningen
- væsentlig usikkerhed omkring opgørelsen af regnskabsposter eller manglende oplysning om særlige forhold, der har påvirket regnskabet
- revisor vurderer, at going concern forudsætningen ikke er opfyldt, og årsrapporten er aflagt i overensstemmelse hermed

Der skal også tages forbehold, hvis revisor ikke kan gennemføre en tilstrækkelig revision. Dette forhold opstår, hvis revisor ikke kan skaffe det fornødne revisionsbevis, eller hvis ledelsen ikke afgiver tilstrækkelige oplysninger til revisor.

Under alle omstændigheder skal der være tale om væsentlige forhold, før et forbehold aktualiseres. RS 701 fremkommer med flere uddybende retningslinier for, hvorledes et forbehold skal udformes og formuleres i forskellige situationer. I Bilag 2.4 er gengivet forbeholdssituationerne og indvirkningen på revisors konklusion.

⁸¹ ERBK § 6

Supplerende oplysninger afgives af revisor i forskellige situationer, når revisor ønsker at påpege et givent forhold, som dog ikke har betydning for revisors konklusion om årsrapporten. Idet en supplerende oplysning ikke påvirker konklusionen, placeres den i erklæringen efter konklusionsafsnittet. Der skal altid afgives supplerende oplysninger i følgende situationer⁸²:

- der er væsentlig usikkerhed om going concern forudsætningen (men hvor revisor er enig i den af ledelsen foretagne vurdering i modsætning til forbeholdssituationen)
- revisor har en begrundet formodning om, at ledelsen i forbindelse med selskabets drift har overtrådt lovgivning, således denne kan ifalde straf- eller erstatningsansvar
- bogføringsloven ikke er overholdt

Generelt kan man sige, at der skal være tale om særdeles væsentlige forhold, før revisor skrider til at tage forbehold i sin konklusion. Derfor er tilstedeværelsen af et forbehold også et meget stærkt signal til omverdenen om et regnskab, som man som revisor kan forvente der tillægges stor betydning. Et eksempel kan være et going concern forbehold, som er et stærkt signal om, at selskabet næppe kan fortsætte sin drift i den nærmeste fremtid. Dette er åbenlyst et signal, som vil kunne væsentligt forringe selskabets mulighed for at opnå yderligere kreditgivning hos sine kreditorer.

Modsætningsvis skaber revisors blanke påtegning også i mere eller mindre grad en generel forventning hos regnskabsbruger om, at regnskabet og selskabets forhold i øvrigt er 'i orden'. I hvilken grad forventningen skabes via revisors generelle involvering, eller om den skabes via faktisk kendskab til revisors arbejde kan diskuteres. Dette forhold har naturligt nok stor betydning for, hvilken betydning regnskabsbruger vil tillægge, at et regnskab aflægges med eksempel reviewerklæring frem for en revisionserklæring.

2.13.4 Revisors pligter i forbindelse med ledelsens lovovertrædelser

Revisor har særlige forpligtelser i forbindelse med ledelsens lovovertrædelser eller formodning herom. Kravet om supplerende oplysning i påtegningen omfatter begrundet formodning om overtrædelse af lovgivning i form af "handling eller undladelser, der berører virksomheden, tilknyttede virksomheder, virksomhedsdeltagere, kreditorer eller medarbejdere" jf. ERBK § 7, stk.

⁸² ERBK § 7 stk. 2

2. Desuden skal altid afgives oplysning om overtrædelse af skatte- afgifts- tilskuds- og selskabslovgivning samt straffelovens bestemmelser om formueforbrydelser (tyveri, skyldnersvig, underslæb mv.).

Udover oplysningspligten i påtegningen er revisor forpligtet til i grove tilfælde af økonomiske forbrydelser, og under nærmere givne betingelser, at foretage underretning til Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet jf. RL § 10, stk. 5-7. Revisor er i første omgang pligtig til at underrette forholdet til de enkelte medlemmer af ledelsen, og såfremt der ikke inden 14 dage er foretaget skridt til at standse kriminaliteten og rette op på de forrettede skader, skal revisor straks gå videre til statsadvokaten. Finder revisor, at underretning af ledelsen vil være uegnet i forhold til at standse kriminaliteten, skal denne underrette statsadvokaten umiddelbart. Revisors pligter består, uanset om der udføres revision eller andre opgaver.

2.14 Revisionsopgaven i mindre virksomheder

Bortfaldet af revisionspligten vil uden tvivl få ændringer for revisors udførelse af revisionsopgaven i mindre virksomheder og i koncernforhold. I de tilfælde, hvor revisor fortsætter med at udføre revisionsopgaven uden ændringer, vil der dog umiddelbart ikke være de store forandringer, da der ikke er sket ændringer i den måde, revisor udfører selve revisionsopgaven på.

Hvordan den lempede revisionspligt kommer til at fungere i praksis, kan man endnu ikke sige meget om. Overordnet kan man sige, at der for det første er en vis tvivl om, i hvilket omfang muligheden for at undlade revision bliver udnyttet. Dernæst i hvilket omfang og på hvilken måde revisor vil blive involveret i regnskabsaflæggelsen i de situationer, hvor revisionen fravælges. Som nævnt er der dog visse problemstillinger og uafklarede forhold, som må forventes at give anledning til problemstillinger i praksis. I nærværende afsnit fokuseres der på de forhold, der relaterer sig til revisionspligtens omfang og indtræden, håndtering af revisionsopgaven i koncernforhold samt forskellen mellem revisors ydelser i forbindelse med regnskabsaflæggelsen. Herudover er udviklingen i revisionsstandarderne også et relevant aspekt for diskussion af revisionsopgaven i de mindre virksomheder.

2.14.1 De omfattede virksomheder

Når man skal vurdere effekten af de gennemførte lovændringer på revisionsområdet, er det relevant at danne sig et overblik over de virksomheder, som i første omgang, og eventuelt på sigt, vil være påvirket af lovændringen.

Hvis man i grove træk skal vurdere de selskaber, som umiddelbart bliver undtaget, vil der typisk være tale om selskaber med følgende karakteristika, hvis man taler om profitorienterede erhvervsdrivende virksomheder:

- få ansatte eller enkeltmands-ApS'er
- ejer ofte direkte involveret i daglig drift (ejer-ledede virksomheder)
- lille ejerkreds
- simpel forretningsstruktur med få forretningsområder
- enkelt organisatorisk og administrativ opbygning - herunder evt. ekstern assistance til både bogholderi og regnskabsudarbejdelse
- simple forretningsgange og anvendelse af standardiserede it-systemer
- manglende effektiv funktionsadskillelse og uformelle interne kontroller
- begrænset kreds af interessenter

I forhold til at lempelsen af revisionspligten på sigt kan komme til at omfatte alle B-virksomheder, bliver der naturligvis tale om, at mere komplekse virksomheder kan blive omfattet.

Ovennævnte forhold har stor betydning for, hvorledes revisor løser selve revisionsopgaven, men også for hvordan behovet for revisors involvering generelt opstår. Både internt fra virksomheden selv og fra interessenterne. Jo højere grad af kompleksitet jo større behov for revision vil der naturligt nok være, idet interessenterne i større grad vil have behov for revision for at kunne acceptere regnskabsinformationen som værende troværdig. Dette betyder dog ikke, at revisionsbehovet for så vidt angår den lille virksomhed nødvendigvis er mindre, idet interessenterne meget vel kan tillægge enkelte eller få regnskabsposter meget stor værdi i et i øvrigt ukomplekst regnskab. Med andre ord er det svært at generalisere på selve behovet for revision, idet dette i såvel mindre som større virksomheder altid vil være afhængig af flere faktorer. En sådan vurdering kræver kendskab til de faktiske forskelle, der reelt vil være ved fravalg af revision i de omfattede virksomheder.

2.14.2 Revisionspligtens genindtræden

Situationer, hvor der på ordinær vis træffes beslutning om, at selskabets årsrapport skal revideres fremover, giver formodentlig ikke anledning til problemstillinger bortset fra øget behov for revision af primobalancen jf. nedenstående. Revisor vælges i en sådan situation i forbindelse med generalforsamlingen i god tid til at forberede og udføre revision af den igangværende regnskabsperiode, herunder revision af kontroller i løbet af regnskabsåret såfremt der er behov herfor.

Hvis revisionspligten derimod indtræder i forbindelse med overskridelse af størrelsesgrænserne, må man formode, at konstateringen heraf først sker på balancetidspunktet. Dette bevirker, at revisor må påbegynde revisionen efter regnskabsårets udløb, hvilket i praksis gør det vanskeligt at opnå det fornødne kendskab til virksomheden og især at efterleve et eventuelt behov for test af kontroller. Hvis revisor har en forventning om, at der er effektive kontroller, skal denne også sikre fornødent revisionsbevis for, at disse har været velfungerende i hele den aktuelle regnskabsperiode⁸³. Dette gør i princippet test af kontroller svært i den nævnte situation, hvor revisionspligten indtræder efter regnskabsårets udløb, med mindre der kan skaffes bevis for, at kontroller har været velfungerende i hele perioden.

Problemstillingen blev allerede påpeget af FSR under de indledende behandlinger af lovforslaget. Generelt kan man dog sige, at den kategori af virksomheder, som umiddelbart er omfattet af lempelsen, som oftest ikke vil have interne kontroller af et omfang, som nødvendigvis vil kræve, at disse inddrages i revisionen. Vurderer revisor det hensigtsmæssigt at basere revisionen på test af kontroller, kan dette som nævnt ikke udføres i den aktuelle regnskabsperiode, hvorfor konsekvensen bliver, at revisor må erstatte test af kontroller med substansrevision for at opnå det fornødne revisionsbevis. I langt de fleste tilfælde vil der dog for denne gruppe af virksomheder være tale om, at revisionen gennemføres mest effektivt som substansrevision, hvorfor problemstillingen i praksis som udgangspunkt må vurderes som relativ begrænset.

I de for de mindre virksomheder formodentligt ret begrænsede tilfælde, hvor revisor mest fordelagtig kan opnå det fornødne revisionsbevis via test af kontroller, er der dog åbenlyst et problem, idet revisor ikke nødvendigvis kan sikre sig, at kontrollerne har fungeret effektivt i

⁸³ RS 330 pkt. 44

regnskabsperioden. Såfremt lempelsen på sigt kommer til at omfatte samtlige klasse B-virksomheder, og dermed mere komplekse virksomheder, kan problemstillingen naturligvis blive mere relevant. På sigt kunne dette godt gå ud over effektiviteten af revisionens gennemførelse på visse selskabstyper. Et eksempel herpå kunne være et salgskontor, hvor transaktionsmængden kunne være af en størrelse, som ville fordre, at revisionsbeviset kunne opnås mest effektivt som test af kontroller.

I de situationer, hvor revisor assisterer med regnskabsudarbejdelsen, må man dog også formode, at revisor vil gøre sig overvejelser omkring denne situation allerede inden regnskabsårets udløb, såfremt denne allerede har konstateret overskridelse af beløbsgrænserne i det foregående år. Problemstillingen må derfor også forventes mest aktuel ved situationer, hvor revisor er ny for virksomheden.

2.14.3 Opgaveaccept og førstegangsrevisioner

Ved indførelse af det nye regelsæt om bortfald af revisionspligten er der for så vidt ikke ændret noget i de procedurer, revisor skal gennemgå for at acceptere en erklæringsopgave og optræde som revisor for klienten. Revisor skal opfylde de samme grundlæggende krav omkring kompetence og etiske krav mv., og erklæringsemnet skal opfylde de samme krav som før regelændringen.

Overordnet set må man dog forvente et større antal af førstegangsrevisioner, dels som følge af muligheden for til- og fravalg af revision, og dels som følge af den pålagte revisionspligt. Dette betyder for revisorerne, at de oftere vil stå overfor en revisionsopgave, som også generelt set er en førstegangsrevision, hvormed menes et ikke tidligere revideret regnskab. I denne situation står revisor således potentielt over for en situation, hvor der ikke foreligger rapporteringer fra nogen tidligere revisor, og hvor der foreligger en helt urevideret primobalance. En urevideret primobalance betyder også, at de akkumulerede effekter fra tidligere års regnskabsaflæggelse er ureviderede.

I forbindelse med selskabers stiftelse med apportindskud er der fortsat krav om vurderingsberetning fra sagkyndig vurderingsmand jf. AL § 6 b, ligesom det er tilfældet ved overtagelse af bestående virksomhed. Der er dog ikke krav om, at åbningsbalancen skal være revideret, såfremt det overtagende selskab ikke er omfattet af revisionspligten. Såfremt et sådant selskab efterfølgende overgår til revisionspligt, foreligger der derfor en helt urevideret balance, hvis der ses bort fra de

handling, der er foretaget i forbindelse med udarbejdelse af vurderingsberetning, såfremt det er revisor, der har udarbejdet denne.

En tilsvarende situation bestod også tidligere ved generationsskifte, hvor interessentskaber blev indskudt i selskaber, men situationen må forventes mere almindeligt forekommende på sigt under de nye regler.

Førstegangsrevisioner får derfor potentielt en anden karakter fremover for revisor. Som udgangspunkt mangler revisor en vigtig del af grundlaget for at vurdere regnskabsgrundlaget, idet der i større eller mindre grad har manglet en revisors involvering.

Dette forhold skal ses i sammenhæng med kravene til revisionen af primobalancen, som er nærmere specificeret i RS 510 og kravene til sammenligningstal i RS 710. RS 510 medfører, at revisor skal sikre sig revisionsbevis for, at primobalancen ikke indeholder væsentlig fejlinformation, herunder at regnskabspraksis er anvendt konsistent i tidligere perioder. Primobalancen omfatter også tidligere perioders transaktioner og dermed resultater. Under de tidligere regler har revisor i et vist omfang haft den tidligere revisors arbejde at støtte sig op af, hvilket normaltvis betyder, at handlinger, der skal udføres ved førstegangsrevisioner, er af relativt begrænset omfang. Under de nye regler er dette ikke nødvendigvis tilfældet. RS 510 kræver, at der foretages yderligere arbejdshandlinger for at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for primobalancen, hvoraf en stor del kan opnås via den tidligere revisors arbejde. Disse ekstra handlinger kunne, jf. RS 510, f.eks. være kontrol af debitorindbetalinger og kontrol af værdiansættelsen af varelagre primo. For gæld til kreditinstitutter og bankindeståender vil det typisk være anvendelse af eksterne bekræftelser, mens der for øvrige poster må anvendes en kombination af revisionshandling, såsom gennemgang af underliggende dokumentation og analytiske handlinger, for at opnå det fornødne bevis.

De regnskabsposter, som er mere skønsmæssigt påvirkede, som f.eks. indregning og måling af igangværende arbejder, er naturligt nok mere problematiske og vil i det mindste kræve en større arbejdsindsats fra revisors side end tidligere, såfremt man ikke har et udsagn herom fra tidligere revisor. Man kan i en sådan situation godt forestille sig, at revisor ikke er i stand til at opnå det tilstrækkelige revisionsbevis, hvis den bagvedliggende dokumentation fra tidligere perioder er mangelfuld, fordi der ikke har været revision. I værste fald må revisor afgive en modificeret

påtegning, hvor der tages forbehold, fordi revisor ikke har kunnet opnå tilstrækkelig overbevisning om regnskabsposten.

For så vidt angår kravene i RS 710 om sammenligningstal skal revisor sikre, at disse opfylder kravene til årsregnskabsloven. Dette drejer sig dog primært om, at revisor skal sikre sig, at tallene er klassificeret korrekt, og om anvendt regnskabspraksis for sammenligningstallene er i overensstemmelse med den aktuelle periode.

Man må med lovændringen forvente, at omfanget af disse ekstrahandlinger i nogen grad vil blive større. Mest problematisk må man forvente, at de strafpålagte revisioner må blive, hvor man rent skønsmæssigt kunne forvente, at visse virksomheder i denne kategori næppe rent dokumentationsmæssigt er gearret til at kunne leve op til de krav, som revisor umiddelbart vil stille. I disse situationer ville det kunne forventes, at revisor vil få problemer med at indhente det fornødne revisionsbevis.

2.14.4 Revisionsprocessen

Udviklingen i revisionsstandarderne har som nævnt medført en mere risikoorienteret indgangsvinkel til revisionen og øget fokus på interne kontroller og forståelse af klientforhold samt øgede dokumentationskrav. Det er ubestridt, at udformningen af revisionsstandarderne generelt har sigte mod de større og dermed mere komplekse virksomheder. I Danmark er en stor del af revisionsklienterne dog mindre eller mellemstore klienter, hvorfor implementeringen af de nye standarder har afstedkommet en vis debat om, hvorledes de nye standarder og den nye revisionsrisikomodell skal anvendes på dette segment af revisionsklienter. Det er dog fastslået i debatten, at standarderne ikke kan fraviges på grundlag af, at der er tale om en mindre klient⁸⁴ ud fra devisen 'en revision er en revision'. Der skal tages højde for alle relevante revisionsstandarder ved en revision, uanfægtet klientens størrelse.

Dermed er det altså et spørgsmål om, hvorledes de nye standarder skal fortolkes og anvendes på de mindre virksomheder. Behovet for fortolkning af standarderne giver naturligvis i sig selv anledning til usikkerhed omkring, hvordan en revision planlægges og gennemføres på en mindre virksomhed. Der er dog tilføjet afsnit i nøglestandarderne (RS 315, RS 330) omkring, hvorledes standarderne skal anvendes på de mindre virksomheder. Disse giver generel vejledning om, hvorledes revisionshandlingerne skal tilpasses i mindre virksomheder. Herudover har IAASB udgivet IAPS

⁸⁴ Eksempelvis bemærket i "Revision kontra review af SMV'er - en replik" - Kommentar af Jan Bo Hansen Rev & Regn nr. 2 2006

1005, som er et forsøg på at udforme en vejledning i, hvorledes ISA'er (og dermed RS'erne) skal implementeres på mindre virksomheder. Dette omfatter en beskrivelse af de mindre virksomheders karakteristika, og hvorledes de enkelte ISA'er kan implementeres. IAPS 1005 er løbende opdateret i takt med udviklingen i ISA'erne. Vejledningen kan dog på ingen måde stå alene, og det er i høj grad stadig op til den enkelte revisor at fortolke, hvorledes standarderne skal anvendes på den enkelte klient.

Revisionsrisikomodellen er som nævnt baseret på et indgående kendskab til virksomhedens forhold herunder forretningsrisici, målsætninger, strategier og interne kontroller. Det er åbenlyst, at et sådant kendskab kræver en vis arbejdsindsats fra revisors side, især hvis der er tale om komplekse virksomheder. Modsætningsvis er der i mindre virksomheder som oftest tale om ukomplekse transaktioner og strukturer. Det kan til gengæld være svært for revisor at arbejde med mindre virksomheder inden for COSO-begrebs rammen⁸⁵, idet mange af de interne kontrolelementer, som tidligere beskrevet, ofte kun eksisterer uformelt eller slet ikke i den mindre virksomhed. Generelt er forretningsgange i det hele taget ofte ikke formelt beskrevet og defineret i de mindre virksomheder. Det vil derfor ofte groft sagt ikke være relevant for revisor at beskæftige sig i større grad med f.eks. at identificere virksomhedens målsætninger og strategier i den mindre virksomhed. Identifikationen af risici i den mindre virksomhed vil i realiteten ofte være en langt mere simpel proces pga. typisk ganske simple forretningsstrukturer og overskuelige regnskabsposter.

I RS 315 omfatter de tidligere nævnte tilføjelser, bestemt for revision af mindre virksomheder, blandt andet en henvisning til, at revisor ved forståelse og dokumentation af mål og strategier i mindre virksomheder kan opnå dette ved "forespørgsler til den daglige ledelse og observation af, hvordan virksomheden reagerer på sådanne forhold"⁸⁶. Dette medfører således en tilpasning af, hvorledes revisionshandlingerne på dette område skal udføres. Tilsvarende gør sig gældende for identifikation og forståelse af virksomhedens proces til at identificere og adressere forretningsrisici, som jf. pkt. 79 blot mundtlig skal drøftes med ledelsen, da der som oftest ikke foreligger formaliserede beskrivelser heraf.

Groft sagt giver disse tilføjelser og IAPS 1005 derfor ikke nogen egentlig reduktion af revisors arbejde i forbindelse med revision af mindre klienter, men kan dog evt. inspirere tilpasning og udformning af handlingerne under den enkelte standard.

⁸⁵ COSO begrebsrammen er gennemgået ovenfor i afsnit 2.7.5.

⁸⁶ RS 315 pkt. 34

Det er således i høj grad op til den enkelte revisor at afgøre omfanget af handlinger, der skal udføres i den enkelte situation. I realiteten afhjælper denne tilføjelse ikke den egentlige problemstilling, som den praktiserende revisor står overfor. Nemlig at det i de helt små revisioner ofte er helt urelevant for revisionens gennemførsel at overveje og dokumentere disse forhold for disse helt små virksomheder. Ser man på et for danske forhold ret typisk eksempel med den lille håndværker virksomhed, er det i sidste ende i revisionsmæssigt forstand groft sagt uden betydning for fastlæggelsen af revisionshandlingerne at bruge tid på at analysere og identificere forretningsrisici i den forstand, at de udførte revisionshandlingerne som oftest for største delens vedkommende alligevel vil blive et nærmere fastlagt omfang af substansrevision i sidste ende. Disse forhold får med andre ord heller ingen betydning for revisors risikoidentifikation, fordi disse i forvejen typisk er klart identificerbare.

Mindre virksomheder har ofte ingen definerede strategier og målsætninger, som har væsentlig betydning for, hvordan den daglige ledelse agerer. Samtidig har mindre virksomheder også sjældent effektive interne kontroller, som revisor kan tillægge betydning i revisionen. Set i forhold til tidligere er der altså en vis 'risiko' for, at revisor bruger tid på at dokumentere forhold, som muligvis ikke har nogen betydning for den revision, som rent faktisk udføres. Standarderne kan dog ikke afviges, og revisor er derfor nødt til at dokumentere de overvejelser, der er gjort, selvom de måske ikke har direkte betydning for den revision, der udføres.

Dette forhold ændrer dog ikke på, at revisor, via et nærmere kendskab til virksomheden, kan få kendskab til andre forhold, som kan have interesse for revisor. Dette kunne eksempelvis være væsentlige kontraktlige forpligtelser, eventualforhold eller forretningsmæssige forhold, der truer den fortsatte drift, men der er formodentligt sjældent tale om forhold, som ikke også ville være kommet revisor til kendskab via sit 'normale' kendskab til virksomheden, før den nye revisionsrisikomodell blev indført.

Set i forhold til de mindre virksomheder vil den yderligere dokumentation i forhold til tidligere således være et resultat af, at revisor skal dokumentere, at det dybere kendskab til virksomheden er opnået, og at en mere specifik risikovurdering er foretaget. Dette vil dog, for så vidt angår de virksomheder, der pt. er fritaget for revisionspligten, i de fleste tilfælde blot i endnu højere grad underbygge, at revisionen udføres mest effektivt som substansrevision.

Der vil med andre ord, for et stort antal af de mindre virksomheder, være tale om, at revisionen i vidt omfang skal gennemføres på samme måde under revisionsrisikomodellen som hidtidig, for så vidt angår de konkrete regnskabsrelaterede revisionshandlinger, blot med et stigende arbejdsomfang og dermed stigende honorar til følge. Udviklingen på dette område taler således for et fravalg af revisionen på de mindre virksomheder som følge af honorarstigninger.

2.14.5 Koncernforhold

En af de ændringer, som blev tilføjet i løbet af behandlingen af lovændringen, var bibeholdelse af revisionspligten for holdingselskaber. Dette medfører, at holdingselskaber⁸⁷ ikke kan undgå revision. Motivet herfor var at undgå, at holdingselskaber, som ofte alene vil overskride grænserne for balancesum, kan undgå at blive revideret på trods af, at disse kunne indeholde store værdier i form af kapitalandele i datterselskaber og associerede selskaber (såfremt der udøves en betydelig indflydelse over sådanne).

Revisionspligten blev dog ikke udvidet til en generel koncernrevisionspligt som anbefalet af FSR under høringsbehandlingen⁸⁸. Der er derfor stadig mulighed for, i et vist omfang, at omgå revisionspligten, såfremt en koncern består af tilstrækkeligt mange selskaber, som enkeltvis er under beløbsgrænserne. Dermed opstår der potentielt den problemstilling, at holdingselskabet er underlagt revisionspligt, mens dets datterselskaber ikke er.

I betragtning af den generelle sammensætning af danske selskaber og koncerner, med mange mindre selskaber, må det formodes at være en problemstilling, man vil komme til at se i praksis.

I den lovgivningsmæssige situation er der ikke noget i vejen for, at holdingselskabet revideres, mens de øvrige selskaber i en koncern måske kun reviewes eller måske slet ikke aflægger regnskab med assistance fra revisor. En sådan situation er dog i høj grad en problemstilling for revisor, pga. dennes pligter ved revision af et koncernregnskab.

Ved revision af et holdingselskab vil kapitalandele i datter/associerede selskaber som oftest udgøre den væsentligste, hvis ikke ligefrem den eneste, balancepost. Kapitalandele i datter- og associerede selskaber måles typisk til disses indre værdi, dvs. andel af egenkapitalværdien i selskabet. Undtaget er de situationer, hvor holdingselskabet værdiansætter kapitalandele til kostpris, hvilket er tilladt for regnskabsklasse B virksomheder.

⁸⁷ Selskaber der besidder kapitalandele i andre selskaber og udøver betydelig indflydelse over en eller flere af disse virksomheders driftsmæssige eller finansielle ledelse jf. ÅRL § 135 stk. 3

⁸⁸ FSR's høringssvar af 9. september 2005 s. 4

Såfremt datterselskaberne er ureviderede har revisor derfor som udgangspunkt reelt ikke noget revisionsbevis der understøtter kapitalandelenes regnskabsmæssige værdi i holdingselskabets regnskab såfremt disse er værdiansat til indre værdi. Det vil derfor være nødvendigt at foretage flere handlinger end tidligere for at sikre den fornødne overbevisning om kapitalandelenes værdi.

Revisor kan naturligvis aftale med klienten, at der foretages revision af datterselskaberne, men da revisor ikke kan støtte sit krav herom i lovgivningen, sætter det revisor i en noget mere problematisk situation.

Såfremt der ikke foreligger andet revisionsbevis end det, revisor for holdingselskabet selv skal indhente, kræver det nødvendigvis en nærmere gennemgang af den dokumentation, som ligger til grund for værdien af de indarbejdede kapitalandele, dvs. de regnskabsmæssige værdier i datterselskabet. Overordnet skal revisor sikre sig, at de regnskabsmæssige principper, der anvendes, er ensartet for moderselskabet samt datterselskaberne. Revisor skal desuden, som for de øvrige regnskabsposter, have høj grad af sikkerhed for, at de indregnede kapitalandele er forsvarligt værdiansat, og at revisionsmålene i øvrigt er opfyldt. Dette vil normalt være opnået ved, at revisor kan konstatere, at kapitalandele er indregnet og målt i overensstemmelse med et revideret årsregnskab. Såfremt det underliggende regnskab ikke er revideret, må revisor udføre andre revisionshandling for at opnå overbevisning om regnskabsposten. Omfanget heraf afhænger af de nærmere omstændigheder, herunder om der er foretaget review eller lignende i det underliggende datterselskab.

Alt efter situationen kan dette altså i betydelig grad udvide de handlinger, som revisor må foretage for at opnå det fornødne revisionsbevis. Man kan i visse tilfælde måske diskutere, om revisor overhovedet vil kunne være i stand til at afgive konklusion på ureviderede kapitalandele, såfremt der er væsentlige værdier i et datterselskab, som der ikke kan tilvejebringes revisionsbevis for.

2.14.6 Transaktioner med nærtstående parter

Et område, som har revisors bevågenhed ved revision af koncernforbundne selskaber, er de transaktioner, der foregår med nærtstående parter - de såkaldte kontrollerede transaktioner. Dette er et område, som også fra skattemyndighedernes side har fået øget bevågenhed i de senere år pga. transfer pricing reglerne, som skal sikre, at transaktioner foregår på armslængde vilkår - dvs. på

markedsmæssige vilkår. Revisor skal foretage visse handlinger⁸⁹ for at identificere nærtstående parter og transaktioner med disse. Herunder skal det sikres, at der efter revisors vurdering gives tilstrækkelige oplysninger i årsrapporten om disse. Kravene i ÅRL er blevet lempet for regnskabsklasse B virksomheder, således oplysningskravet alene omfatter lån til medlemmer af ledelsen⁹⁰. Såfremt der ikke udføres revision, er der altså i princippet en risiko for, at disse oplysninger ikke kommer frem i regnskabsaflæggelsen. Såfremt revisor slet ikke deltager i regnskabsaflæggelsen, får revisor naturligvis slet ikke kendskab til disse transaktioner.

De kontrollerede transaktioner kunne også være eksempelvis hovedaktionærrelationer, som ud fra vores erfaringer ofte kan give anledning til problemer i særligt de mindre virksomheder. Ulovlige hovedaktionærlån er et godt eksempel på en af de mest typiske overtrædelser af selskabslovgivningen, som revisor påpeger i de mindre selskaber. Hvad enten sammenblandingen af hovedaktionærens og selskabets økonomi sker ubevidst eller bevidst, er det et relativ almindeligt forekommende forhold i de små ejerledede virksomheder. Problemstillingen har også ofte skattemæssig karakter i form af, at hovedaktionærens private udgifter afholdes af selskabet osv. Et ulovligt hovedaktionærlån vil revisor kommentere overfor ledelsen, og, såfremt der udføres revision, afgive supplerende oplysning eller måske endda forbehold herom i revisionspåtegningen. Selvom revisor ikke udfører revision, påpeger revisoren stadig forholdet, såfremt det konstateres, overfor ledelsen. Det kan i øvrigt også bemærkes, at ulovlige aktionærlån af betydelig størrelse er nævnt som eksempel på grundlag for, at Erhvervs- og Selskabsstyrelsen kan pålægge et selskab revisionspligt⁹¹. Dette kræver dog, at lånene kommer frem i lyset, idet de uden større problemer kan maskeres i et regnskab, såfremt revisor ikke er involveret.

Ser man i denne relation på kreditorbeskyttelsen, som også har været et væsentligt emne i diskussionen af bortfaldet af revisionspligten, er der ikke tvivl om, at kreditorhensynet i forbindelse med disse kontrollerede transaktioner er forringet ved manglende revisionspligt.

2.14.7 Revisionspligtens omfang i øvrigt

Selve de anvendte kriterier med beløbsgrænser for virksomhederne vil kunne give anledning til problemstillinger. Kriterierne, som anvendes til at definere og afgrænse de virksomheder, som er

⁸⁹ Nærmere beskrevet i RS 550 "Nærtstående Parter"

⁹⁰ ÅRL § 73

⁹¹ "Betænkning til lovforslag nr. L 50 afgivet af Erhvervsudvalget den 2. marts 2006" s. 6

undtaget for revisionspligten, er af objektiv karakter for så vidt angår beløbsgrænserne. Et subjektivt element kan dog findes i de forhold, hvor Erhvervs- og Selskabsstyrelsen vælger at pålægge revisionspligten.

I visse tilfælde vil virksomheder med særlige karakteristika gøre, at målingen via de angivne kriterier vil give et forkert billede af virksomhedens kompleksitet og aktivitetsniveau. Visse virksomheders driftsmæssige forhold gør, at størrelse og kompleksitet ikke nødvendigvis følger de opstillede kriterier. Et eksempel herpå kunne være mindre selskaber med salgsagenturer eller salgskontorer, hvor balancesummen og antal ansatte kan tænkes at være lav, selvom transaktionsomfanget og aktiviteten er betydeligt. Med de reducerede størrelsesgrænser, som den nuværende lov fastlægger, er problemstillingen næppe væsentlig, men udvides disse til at være identiske med regnskabsklasse B virksomheder, vil det dog kunne være aktiviteter af en vis størrelse, som ikke vil være underlagt revisionspligt. Man kan stille spørgsmålstejn ved, om dette er en ønskværdig situation. Set i internationalt perspektiv kunne der være tale om datterselskaber af udenlandske koncerner, hvis danske aktiviteter ville fremstå ukontrollerede, såfremt revisionen heraf bortfalder.

Dette skal også ses i lyset af problemstillingen omkring arbitrær prissætning af koncerninterne transaktioner (transfer pricing) og deraf følgende skattemæssige komplikationer, som er særdeles aktuel. Transfer pricing er dog ikke noget, der specifikt indgår i en revision. Revisor er ikke pligtig til at agere kontrolmyndighed i denne forbindelse, hvorfor man kan diskutere, om det reelt vil betyde noget, om revisionen er der eller ej i relation til den skattemæssige transfer pricing problemstilling. Dette afhænger således af, om der evt. i fremtiden stilles øgede krav til revisor i den forbindelse.

2.14.8 Omgåelse af revisionspligten

En generel problemstilling er, at de objektive beløbsgrænser åbner mulighed for, at man bevidst kan gå efter at opsplitte aktiviteter på en sådan måde, at revisionspligten undgås. Det er dog næppe tænkeligt, at man med det ene formål at undgå revision vil gøre dette, med mindre man, populært sagt, har noget at skjule. Ser man på de nugældende beløbsgrænser, er det for det første ret begrænsede aktiviteter, man etablerer i et selskab, før beløbsgrænserne overskrides. Desuden er besparelsen ved at kunne undlade at lade et selskab revidere formodentlig ret begrænset, hvis man fortsat har brug for revisors assistance. Dette set i forhold til det kapitalkrav, der trods alt skal

opfyldes ved stiftelse af et selskab, så er det næppe sandsynligt, at denne opsplitning, med det ene formål at undgå revisionspligt, umiddelbart vinder større udbredelse.

Ser man på det rene omgåelsesbetonede element i den forbindelse, kan der dog ikke ses bort fra, at muligheden for bevidst at placere særlige aktiviteter i et selskab, som man ikke ønsker nærmere kontrol af, foreligger. Et ønske om at undgå revision kunne i denne forbindelse være skattemæssigt begrundet.

Spørgsmålet om, hvorvidt en reduktion af revisionspligten vil medføre øget omgåelse af skattereglerne, har således også generelt været et centralt emne i diskussionen af lovændringen. Der hersker ikke tvivl om, at *muligheden* for at begå disse lovovertrædelser vil være forøget i de tilfælde, hvor revisor slet ikke er involveret, mens den eventuelle stigning i omfanget heraf er langt sværere at sige noget om. Bortfaldet af revision betyder ikke nødvendigvis en væsentlig forøgelse af risikoen for omgåelse af skattereglerne, i det tilfælde hvor revisor fortsat assisterer med opgørelse af den skattemæssige indkomst. Denne risiko må forventes mest markant i de tilfælde, hvor revisors involvering helt fjernes.

En omgåelse af revisionspligten er naturligvis ikke i sig selv lovstridig. En mere subjektiv revisionspligt, udover den Erhvervs- og Selskabsstyrelsen kan pålægge, når visse forhold taler for det, ville derfor også være svær at administrere og nok også grænse til at være i modstrid med hensigterne bag de administrative lempelser. En del heraf er SKATs nye service- og kontrolstrategi⁹², som har til hensigt at fokusere indsatsen på told og skatteområdet for såkaldte problemvirksomheder. På revisionsområdet vil dette således være de virksomheder, som rent faktisk reelt har overtrådt lovgivningen, og ikke blot virksomheder, som er i en gruppe, hvor der er risiko for, at der foregår ting, som myndighederne måtte mene, der burde være mere kontrol på.

2.15 - RS 800 - den uafhængige revisors erklæring på revisionsopgaver med særligt formål

RS 800 er en standard, som tager sigte mod revision af fuldstændige regnskaber, dvs. historisk finansiell information, som er udarbejdet i overensstemmelse med en anden fyldestgørende regnskabspraksis eller dele af et regnskab med et generelt eller særligt formål⁹³.

⁹² ”Bemærkninger til lovforslaget” s. 7

⁹³ RS 800 pkt. 1

Standarden omfatter udførelse af revision på fuldstændige regnskaber, som ikke er aflagt efter et sæt generelle kriterier. Dette er regnskaber, som tager sigte mod særlige informationsbehov, hvor de anvendte kriterier udgør anden fyldestgørende regnskabspraksis, som det betegnes⁹⁴. Disse regnskaber opfylder dermed ikke nødvendigvis almindelige informationskrav hos den brede kreds af regnskabsbrugere, men er udarbejdet med et specifikt oplysningsbehov for øje efter et specifikt sæt kriterier.

Der kan desuden være tale om revision af dele af fuldstændige regnskaber med et generelt eller særligt formål, altså også dele af et fuldstændigt regnskab udarbejdet efter en regnskabsmæssig begrebsramme som f.eks. ÅRL. Et eksempel herpå kunne være en revideret åbningsbalance i forbindelse med apportindskud af en bestående virksomhed i henhold til ASL.

RS 800 havde ikke nogen dansk pendant i revisionsvejledningerne, da den blev indført som revisionsstandard, og udfylder dermed på sin vis et tomrum, når revisor afgiver erklæringer i de nævnte tilfælde⁹⁵. Den er specifikt møntet på tilfælde, hvor der skal udføres revision, og altså ikke tilfælde hvor der udføres review, aftalte arbejds handlinger eller assistance med regnskabsopstillinger⁹⁶.

Revisors erklæring afgives, som det er tilfældet med anden revision, med høj grad af sikkerhed og en positivt formuleret konklusion. Det indsamlede revisionsbevis skal således være af samme styrke, som når der udføres ordinær revision, da revisor skal opnå den høje grad af sikkerhed. Konklusionen er principielt formuleret på samme måde som revisors påtegning ved revision af årsrapporter i deres fulde omfang, dog naturligvis med den forskel, at det retvisende billede er begrænset til det typisk mere specificerede erklæringsemne. Såfremt der er tale om et fuldstændigt regnskab, skal det klart fremgå, at regnskabet ikke er aflagt efter ÅRL eller almindeligt anerkendte regnskabsprincipper. Den ”anden fyldestgørende regnskabspraksis” skal ligeledes tilsvarende være beskrevet i erklæring eller tilknytning hertil.

⁹⁴ RS 800 pkt. 9

⁹⁵ RS 800 opstiller i bilag følgende eksempler på erklæringsemner der kunne være omfattet:

Fuldstændige regnskaber: revision af ind- og udbetalinger (pengestrømsopgørelse), revision af regnskab opgjort efter skattemæssige regler.

Dele af regnskab: revision af opgørelse af tilgodehavender og revision af beregnet overskudsandel

Desuden nævnes revision af overholdelse af regnskabsmæssige og finansielle vilkår i låneaftale.

⁹⁶ RS 800 pkt. 1

Revisor udfører sit arbejde i overensstemmelse med danske standarder vedrørende revision (RS 100-999), og skal ved fastlæggelsen af revisionshandlinger leve op til de revisionsstandarder, der er relevante for revisionens udførsel.

Planlægningen af handlinger indebærer en klar forståelse af formålet med den information, der afgives erklæring om, og hvem de sandsynlige regnskabsbrugere er. Herunder skal revisor eventuelt direkte specificere formålet med arbejdet, således dets udstrækning ikke kan misforstås af de sandsynlige regnskabsbrugere. Som ved en ordinær revisionsopgave skal revisor ud fra de konkrete forhold overveje art, omfang og tidsmæssig placering af de handlinger, som skal udføres for at underbygge sine konklusioner. Såfremt erklæringsemnet er baseret på en aftale, skal revisor overveje, om der er sket væsentlige fortolkninger af aftalen, som hvis fortolket anderledes ville have medført en væsentlig forskel i erklæringsemnet, og om en sådan fortolkning er tydeligt oplyst⁹⁷.

Intentionerne bag RS 800 er tydeligvis ikke, at standarden skal anvendes som alternativ til revision af en årsrapport eller være en stærkere form for gennemgang/review. Dette betyder dog ikke, at standarden ikke i visse tilfælde kan anvendes til at opnå den sikkerhed, som regnskabsbruger efterspørger. Såfremt regnskabsbruger har et ganske specifikt krav til et område, som ønskes revideret, men i øvrigt har tillid til regnskabet som helhed, er anvendelsen af denne standard en mulighed. I teorien kan der godt foretages revision af f.eks. balancen, hvilket medfører, at revisor alene konkluderer på, om balancen er udarbejdet i overensstemmelse med årsregnskabsloven. Dette kunne eksempelvis være relevant, såfremt værdiansættelsen af visse balanceposter (lagerbeholdninger, igangværende arbejder for fremmed regning eller lignende), som af regnskabsbruger anses som værende afgørende for, hvorledes det aflagte regnskab skal vurderes. I en sådan situation skal det således gøres klart for regnskabsbruger, at sikkerheden er klart begrænset til balanceposten og ikke kan udstrækkes til årsrapporten som helhed.

Da revisor skal leve op til kravene i revisionsstandarderne, er omfanget af det arbejde, der skal udføres, dog væsentligt i omfang, og skal revisor således afgive konklusion med høj grad af sikkerhed på hele balancen, vil omfanget af det udførte arbejde blive ganske væsentligt men dog naturligvis mindre end den fulde revision. Man kan diskutere, hvorvidt arbejdshandlerne kan begrænses til balanceposten alene pga. deres sammenhæng med driftsposter (f.eks. salg ⇔ tilgodehavender). Revisor skal opnå den høje grad af sikkerhed på balanceposten, hvilket kan

⁹⁷ RS 800 pkt. 7, 8

medføre, at fuldstændigheden af resultatposter også må revideres, og revisor derfor må udvide handlingerne for at sikre, at revisionsmålene er opfyldt på balanceposten. Dette er i yderligere grad med til at forøge handlinger og dermed omkostningerne ved at gennemføre revision af enkeltområder ud fra RS 800. Med andre ord kan revisor have svært ved i realiteten at betragte erklæringsemnet isoleret men må udvide revisionen til de relaterede regnskabsposter for at opnå den fornødne grad af sikkerhed.

Anvendelsen af RS 800 som effektivt instrument til at opnå sikkerhed for regnskabsbruger kræver, at denne er entydig i sine krav, og at der er en forståelse for, at sikkerheden i revisors udtalelse er afgrænset. Hvis man forestiller sig, at regnskabsbruger vurderer, at der er behov for, at der afgives erklæring med høj grad af sikkerhed, er det nok spørgsmålet, om denne vil være tilfreds med og har forståelsen for, at sikkerheden er begrænset til et specifikt område, og at der på ingen måde erklæres på den generelle regnskabsaflæggelse. Jo mindre specifikt erklæringsemnet bliver, jo mere forøges revisors arbejdshandlinger som følge af behov for revision af sammenhængende regnskabsposter. En revision jf. RS 800 kan i omfang hurtig blive betragtelig, såfremt det eksempelvis er hele balancen, der er erklæringsemnet.

Set i dette lys er det nok tvivlsomt, at man i større omfang vil se RS 800 anvendt som alternativ til den fulde revision eller review, da omkostningsbesparelsen i forhold til et review formodentlig er begrænset, hvis overhovedet eksisterende.

2.16 Opsummering

Revisionsprocessen stiller i sin helhed omfattende krav til art og omfang af handlinger, der skal udføres og dokumenteres, for at revisors udtalelse om erklæringsemnet opnår den fornødne grad af sikkerhed. I processen skal revisor opnå en detaljeret forståelse af virksomheden, for derigennem at foretage en vurdering og efterfølgende håndtering af identificerede risici for væsentlig fejlinformation. Revisor opnår sin overbevisning gennem anvendelse af detaljerede revisionsmål på de forskellige regnskabsforhold og sikrer gennem opsamling af revisionsbeviser, at der med høj grad af sikkerhed kan konkluderes, at erklæringsemnet er uden væsentlig fejlinformation og retvisende i forhold til den regnskabsmæssige begrebsramme, f.eks. ÅRL.

Revisor skal udføre handlinger, der sikrer tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis, som typisk opnås som en kombination af stærke og svage revisionsbeviser. Da revisor skal opnå høj grad af

sikkerhed, er kravene til omfanget og kvaliteten af revisionsbeviset markant større end ved review eller lignende opgaver med begrænset grad af sikkerhed. I konklusionen på erklæringen tilkendegiver revisor derfor også positivt, at erklæringsemnet efter dennes opfattelse er retvisende i overensstemmelse med den regnskabsmæssige begrebsramme.

På grund af den høje grad af sikkerhed giver revisors påtegning et klart signal til omverdenen om, at der er foretaget en standardiseret og struktureret gennemgang af det aflagte regnskab, og at grundlaget for denne er efterprøvet relativt kritisk. Da kravene til revisionsprocessen er veldefinerede igennem revisionsstandarden (RS), er der også en garanti for, at en udført revision lever op til ganske specifikke standarder, som sikrer den før nævnte høje grad af sikkerhed for revisors udtalelse. Den mere specifikke beskrivelse af revisors arbejde, som er indarbejdet i den seneste ajourføring af RS 700, bidrager næppe til forståelsen af revisors arbejde, men konklusionen er dog ikke ændret i forhold til tidligere, hvorfor signalværdien næppe er væsentligt ændret. Med udviklingen af revisionsstandarden taget i betragtning vil revisionsprocessen og dokumentation heraf ikke i fremtiden blive en mindre kompleks proces. Nærmere tværtimod. Dette er med til at øge omkostningerne til revisionsydelsen, hvad der kan medføre et større ønske om at fravælge revisionen.

I praksis betyder lovændringen, at revisionspligten kan omgås ved opsplitning af aktiviteter i særskilte selskaber, som ligger under beløbsgrænserne. De nuværende beløbsgrænser taget i betragtning er der dog tale om begrænsede aktiviteter, som generelt kan 'anbringes' på denne vis. I koncernforhold ser man tillige det problem, at holdingselskaber er omfattet af revisionspligten, mens datterselskaber kan være ureviderede, hvilket lader det være op til holdingselskabets revisor at sikre det fornødne revisionsbevis for, at de ureviderede selskaber er værdiansat forsvarligt, og at værdierne kommer rigtigt til udtryk i holdingselskabets regnskab. En generel koncernregnskabspligt kunne have modvirket denne problemstilling. Dette ville dog i nogen grad stride mod hele hensigten med lovforslagene, nemlig administrative lettelser og lempelser for de virksomheder, som ikke er problemvirksomheder i relation til overholdelse af lovgivningen.

Transaktioner med nærtstående parter er generelt en problemstilling, som både skattemæssigt, og i relation til beskyttelse af kreditorer, er blevet mere problemfyldt med bortfaldet af revisionspligten. Risikoen for, at disse transaktioner skjules i regnskabsaflæggelsen, er klart forøget, fordi revisors

involvering helt kan undgås i regnskabsaflæggelsen. Dermed risikerer man, at der uopdaget kan foretages en række dispositioner, som forøger risikoen for, at kreditorerne lider tab og andre former for økonomisk kriminalitet, samt at der foretages dispositioner, som strider mod skattelovgivningen, idet det præventive kontrolelement, som revisionspligten indeholder, forsvinder.

På trods af at revisionen er omfangsrig, og at revisors handlinger i nogle tilfælde overstiger de behov, som regnskabsbruger har for kritisk gennemgang af regnskabet, er det stadig tænkeligt, at revisionen i vidt omfang bibeholdes. Dels fordi aktionærer og kreditgivende interessenter stadig ønsker den høje grad af sikkerhed i regnskabsaflæggelsen, og fordi det vurderes, at den eventuelle besparelse ikke er væsentlig ved overgang til anden form for revisorinvolvering.

Udførsel af en mere begrænset form for revision ud fra RS 800 er næppe noget man kommer til at se i større omfang. Dels fordi revisor vil være betænkelig ved en for bred afgrænsning af erklæringsemnet, hvilket vil medføre at opgavens udførsel bliver for dyr i forhold til en fuld revision, og dels fordi regnskabsbrugerne ikke har den fornødne indsigt i anvendelsen af en sådan afgrænset revision.

Kapitel 3

Review

3.1 Indledning

Som et alternativ til revisors kontrol i form af revision findes reviewet - eller gennemgang, som det i praksis ofte benævnes⁹⁸. Review minder på mange måder om revision, men stiller ikke samme omfattende krav til arten og omfanget af de udførte arbejdshandlinger, som en revision gør, og giver tilsvarende ikke samme grad af sikkerhed (review giver begrænset grad af sikkerhed mod revisionens høje grad af sikkerhed). Omfanget af et review omfatter således ikke hele revisionsprocessen reguleret i RS 100-999, herunder revisionsrisikostandarderne.

Da review-alternativet derfor i honorarsammenhæng må opfattes som mindre byrdefuld for virksomhederne end revision, er det et oplagt alternativ for de mindre virksomheder, der efter lovændringen er fritaget for revisionspligt, men som fortsat ønsker årsrapporten forsynet med en revisorerklæring med sikkerhed⁹⁹.

I den livlige debat, der foregik før vedtagelsen af Lov nr. 245 af 27. marts 2006, blev det foreslået (bl.a. af Socialdemokratiet) at erstatte revisionspligten for de mindre virksomheder med en reviewpligt - ud fra en overbevisning om, at lidt kontrol trods alt er bedre end ingen kontrol. Som bekendt var flertallet (V, DF og KF) imod dette ændringsforslag - formodentligt fordi reviewet som begreb er omgivet af en vis usikkerhed blandt mange brugergrupper (herunder folketingspolitikere!¹⁰⁰) - og det blev udeladt af det lovforslag, der blev endeligt vedtaget i Folketingets 3. behandling 21. marts 2006.

reviewerklæringen efter RS 2400 - Review af regnskaber - er hidtil typisk anvendt på regnskaberne for personligt erhvervsdrivende (klasse A virksomheder) samt selskabers perioderegnskaber mv.,

⁹⁸ De to ord er synonyme, hvor "review" må siges at være det tekniske ord anvendt af praktikere, mens "gennemgang" er det mere pædagogiske ord anvendt af hensyn til brugerne er erklæringen. I det følgende anvendes ordet "review".

⁹⁹ Ifølge Erhvervs- og Selskabsstyrelsens rapport over revisionspligten i B-virksomheder vil 49% af de adspurgte virksomheder erstatte revisionen med en mindre omfattende kontrol. Virksomhederne har dog ikke taget stilling til, om de vil have et review, eller en endnu mindre omfattende kontrol - som f.eks. assistance med regnskabsopstilling.

¹⁰⁰ Jf. således økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsens kommentar til review erklæringen: "*Selvom der findes en internationalt anerkendt standard for review, ved hverken virksomheder eller regnskabsbrugere, hvad et review indebærer. Den revisorerklæring, der afgives i forbindelse med et review, er så snørklet udformet, at den ikke bidrager til større vished, snarere tværtimod.*" Forarbejderne til L-50, spørgsmål 30.

men det må ud fra ovenstående formodes, at reviewbegrebet i erklæringssammenhæng vil få en mere fremtrædende rolle efter ophævelsen af revisionspligten for de mindste B-virksomheder - og i større grad på sigt hvis alle B-virksomheder fritages for revisionspligt.

Vi vil i det følgende kapitel redegøre nærmere for, hvad et review indebærer, og den erklæring revisor afgiver ved review af en virksomheds årsrapport, herunder i naturlig forlængelse bestemmelserne i RS 2400 - Review af regnskaber. Da RS 2400 snart kan fejre 4 års jubilæum, vil vi også inddrage en analyse af den nye RS 2410¹⁰¹, der omhandler review af et selskabs perioderegnskab, og må formodes at afspejle gældende god reviewskik. Inden vi dykker ned i detailbestemmelserne i de to revisionsstandarder, vil vi kort ridse den overordnede regulering op, som gør sig gældende ved revisors review og erklæring om begrænset grad af sikkerhed.

3.2 Reguleringen vedrørende review (gennemgang)

Afgiver revisor en reviewerklæring, der skal anvendes af andre end hvervgiveren selv, optræder han som offentlighedens tillidsrepræsentant og er omfattet af revisorlovens bestemmelser omkring bl.a. uafhængighed, kvalitetskontrol mv. Er der således foretaget review af en virksomheds årsrapport, som det er tilfældet inden for rammerne af denne opgaves emne, er revisors arbejde omfattet af revisorloven.

Herudover fastsætter ERBK de overordnede rammer for reviewerklæringen i §§ 9-13, såfremt erklæringsemnet er et regnskab eller tilsvarende, og i §§ 16-19 (om øvrige erklæringer) hvis erklæringen gives på andet end historiske, finansielle oplysninger¹⁰².

Som det er tilfældet med alle revisors opgaver, herunder erklæringsopgaver med sikkerhed og beslægtede opgaver, skal også reviewopgaven leve op til revisorbranchens etiske regelsæt og de generelle kvalitetsstyringsstandarder (dvs. RS 1¹⁰³ i praksis).

Detailbestemmelserne omkring revisors review af regnskaber findes i RS 2400, hvis efterlevelse i praksis sikrer opfyldelsen af den i RL § 2, stk. 2 lovbestemte gode revisorskik. Standarden stammer

¹⁰¹ ISA 2410 - Review of Interim Financial Information Performed by the auditor of the entity - træder i kraft for perioder der begynder 15. december 2006 eller senere. Høringsfrist for den danske oversatte RS er 15. oktober 2006.

¹⁰² Her tænkes f.eks. på review af budgetter, miljøregnskaber, sociale regnskaber, interne kontroller mv.

¹⁰³ Kvalitetsstyring i firmaer som udfører revision og review af historiske finansielle oplysninger, andre erklæringsopgaver med sikkerhed samt beslægtede opgaver

fra 2002 (med ikrafttrædelsestidspunkt den 1. januar 2003), og med udviklingen indenfor revisionsstandarderne i øvrigt er det ikke usandsynligt, at der snart kommer en opdatering.

Som det er tilfældet med alle erklæringer med sikkerhed er også RS 2400 omfattet Begrebsrammen, der er en integreret del af RS komplekset, og definerer de overordnede bestemmelser for udformningen af erklæringen¹⁰⁴. Det skal i den sammenhæng fremhæves, at et review efter RS 2400 opererer med begrænset grad af sikkerhed.

Da anvendelsesområdet for RS 2400 også kan omfatte andre oplysninger end regnskaber, jf. standardens afsnit 2, skal det kort nævnes, at der med dens nuværende udformning eksisterer et afgrænsningsproblem i forhold til RS 3000¹⁰⁵, der omhandler andre erklæringsopgaver med sikkerhed, i de situationer hvor et konkret erklæringsemne også omfatter ikke finansielle oplysninger og/eller andet end historiske oplysninger. I den konkrete opgave, må revisor vurdere, hvilken RS der skal anvendes. Det skal også kort nævnes, at review af fremadrettede oplysninger, som fx budgetter, nu er omfattet af RS 3400¹⁰⁶, der trådte i kraft 1. juni 2006.

En anden relevant standard på området er som nævnt den nye RS 2410 omkring review af perioderegnskaber udført af selskabets uafhængige revisor. Den er relevant i og med, at den er udtryk for den nugældende opfattelse af god reviewskik, og derved kan forventes at danne inspiration for en mulig opdatering af den snart 4 år gamle RS 2400.

Detailbestemmelserne for revisors review afhænger således af erklæringsemnet. Da rammerne for nærværende opgave omfatter review af en virksomheds årsrapport, redegøres der i det følgende for bestemmelserne i RS 2400, review af regnskaber og RS 2410, review af perioderegnskaber.

3.3 RS 2400 - Review af regnskaber

Standarden så sit lys i Danmark, da den trådte i kraft 1. januar 2003 og afløste bestemmelserne i den dagældende Regnskabsvejledning 2 om revisors assistance med ikke-reviderede årsregnskaber og til dels også Regnskabsvejledning 19 om revisors gennemgang af perioderegnskaber.

¹⁰⁴ Begrebsrammen er gennemgået ovenfor i afsnit 1.3.4.2.

¹⁰⁵ RS 3000: "Andre erklæringsopgaver med sikkerhed end revision eller review af historiske finansielle oplysninger".

¹⁰⁶ RS 3400: "Undersøgelse af fremadrettede finansielle oplysninger (budgetter og fremskrivninger)"

Både i revisorverdenen og hos brugergrupperne må review som begreb siges at være omgivet af en vis usikkerhed og tvivl¹⁰⁷. Den typiske bruger kender ikke til begrebsrammens forskellige sikkerhedsniveauer og har derfor vanskeligheder ved at forholde sig til ordet ”begrænset grad af sikkerhed”, der er reviewets varemærke og direkte ordlyd i erklæringen. Det samme gælder endda mange revisorer, der opfatter reviewet for utilstrækkeligt og mener, at honorarbesparelsen i forhold til revision slet ikke står mål med den reducerede sikkerhed. At reviewerklæringens konklusion tilmed er udformet som en negativ formulering - modsat revisionspåtegningens konklusion - har også bidraget til kritik og forvirring omkring reviewbegrebet.

I de følgende afsnit vil vi forsøge at løfte sløret for reviewbegrebet ved en gennemgang af bestemmelserne i RS 2400, og i samme forbindelse forsøge at belyse den uklarhed og kritik, som erklæringen har lidt under siden sin fødsel.

3.3.1 Anvendelsesområde og formål

Som titlen angiver, omfatter standarden retningslinier for revisors review af regnskaber. Standarden giver ingen definition på, hvad der nøjagtigt menes med ”et regnskab”, men med begrebsrammens definitioner i baghovedet (jf. figur i bilag 1.1) må det skulle forstås som historiske finansielle oplysninger - dvs. årsrapporter og lignende regnskabsopstillinger. En tilsvarende definition gives i ERBK § 2.

Således er standarden også typisk blevet anvendt til review af årsrapporter for personligt erhvervsdrivende (klasse A-virksomheder), skattemæssige opgørelser for såvel personer som selskaber, perioderegnskaber for selskaber (hvor revisor i forvejen reviderer årsrapporten), og i nyere tid mellembalancer til brug for acontoudlodning af udbytte i selskaber. Som noget nyt forventes den efter lovændringen nu også anvendt på de mindste B-virksomheders årsrapporter - hvilket er nyt i den forstand, at reviewet kommer til at stå alene, uden der samtidigt er foretaget revision af selskabet. Såfremt det vedtages på sigt at fritage alle B-selskaber for revisionspligt, kan reviewet ligeledes forventes anvendt på disse.

¹⁰⁷ Udsagnet bygger dels på egne erfaringer som praktiserende revisorer samt fra diverse diskussioner i dagspressen, diskussion mellem statsautoriseret revisor Torben Haaning og Jan Bo Hansen, medlem af IAASB, i R&R 2006 nr. 1-3 samt diverse diskussioner i forarbejderne til L 50. Herudover har IAASB i 2002 lavet en international undersøgelse omkring den begrænsede sikkerhed som begreb, ”The Determination and Communication of Levels of Assurance Other than High” som når frem til lignende konklusioner.

I standardens afsnit 2a er der indsat et specielt dansk afsnit (i kursiv) omkring revisors udarbejdelse af årsrapporten i forbindelse med gennemførelse af reviewet, hvilket afspejler den udbredte praksis, der findes i Danmark, hvor revisor typisk udarbejder årsrapporten samtidig med reviewet.

RS 2400 kan også anvendes til review af ”finansielle eller andre oplysninger” jf. standardens afsnit 2, hvilket som nævnt tidligere har medført tvivl omkring anvendelsen af standarden¹⁰⁸ - noget der må formodes klarlagt i en eventuelt kommende opdatering. Gennemgang af ikke-finansielle oplysninger såsom fx miljøforhold, interne kontroller mv. må således nu forventes at være omfattet af RS 3000, andre erklæringsopgaver med sikkerhed, efter denne trådte i kraft 31. december 2005.

Formålet med et review er, jf. standardens afsnit 3, at sætte revisor i stand til at erklære sig om, hvorvidt han er stødt på forhold, som afkræfter, at erklæringsemnet i alle væsentlige henseender er udarbejdet i overensstemmelse med en fastlagt regnskabsmæssig begrebsramme - ud fra handlinger som ikke giver samme grad af sikkerhed som revision. Det er den negative formulering: ”*ikke blevet bekendt med forhold som afkræfter.*” frem for revisionspåtegningens stærke, positive formulering (jf. eksempel herpå ovenfor i afsnit 2.13.2), som mange brugere (herunder erhvervs- og økonomiministeren jf. fodnote 100 ovenfor) finder snørklet og ikke tillægger værdi af betydning. At forstå på Jan Bo Hansen, medlem af IAASB, er der ikke aktuelle planer om at ændre på den negative konklusion, idet reviewerklæringen tydeligt skal kunne differentieres fra revisionspåtegningen. Udfordringen ligger i stedet i at uddanne brugerne i, hvad review henholdsvis revision er, og hvad disse to ydelser omfatter og ikke omfatter¹⁰⁹.

Udover en opfattelsesmæssig forskel mellem den negativt udtrykte konklusion og den positive konklusion, er der også en indholdsmæssig forskel. Et review giver som nævnt begrænset grad af sikkerhed for, at den information, der reviewes, er uden væsentlige fejl, jf. standardens afsnit 9. Begrebsrammens afsnit 11 binder den begrænsede grad af sikkerhed sammen med den negativt udtrykte konklusion:

”... Målet med en opgave med begrænset sikkerhed er at reducere opgaverisikoen til et niveau, som efter omstændighederne ved opgaven er acceptabelt som grundlag for afgivelsen af en negativt udtrykt konklusion, men hvor denne risiko er højere end i en opgave med høj grad af sikkerhed.”

¹⁰⁸ ”Regulering og Rapportering” s. 228.

¹⁰⁹ R&R 2006 nr. 2: ”Revision kontra review af SMV’er - en replik”.

Omstændighederne ved opgaven defineres i noterne til Begrebsrammen som bl.a. brugernes behov, karakteristika ved erklæringsemnet mv.

Mens opgaverisikoen (defineret som risikoen for, at revisor ikke opdager eksisterende væsentlig fejlinformation) ved revision i teorien er fastlagt til at skulle ligge mellem 0 og 5-10 %¹¹⁰, er det lidt mere diffust og omdiskuteret, hvor det acceptable niveau ved et review ligger. Noget litteratur fastlægger niveauet til 20 %¹¹¹, mens revisorprofessionen selv opfatter niveauet væsentligt mere forskelligartet - faktisk helt op til 50%¹¹². Ifølge en international undersøgelse foretaget af IAASB i 2002¹¹³, som omfattede 120 revisionsfirmaer fra 12 lande, lå den *gennemsnitlige* opfattelse af begrænset sikkerhed på 60 % (dvs. en opgaverisiko på 40 %), med en standardafvigelse på 14 %. Ifølge undersøgelsen er den store standardafvigelse udtryk for, at revisorerne ikke har samme kendskab til andre sikkerhedsniveauer end revisionens høje grad af sikkerhed.

Uden at bore dybere i et emne, som kan diskuteres længe (og er blevet det!) skal det blot konstateres, at der blandt revisorfagets udøvere ikke er udpræget enighed omkring graden af acceptabel sikkerhed ved et review - et forhold som sandsynligvis har været medvirkende til at forstærke den forventningskløft, som i forvejen eksisterer hos de forskellige brugergrupper af reviewerklæringen.

En mulig afhjælpning på det forståelsesproblem, som unægtelig eksisterer, kunne være at indføre mere objektive kriterier for det arbejde, som skal udføres i forbindelse med et review og en mere præcis definition af begrebet ”begrænset sikkerhed”, for herigennem at skabe en mere klar referenceramme og derved bedre forståelse for reviewet som begreb. Som det gennemgås nedenfor er kriterierne for revisors handlinger i et review overvejende af subjektiv karakter, idet det er overladt til revisors professionelle dømmekraft, hvor stort et omfang og dybde de udførte handlinger skal have. At revisorbranchen så ikke har en ensartet forståelse for det sikkerhedsniveau, der skal opnås ved et review, må siges at være mindre heldigt og kan medføre indsamling af bevis både langt over og under det ”rigtige” niveau. Så længe revisorbranchen ikke fuldt ud forstår, hvad en begrænset sikkerhed vil sige, er det svært at kommunikere det ud til brugergrupperne (som Jan Hansen foreslår som løsning på forståelsesproblemet) - så man fristes til at spørge, om det ikke

¹¹⁰ Jf. en gennemgang af opgaverisikoen oven for i afsnit 2.6.

¹¹¹ Koncept & teori (2000) s. 689. Det skal dog nævnes at denne bog stammer fra før RS 2400 blev indført i Danmark, men at der dog eksisterede en international standard om review - ISA 910.

¹¹² PricewaterhouseCoopers - internt materiale.

¹¹³ The Determination and Communication of Levels of Assurance Other than High

nærmere var revisorerne, standardsætterne skulle uddanne i, hvad et review henholdsvis en revision omfatter og ikke omfatter.

3.3.2 Generelle principper og omfanget af et review

De generelle principper for et review af en virksomheds regnskab adskiller sig ikke fra de generelle principper for en revision af et regnskab. Således skal revisor overholde de etiske principper omkring professionel adfærd (uafhængighed, integritet, objektivitet, faglig kompetence og fornøden omhu, fortrolighed, professionel adfærd, tekniske standarder) jf. afsnit 4, samt planlægge og udføre reviewet med professionel skepsis jf. afsnit 6. Revisor skal således foretage de samme overvejelser som ved en revision omkring accept af erklæringsopgaven, dvs. revisors uafhængighed, erklæringsemnets egnethed, revisors professionelle risiko mv. Der henvises til gennemgangen af opgaveaccept ved revision oven for i afsnit 2.7.1.

Herudover skal revisor anvende RS 2400 ved udførelse af review af regnskaber, jf. afsnit 5, der er udtryk for god revisorskik. Revisor kan naturligvis udføre yderligere handlinger end standarden foreskriver og kan også, hvis det begrundes i dokumentationen, fravige kravene i standarden. Heller ikke ansvarsfordelingen mellem revisor og hvervgiver er anderledes end ved revision - således er det ledelsen, og ikke revisor, der har ansvaret for regnskabsaflæggelsen, og for at relevant lovgivning er overholdt.

Det, der imidlertid adskiller et review fra revision, er omfanget og arten af arbejdshandlinger - dvs. det tilstrækkelige og egnede bevis - der sætter revisor i stand til at kunne drage sin konklusion i erklæringen. Således udføres et review primært gennem forespørgsler til klienten samt egne analyser, jf. afsnit 7, og indebærer som hovedregel ikke en efterprøvelse af den forelagte dokumentation og de meddelte oplysninger. Det er i den forbindelse vigtig at fremhæve, at revisor stadig skal bevare sin professionelle skepsis og udføre yderligere handlinger (det kan være revisionslignende handlinger), såfremt der er omstændigheder, som indikerer væsentlig fejlinformation i regnskabet. I den nye RS 2410, som gennemgås nedenfor, betegnes disse handlinger ”andre reviewhandlinger”

De handlinger, der kræves udført ved review af et regnskab skal jf. afsnit 8 fastlægges under hensyntagen til kravene i RS 2400, relevant lovgivning (fx ÅRL eller anden relevant særlovgivning), aftalen med den ansvarlige part og rapporteringskravene.

3.3.3 reviewopgavens indhold

Et af kravene i RS 2400 er, at der mellem revisor og klient indgås en aftale om reviewopgavens indhold. Standarden stiller ikke krav til selve udformningen af en sådan aftale, men nævner et aftalebrev eller anden passende form som eksempel. Afsnit 12 giver eksempler på forhold, der kan medtages i et aftalebrev, ligesom standardens bilag 1 giver et eksempel på et aftalebrev om review. Følgende væsentlige forhold kunne således indeholdes¹¹⁴:

- Revisors accept af at ville løse opgaven
- Omtale af den ydelse der skal leveres fra revisor
- Omtale af det materiale der skal leveres fra klienten
- Omfanget af hhv. revisors og klientens ansvar
- Omfang og mål med reviewet
- Bekræftelse af revisors adgang til alle ønskede dokumentationer og informationer
- Omtale af, at reviewet ikke giver sikkerhed for afsløring af eventuelle fejl eller mangler, ulovligheder eller andre uregelmæssigheder f.eks. besvigelser
- En præcision af at der ikke udføres revision
- Honorarforhold
- Et eksempel på en reviewerklæring

Listen er ikke udtømmende, og formuleringer og indhold vil skulle overvejes nøje og tilpasses den konkrete opgave. Som det blev gennemgået ovenfor, er det vigtigt at få kommunikeret til klienten, hvad begreberne ”review” og ”begrænset sikkerhed” indebærer og ikke indebærer for at undgå forventningskløfter.

3.3.4 Planlægning af reviewopgaven

Som det er tilfældet med alle revisors opgaver, kræver også reviewopgaven grundig planlægning, så den kan udføres mest effektivt. Det følger direkte af afsnit 13, men også af det grundlæggende krav i RL § 2, stk. 2 om, at revisors erklæringsopgaver skal udføres med omhu, nøjagtighed og den hurtighed, som deres beskaffenhed tillader.

¹¹⁴ RS 2400 afsnit 12 samt ”Regulering og Rapportering” side 234.

Grundlæggende forståelse for virksomheden

Afsnit 14 stiller krav om, at revisor i sin planlægning skal opnå (eller opdatere) kendskabet til virksomheden, herunder foretage overvejelser om virksomhedens:

- organisation
- regnskabssystemer
- særlige driftsforhold og
- karakteren af aktiver, passiver, indtægter og omkostninger.

Herudover skal revisor opnå en forståelse for andre forhold med relevans for regnskabet, såsom virksomhedens produktions- og distributionsmetoder, produktlinjer, driftssteder og nærtstående parter, jf. afsnit 15.

Revisors forståelse af virksomheden er grundlaget for at kunne identificere og vurdere risici for væsentlige fejl i regnskabet og dermed mere målrettet og effektivt kunne tilrettelægge og udføre reviewhandlingerne.

Selvom der er i afsnit 20 gives få eksempler, er RS 2400 meget sparsom i sine eksempler på konkrete arbejdshandlinger, revisor kan gøre brug af for at opfylde kravene omkring kendskabet til virksomheden, og det kan derfor være vanskeligt at vurdere, hvad der nøjagtigt ligger i at ”opnå kendskab” til virksomheden.

Som nævnt stiller et review ikke krav om revisionshandling efter RS 100-999 - som udgangspunkt i hvert fald - herunder revisionsrisikostandarderne RS 315 og RS 330 (og RS 500)¹¹⁵. Heraf må implicit følge, at revisor ved et review ikke behøver opnå samme overbevisning omkring virksomheden og dens omgivelser, herunder de interne kontroller, som ved revision efter de to RS'er. Denne antagelse hænger sammen med, at revisor ved et review ikke skal opnå samme høje grad af overbevisning om, at erklæringsemnet er uden væsentlige fejl.

Det er dog værd at bemærke, at RS 2400 stammer fra før fødslen af RS 315 og RS 330¹¹⁶, der i sig selv repræsenterede lidt af et fokusskift i revisionsprocessen. Som det blev gennemgået i kapitel 2, tillægges det således i den nye revisionsproces større betydning end hidtil, at revisor opnår en

¹¹⁵ RS 315 - ”Forståelse af virksomheden og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation”, RS 330 - ”Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici” og RS 500 - ”Revisionsbevis” er gennemgået ovenfor i afsnit kapitel 2.

¹¹⁶ RS 2400 trådte i kraft 1. januar 2003, hvorimod RS 315 og RS 330 trådte i kraft 15. december 2004.

forståelse af virksomheden og dens omgivelser, herunder dens interne kontrol, for herved at kunne vurdere risici for væsentlige fejl og planlægge revisionen herefter (revisor udfører de såkaldte risikovurderingshandlinger). Dette skift i fokus (og god revisorskik) må alt andet lige forventes at smitte af på reviewprocessen, så også risikovurderingshandlingerne i et review spiller en større rolle i dag (og i fremtiden), end da RS 2400 trådte i kraft for snart 4 år siden. Denne antagelse understøttes af indholdet i den nye RS 2410 omkring revisors review af perioderegnskaber, som er mere konkret i kravene til revisors kendskab til virksomheden og dens omgivelser, herunder de interne kontroller - med direkte henvisninger til RS 315. Standarden gennemgås nedenfor i afsnit 3.4. En eventuel opdatering af RS 2400 må således forventes at indeholde mere detaljerede krav til risikovurderingshandlinger ud fra begreberne i RS 315, end det er tilfældet i den nugældende udgave.

Men hvori består så omfanget af de handlinger, der skal udføres for at ”opnå kendskab” til virksomheden for at opfylde målet med et review efter RS 2400? I skrivende stund er det uklart, hvorvidt nugældende reviewskik kan antages at være påvirket af det skift, der er sket i god revisionsskik (og dermed god revisorskik) med indførelsen af revisionsrisikostandarderne. Vi vil vove den påstand, at indtil det bliver indskrevet i en eventuel opdatering af RS 2400, er revisor ikke forpligtet til at følge den tilgang til at opnå forståelsen for virksomheden og dens omgivelser, som er beskrevet i RS 315. Det forhindrer dog ikke revisor i at læne sig op af processen beskrevet i RS 315 og tilpasse den til reviewets mindre omfattende krav til revisionsbevis, idet risikovurderingshandlingerne efter RS 315 er en systematiseret tilgang til de minimumskrav, som den nugældende RS 2400 i forvejen stiller til revisor.

Uden at gå i dybden med RS 315, da denne er beskrevet ovenfor, går processen kort fortalt ud på, at revisor først identificerer risici for fejlinformation i regnskabet ud fra forskellige lag i virksomheden (branche mv., art, mål og strategier, finansielle præstationer og interne kontroller). Da mange af disse risici afbalanceres af effektive interne kontroller¹¹⁷, vurderer revisor om de interne kontroller er effektive til at forebygge, opdage og korrigere de eventuelle fejlinformationer. Alt efter hvor effektive de interne kontroller vurderes at fungere, foretages en endelig vurdering af, om risici for fejlinformation i regnskabet vil være sandsynlig og væsentlig (denne vurdering foretages både på regnskabsniveau og på revisionsmålniveau), og arbejdshandlingerne tilpasses herefter.

¹¹⁷ Elementerne i interne kontroller, de såkaldte COSO elementer, er gennemgået oven for i afsnit 2.7.5.

I forhold til den tilgang, som i reviewsammenhæng hidtil kendes fra praksis (der vurderes at være ret begrænset i både omfang og dokumentation), vurderes en tilpasset tilgang efter RS 315 at stille lidt større krav til revisors handlinger og dokumentation. Til gengæld får revisor en bedre dokumentation om virksomheden, der er i tråd med nugældende revisorskik, og er således forberedt på en eventuel opdatering af RS 2400. Det må i det konkrete tilfælde vurderes, om dette ekstraarbejde står mål med behovet for den forbedrede dokumentation. I de situationer, hvor en virksomhed tidligere har været omfattet af revisionspligten, men efter lovændringen er fritaget, og ønsker at købe sig til review ydelsen fra den tidligere revisor, har revisor i forvejen dokumenteret kendskabet til virksomheden og dens omgivelser i henhold til RS 315, og vil således uden stort ekstraarbejde blot skulle opdatere sin viden.

Uanset hvor afskrækkende processen efter RS 315, der er lang og decideret kagebogsagtig, kan virke i review-sammenhæng, er processen ikke så uoverskuelig i praksis. De virksomheder, der er genstand for review (klasse A og nu visse B virksomheder) er typisk af begrænset størrelse og har ukomplekse karakteristika. Som gennemgået oven for i kapitel 2 vil anvendelsen af risikovurderingshandlingerne kunne tilpasses virksomhedens størrelse og kompleksitet, og vil derfor være ret tilgængelig og let udførlig på de mindre virksomheder. Ved et review vil risikovurderingshandlingerne yderligere kunne begrænses, idet der som nævnt ikke skal indhentes samme revisionsbevis som ved revision. En vurdering af f.eks. de interne kontroller i virksomheden vil således først og fremmest knytte sig til en vurdering af funktionsadskillelsen, ledelseskontroller og IT anvendelsen, hvis den har væsentlig betydning for regnskabsaflæggelsen.

Uagtet at vi har spekuleret i anvendelsen af risikovurderingshandlingerne, som de kendes fra revision, ved review af regnskaber, skal det afslutningsvis i dette afsnit slås fast, at det nødvendige kendskab til virksomheden ved et review altid vil afvige fra revisionstilfælde, idet der ikke stilles samme omfattende krav til handlingernes omfang og dokumentation, herunder vurderinger og tests af interne kontroller.

Væsentlighed

Ved bedømmelse af eventuelle fejl er det, som ved en revision, en forudsætning i et review, at der anvendes et væsentlighedskriterium. Det følger af standardens afsnit 19, at der skal gøres samme

overvejelser omkring væsentlighed som ved revision og at disse overvejelser ikke hænger sammen med graden af den afgivne sikkerhed, men skal foretages under hensyntagen til de oplysninger, der erklæres om og brugernes behov. Der henvises til revisors overvejelser omkring væsentlighed ovenfor i afsnit 2.7.4.

Besvigelser

RS 2400 stiller i sin nuværende form ikke krav til særlige overvejelser omkring besvigelser i forbindelse med planlægningen af et review. Men som det er tilfældet med risikovurderingshandlingerne efter RS 315, er også besvigelser et område, som i nyere tid har fået en mere central rolle i revisionsprocessen. Igen er det uklart og svært at vurdere, hvorvidt og i hvor stort et omfang de nye revisionskrav vil smitte af på reviewprocessen og gældende god reviewskik. Som gennemgået ovenfor i kapitel 2 stiller den opdaterede RS 240 omkring besvigelser¹¹⁸ omfattende krav til, at revisor overvejer besvigelser gennem hele revisionsprocessen, herunder grundige overvejelser i forlængelse af de før omtalte risikovurderingshandlingerne og en generel professionel skeptisk holdning til de indsamlede oplysninger. Tilsvarende handlinger kræves ikke direkte af RS 2400, men dog kan der drages paralleller til standardens afsnit 6:

Revisor skal planlægge og udføre sit review med professionel skepsis og skal herunder være opmærksom på, at der kan forekomme omstændigheder, som kan medføre, at regnskabet indeholder væsentlig fejlinformation.

Revisors professionelle skepsis er en central del i vurderingen af, om der er behov for andre reviewhandlinger udover forespørgsler og analyser. Ud fra denne betragtning vil også overvejelser omkring besvigelserisici skulle udføres i et review, hvis de vurderes at kunne medføre væsentlige fejl i årsrapporten, f.eks. på baggrund af viden opnået ud fra kendskabet til virksomheden. Ved et review af en mindre B-virksomhed, som typisk har svage interne kontroller - f.eks. manglende funktionsadskillelse, vil revisor således skulle overveje, om de svage interne kontroller vil kunne resultere i væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, eller om de kompenseres af andre kontroller som f.eks. ledelsens/ejerens (typisk samme personkreds) grundige kontrol med medarbejderne. Andre overvejelser ved et review vil f.eks. omfatte ledelsens integritet, idet ledelsen i en mindre B-virksomhed typisk vil være i en situation til at kunne tilsidesætte de interne kontroller for at opnå personlige mål.

¹¹⁸ RS 240 (ajourført) "Revisors ansvar for at overveje besvigelser ved revision af regnskaber" trådte i kraft 1. januar 2006.

Som det gennemgås nedenfor stiller den nye RS 2410 også i større grad krav om overvejelser omkring besvigelserisikoen, herunder bl.a. forespørgsler til ledelsen om eventuelle konstaterede besvigelser.

Selvom RS 2400 ikke stiller krav om særlige overvejelser omkring besvigelser ved review af regnskaber, kan revisor ikke helt ignorere tilstedeværelsen af mulige fejl som følge af besvigelser, hvis de vurderes at kunne have væsentlig indflydelse på årsrapporten. Udviklingen inden for revisionsprocessen samt den nye RS 2410 indikerer større fokus på besvigelser ved review af regnskaber end tidligere - dog må disse overvejelser under alle omstændigheder formodes at afvige fra de omfattende overvejelser, der kræves i revisionstilfælde.

3.3.5 Arbejdshandlinger og bevis ved et review

På baggrund af den viden der er opnået i planlægningsfasen, jf. foregående afsnit, erfaringer fra tidligere opgaver for klienten samt ud fra en vurdering af risiko og væsentlighed tilrettelægger og udfører revisor sine handlinger. Denne fremgangsmåde adskiller sig ikke fra en revision, og tilsvarende planlægges arbejdshandlingerne i forhold til¹¹⁹:

- opgavernes art – dvs. hvilke opgaver der skal udføres
- den tidsmæssige placering af disse opgaver og
- opgavernes omfang

Det, der imidlertid adskiller review fra revision, er opgavernes art og omfang. Som nævnt tidligere og præciseret i standardens afsnit 7 indskrænker opgavernes art sig i et review som udgangspunkt primært til forespørgsler til klienten samt egne analyser. Hvis revisor har grund til at mene, at oplysninger eller materiale, der er gennemgået, er væsentligt fejlbehæftet, udføres yderligere revisionslignende handlinger (benævnt ”andre reviewhandlinger” i den nye RS 2410) med henblik på enten at afkræfte (med begrænset grad af sikkerhed) tilstedeværelsen af væsentlige fejl eller bekræfte fejlen og som en følge heraf modificere erklæringen, jf. standardens afsnit 22.

Udformningen af arbejdshandlingernes art og omfang ved et review vil således afhænge meget af den pågældende virksomheds risikoprofil, branche, art mv., og der kan herved være væsentlige forskelle i det udførte arbejde ved review af forskellige selskabers regnskaber. Dette differentierer

¹¹⁹ ”Regulering & Rapportering” side 236.

netop review fra revision (begrænset sikkerhed fra høj grad af sikkerhed), idet revisionshandlingerne som udgangspunkt er ens uanset erklæringsemnet – heraf udtrykket ”en revision er en revision”.

Det er således til en vis grad overladt til revisors professionelle dømmekraft, hvornår der ved et review er opnået tilstrækkeligt og egnet bevis til at udtrykke begrænset grad af sikkerhed i konklusionen på reviewerklæringen. Den opnåede grad af sikkerhed ved et review afhænger derfor af erklæringsemnet og revisors professionelle dømmekraft og kan som nævnt ovenfor i afsnit 3.3.1 spænde fra ca. 50% - ca. 80-90%, alt efter hvilke handlinger der er udført. Udfordringen for revisor ligger i på den ene side at indsamle tilstrækkeligt bevis til at opfylde målet med reviewet, men på den anden side ikke at indsamle for meget bevis, så det udførte arbejde nærmere minder om revision og derved ikke er omkostningseffektiv i forhold til den aftalte ydelse.

Modsat revision vil et review som udgangspunkt ikke indeholde de såkaldte stærke revisionsbeviser – dvs. beviser der er fremskaffet direkte til revisor fra parter, der er uafhængige af den klient der reviews. Som eksempel på handlinger, der således normalt ikke forekommer ved et review kan nævnes¹²⁰:

- Engagementsopgørelse fra fx pengeinstitut
- Ting-, person- og bilbogsoplysninger
- Saldomeddelelser til debitorer (og kreditorer)
- Bekræftelse af eksterne lagerbeholdninger
- Advokatbreve
- Udskrift fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen

En anden vigtig forskel er dybden af revisors kendskab til virksomheden og dens omgivelser, herunder de interne kontroller (som blev berørt i afsnit 3.3.4.1 ovenfor omkring planlægning af reviewet). Selvom kendskabet til virksomhedens interne kontroller, herunder ledelseskontroller, indgår i revisors risikovurdering i et review, vil revisor normalt ikke foretage vurdering og test af kontrollerne. Vurderingen af risiko for væsentlig fejlinformation foretages således som udgangspunkt ud fra en overordnet betragtning af kontrollerne i virksomheden, men revisor kan dog, hvis de anses for mangelfulde, eller hvis det i øvrigt vurderes at være mest hensigtsmæssigt og effektivt for at opnå målet med reviewet, blive nødt til at foretage yderligere vurderinger og endda

¹²⁰ ”Regulering & Rapportering” s. 238.

eventuelle tests af kontrollerne. Det kunne være i det ovenfor nævnte tilfælde med den manglende funktionsadskillelse i den mindre virksomhed, hvor revisor vurderer, hvor effektivt ledelsens/ejerens tilsyn kompenserer det begrænsede kontrolmiljø.

RS 2400 giver i afsnit 20 eksempler på en række handlinger, der normalt udføres i et review, ligesom der i standardens bilag 2 opremses en række handlinger, der kan udføres specifikt for hver regnskabspost. Eksemplerne er ikke udtømmende og er kun ment som inspiration til udførelsen af et review. Fælles for handlingerne er, at de udelukkende omfatter forespørgsler og analyser. Vi har for illustrationens skyld gengivet mange af disse handlinger i bilag 3.1, for at give et overblik over hvad et review omfatter, og for at læseren med sin viden fra forrige kapitel kan sammenligne art og omfang af de typisk udførte reviewhandlinger med revisionshandlingerne. I kapitel 5 vil vi foretage en nærmere sammenligning af de to revisorydelser. Vi har i bilaget opdelt handlingerne i indledende planlægningshandlinger og i generelle handlinger. Herudover har vi medtaget en liste over specifikke handlinger for regnskabsposten tilgodehavender fra salg.

Igen er det vigtigt at understrege, at de nævnte typiske reviewhandlinger skal suppleres med nærmere undersøgelser, såfremt revisor skønner det indsamlede bevis for utilstrækkeligt til at kunne afgive sin konklusion (med begrænset sikkerhed) i erklæringen. Eksempelvis kan nævnes undersøgelser af afstemningsposter på en bankafstemning, korrekt periodisering af varesalg, indhentelse af visse af de stærke revisionsbeviser nævnt ovenfor samt en nærmere vurdering og stillingtagen til de interne kontroller.

Særligt om going concern

RS 2400 omtaler ikke eksplicit revisors overvejelser omkring virksomhedens fortsatte drift, men en vurdering af dette forhold må altid være med i revisors overvejelser¹²¹. Er revisor gennem sit review blevet bekendt med forhold, som sår tvivl om den fortsatte drift, skal overvejelserne omkring going concern dokumenteres, og det skal overvejes hvorvidt det får indvirkning på erklæringens konklusion.

Som en del af reviewet skal revisor forespørge til begivenheder indtruffet efter statusdagen, jf. afsnit 21 – og disse oplysningers indvirkning på den aflagte årsrapport skal ligeledes vurderes.

¹²¹ ”Regulering & Rapportering” s. 243.

3.3.6 Dokumentation

Det fremgår af RS 2400, afsnit 17, at revisor skal dokumentere forhold, der er vigtige som beviser til underbygning af reviewerklæringen, herunder forhold der dokumenterer, at RS 2400 er overholdt. Udover denne sparsomme formulering giver standarden ikke yderligere oplysninger eller konkrete eksempler på dokumentationskravet ved review af regnskaber, og det er således op til revisors dømmekraft og god skik i øvrigt, i hvor stort et omfang reviewet skal dokumenteres.

ERKB § 23 pålægger helt grundlæggende revisor at ”... *føre en efter forholdene affasset oversigt over ... gennemgangens formål og udførelse og opbevare denne oversigt ... i 5 år*”. Bestemmelsen sætter de overordnede rammer for revisors dokumentation, men bidrager i sig selv ikke med hjælp til at forstå kravene til dokumentation ved et review. Den nye RS 2410, der som nævnt giver et tidssvarende billede af god reviewskik, sætter i afsnit 64 som målestok for omfanget af dokumentationen, at en erfaren revisor, uden tidligere berøring med reviewopgaven, ud fra dokumentationen skal kunne forstå det udførte arbejde samt vigtige overvejelser. En lignende målestok sættes i RS 3000 om andre opgaver med sikkerhed, afsnit 44.

Selvom der ved et review ikke stilles krav om overholdelse af RS 100-999, kan inspiration hentes fra RS 230 vedrørende revisors dokumentation. Det er i denne forbindelse vigtigt at understrege, at dokumentationen ved et review aldrig vil skulle være i samme omfang som ved en revision. Revisor vil skulle tilpasse dokumentationen til opgavens omfang og kompleksitet og typisk til revisionsvirksomhedens egne kvalitetsstyringsregler og standarder. I tidens løb har området være genstand for såvel domme som responsa¹²², så selvom der ”kun” er tale om review, og ikke revision, spiller det stadig en vigtig rolle, at revisors dokumentation er tilstrækkelig.

I ”Regulering og Rapportering” siderne 245-247 har forfatterne givet et bud på en tidssvarende dokumentation for et review af et regnskab. Vi har valgt at fremhæve:

- Aftalen med klienten – fx et aftalebrev
- Revisors uafhængighed
- Overvejelser omkring revisors professionelle ansvar
- Væsentlighedsniveau

¹²² ”Regulering & Rapportering” s. 245.

-
- Kendskabet til virksomheden
 - Væsentlige overvejelser omkring valg og fravalg af arbejdshandlinger
 - Arbejdsplan over de arbejdshandlinger revisor vil udføre, hvori revisors indsamlede beviser og konklusioner skrives ind i. Heri dokumenteres også resultaterne af forespørgsler til klienten samt revisors egne analyser og afstemninger. I arbejdsplanen henvises til underliggende dokumentation.
 - Områdekonsklusioner
 - Et konkluderende notat om det udførte arbejde.
 - Reviewerklæringen

Både RL og ERBK stiller kun krav om at føre en revisionsprotokol, herunder en tiltrædelsesprotokol, hvis der er udført revision. Ved et review er der således ikke krav om rapportering til opdragsgiver ud over selve erklæringen.

3.3.7 Rapportering - reviewerklæringen

Ifølge ERKB § 9 skal revisor forsyne regnskabet med en erklæring, såfremt det har været genstand for review. Årsregnskabsloven er med reduktionen i revisionspligten ændret, så også revisors frivillige erklæringer, herunder erklæringer om review, skal indgå i de offentliggjorte årsrapporter, jf. ÅRL § 22, stk. 1. Har revisor således foretaget review, er virksomheden forpligtet til at indeholde erklæringen i årsrapporten.

De grundlæggende krav til revisors konklusioner og erklæringens udformning findes i RS 2400, afsnit 23-28. Ifølge afsnit 26 skal reviewerklæringen indeholde følgende grundelementer (normalt i den nævnte rækkefølge):

- (a) Overskrift
- (b) Adressat
- (c) Åbnings- eller indledningsafsnit indeholdende:
 - (i) Identifikation af det regnskab, der er reviewet, og
 - (ii) En omtale af virksomhedsledelsens ansvar og af revisors ansvar
- (d) Afsnit, som beskriver indholdet af det udførte review, herunder:
 - (i) En henvisning til RS 2400 om review eller til andre relevante standarder eller praksis
 - (ii) En omtale af, at review er begrænset til primært at omfatte forespørgsler og analyser, og
 - (iii) En omtale af, at revision ikke er foretaget, at de foretagne handlinger giver mindre sikkerhed end en revision, og at en revisionskonklusion ikke afgives

- (e) Erklæring med afgivelse af begrænset sikkerhed
- (f) Revisors adresse
- (g) Dato for erklæringen, og
- (h) Revisors underskrift.

De grundlæggende krav til erklæringen, såsom overskrift, indledning, afsnittenes opbygning, datering mv., er stort set identiske med kravene til revisionspåtegningen, og vil ikke blive gennemgået yderligere. Det er dog fundet relevant at fremhæve visse detaljer, som er specielle for en erklæring om review.

For det første er der den negativt formulerede konklusion (pkt. e), der som nævnt indikerer, at erklæringen udtrykker begrænset grad af sikkerhed:

"Ved den udførte gennemgang er vi ikke blevet bekendt med forhold, der afkræfter, at årsrapporten giver et retvisende billede af virksomhedens aktiver, passiver og finansielle stilling pr. 31. december 200x samt af resultatet af virksomhedens aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 200x i overensstemmelse med årsregnskabsloven"

Konklusionen er selve resultatet af revisors gennemgang, og formuleringen heraf er som nævnt og diskuteret ovenfor forbundet med en vis tvivl blandt mange brugergrupper. Uagtet formuleringen er "kringlet" er den faglig korrekt og adskiller sig netop fra revisionskonklusionens høje grad af sikkerhed¹²³.

For det andet er der beskrivelsen af det udførte arbejde (pkt. d). Jf. RS 2400, afsnit 25 skal det i beskrivelsen eksplicit fremhæves, at der ikke er tale om revision og at der ikke udtrykkes en revisionskonklusion om erklæringsemnet. Brugere af erklæringen skal gøres opmærksom på, at revisors konklusion bygger på primært forespørgsler og analyser og ikke på egne fremskaffede beviser. Der henvises til afsnittet "Det udførte arbejde" i bilag 3.2, der giver et eksempel på en blank reviewerklæring for en klasse B-virksomhed.

For det tredje er det værd at nævne modifikationer til reviewerklæringen i form af forbehold og supplerende oplysninger.

Forbeholdssituationen er den samme som ved revision¹²⁴ og revisor skal således tage forbehold i erklæringen, jf. RS 2400 afsnit 27 og almindelig praksis i øvrigt, hvis:

¹²³ "Revision & Regulering" s. 253.

¹²⁴ Der henvises til afsnit 2.13.3 ovenfor omkring modifikationer til revisionspåtegningen.

- Det retvisende billede må afkræftes ud fra at forhold i årsrapporten ikke er i overensstemmelse med den regnskabsmæssige begrebsramme (ÅRL)
- Der har været væsentlige begrænsninger i arbejdsomfanget/det udførte review og revisor herved ikke har kunnet få et tilfredsstillende resultat

Hvis årsrapporten som helhed ikke er retvisende, gives som ved revision en afkræftende konklusion, og hvis begrænsningen i revisors arbejde er væsentlig og gennemgribende gives ingen konklusion.

Har revisor nødvendige supplerende oplysninger, skal disse anføres efter konklusionsafsnittet, da de ikke har indvirkning på revisors konklusion. Supplerende oplysninger er en særskilt dansk tilføjelse til RS 2400 og omtales i kursivt i afsnit 27a. Her er det værd at bemærke, at supplerende oplysninger omkring selskabsledelsens ansvar (jf. omtale herom ovenfor i afsnit 2.13.3) kun skal gives i revisionstilfælde, sådan som erklæringsbekendtgørelsen (§ 7) og RS 2400 pt. er formuleret. Dette hænger sammen med, at review hidtil ikke er blevet anvendt på selskaber, uden der samtidigt blev udført revision (f.eks. review af selskabers perioderegnskaber). Ved en eventuel opdatering af både erklæringsbekendtgørelsen og RS 2400, må det antages, at dette ændres, så der ved review af B-selskabers årsrapporter skal gives supplerende oplysninger om ledelsens eventuelle ansvar. Indtil denne opdatering sker, må den supplerende oplysning antages at være omfattet af god skik.

I forlængelse af ledelsens ansvar, skal det nævnes, at den særlige rapporteringspligt vedrørende grov økonomisk kriminalitet i RL § 10, stk. 5-7, er udvidet med lovændringen til at gælde i alle erklæringssituationer, og ikke som før kun i revisionstilfælde. Det betyder, at hvis revisor ved sit review konstaterer grov økonomisk kriminalitet, har han handlepligt efter RL § 10, stk. 5-7. Der henvises til beskrivelsen heraf i afsnit 2.12 ovenfor.

3.4 RS 2410 – Review af perioderegnskaber udført af selskabets uafhængige revisor

De foregående afsnit omkring RS 2400 indeholdt mange henvisninger og paralleldragninger til den nye RS 2410, der trådte i kraft for review af perioderegnskaber for perioder, der begynder 15. december 2006 eller senere. Som vi efterhånden har præciseret flere gange ovenfor, er parallellerne draget, da den nye RS giver en tidssvarende definition på god reviewsik, der må antages at have ændret sig i takt med den øvrige regulering af revisors virke, siden RS 2400 trådte i kraft 1. januar 2003. Indholdet i RS 2410 må således forventes at afspejle en eventuel kommende opdatering af RS 2400.

Vi vil i det følgende afsnit give et portræt af indholdet i den nye RS 2410. Der vil ikke være tale om en grundig gennemgang af hele indholdet i standarden, men nærmere en fremhævnings af forskellene og nyhederne i forhold RS 2400.

3.4.1 Gennemgang af RS 2410 - hvad er nyt i forhold til RS 2400?

Standarden er ny i international såvel som dansk sammenhæng, hvor der dog tidligere var en tilsvarende vejledning nr. 19 om review af perioderegnskaber. Denne vejledning blev sammen med revisionsvejledning nr. 2 ophævet samtidig med indførelsen af RS 2400, "Review af regnskaber". RS 2410 er i tråd med den generelle tendens i nyere standarder noget mere omfangsrig end RS 2400. De grundlæggende kendetegn ved review efter RS 2400 går dog igen i den nye standard - således anvender revisor sædvanligvis også her kun bevistyperne forespørgsel, analytiske handlinger og andre reviewhandling, som det er tilfældet i RS 2400, og ikke de mere ressourcekrævende bevistyper såsom fysisk undersøgelse af aktiver, observation og bekræftelse fra tredjemand, der er kendetegnet ved revision. Herudover opererer RS 2410 også med en negativ formuleret konklusion, som det er tilfældet med andre erklæringsopgaver med begrænset sikkerhed, herunder erklæringer efter RS 2400.

Det grundlæggende omkring review er således ikke ændret væsentlig i den nye standard - forandringerne skal i stedet findes i yderligere krav og præciseringer til revisors overvejelser og arbejdsopgaver. Omkring nyhederne i RS 2410 har vi valgt at fremhæve følgende:

Virksomhedens generalforsamlingsvalgte revisor

Den nye RS 2410 dækker fremover review af perioderegnskaber, hvor dette udføres af selskabets generalforsamlingsvalgte revisor. Såfremt revisor ikke er virksomhedens valgte revisor, udføres review af perioderegnskabet i stedet efter RS 2400, jf. RS 2410, afsnit 3.

Forståelse for virksomheden

Forståelsen af virksomheden og dens omgivelser, herunder dens interne kontrol, indarbejdes i den nye standard ud fra begreberne i revisionsrisikostandarderne (jf. afsnit 12). Et review efter RS 2410 udføres som nævnt af virksomhedens generalforsamlingsvalgte revisor, der gennem tidligere revisionsopgaver har opnået en tilstrækkelig forståelse for virksomheden og dens omgivelser,

herunder de interne kontroller til at gennemføre revisionen. Denne forståelse fra de tidligere opgaver for virksomheden genbruger revisor naturligt i sit review af perioderegnskabet, herunder forståelsen for de interne kontroller og afledte risikovurderinger, men skal samtidigt opdatere forståelsen og risikovurderingen aktuelt til det konkrete review. Det følger direkte af afsnit 13, som også stiller krav til revisor om at opnå tilstrækkelig forståelse for den interne kontrol ved udarbejdelsen af perioderegnskaber, idet denne kan afvige fra den interne kontrol i relation til årsregnskabet.

Standardens afsnit 15 giver eksempler på en række handlinger, som revisor sædvanligvis udfører for at opdatere sin forståelse for virksomheden og dens omgivelser.

Yderligere reviewhandling

Der er i den nye standard sket en konkretisering af "yderligere reviewhandling" i form af forespørgsler, analytiske handlinger og andre reviewhandling, jævnfør afsnittene 19-21 og 24-29, herunder præciseres det, at forespørgsler primært skal rettes til personer med ansvar for økonomiske og regnskabsmæssige forhold. Hertil påpeges det, at reviewhandling og visse revisionshandling bør koordineres ud fra hensynet til hensigtsmæssighed og effektivitet, jævnfør afsnittene 22-24. Standardens afsnit 21 giver eksempler på en række handlinger, som revisor sædvanligvis udfører ved review af et perioderegnskab.

Besvigelser

Selvom RS 2410 ikke indeholder afsnit, som konkret omhandler besvigelser, er begrebet nævnt flere steder i standarden. Således forventes det, at revisor i sin planlægning overvejer besvigelserisici som f.eks. ledelsens tilsidesættelse af intern kontrol samt retter forespørgsler til den daglige ledelse om dens vurdering for, at perioderegnskabet kan indeholde væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, jf. afsnit 15. Det forventes ligeledes, at revisor som en del af sine handlinger retter forespørgsler til relevante personer, om hvorvidt de har kendskab til eventuelle besvigelser eller mistanker herom, jf. afsnit 21.

I forhold til RS 2400 er der således kommet mere fokus på besvigelser, også ved et review, hvilket er i tråd med den generelle udvikling inden for reguleringen på revisionsområdet. Det forventes dog på ingen måde, at revisor gør sig samme overvejelser og handlinger ved et review som ved revision efter RS 240 (ajourført).

Going concern

Revisors overvejelser omkring virksomhedens fortsatte drift er præciseret i forhold til RS 2400.

Således skal revisor, jf. afsnit 27-28 altid rette forespørgsler til den daglige ledelse om deres vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Hvis revisor bliver opmærksom på forhold som rejser tvivl om denne evne, skal der forespørges til den daglige ledelses tiltag.

I standardens afsnit 55-60 gives retningslinier for revisors modifikation af erklæringen, såfremt der identificeres risici vedrørende going concern. Retningslinierne er identiske for dem, der gør sig gældende ved udformningen af revisionspåtegningen.

Dokumentation

Kravene til revisors dokumentation er præciseret i forhold til RS 2400, idet afsnit 64 sætter som målestok for omfanget og tilstrækkeligheden af dokumentationen, at en erfaren revisor, uden tidligere berøring med opgaven, skal være i stand til at forstå art, tidsmæssig placering og omfang af de foretagne reviewhandlinger samt betydelige overvejelser ud fra revisors dokumentation.

Øvrigt

- Der kræves en skriftlig regnskabserklæring fra ledelsen, jævnfør afsnit 34.
- Revisors ansvar for ledsagende oplysninger præciseres, jævnfør afsnittene 36-37.
- Der redegøres detaljeret for revisors kommunikation, herunder til ledelsen og i reviewerklæringen.
- I bilagene til standarden gives eksempel på aftalebrev, eksempler på analytiske handlinger (knap så omfangsrigt som i RS 2400) samt eksempler på reviewerklæringer om perioderegnskaber.

3.5 Opsummering

Revisors review er en mindre omfattende kontrol end revision, der ikke stiller samme krav til art og omfang af de udførte arbejdshandlinger, som en revision gør. Således omfatter et review ikke hele den detaljerede revisionsproces reguleret i RS 100-999, men koncentrerer sig primært om bevistyperne forespørgsel og analyser samt visse andre reviewhandlinger, revisor vurderer nødvendige at udføre for at opnå målet med reviewet. Et review omfatter som udgangspunkt ikke en efterprøvelse af de indhentede beviser, bekræftelser fra tredjemand, fysiske undersøgelser af aktiver mv. Det er dog op til revisors professionelle skepsis og dømmekraft at vurdere, hvornår der er indsamlet tilstrækkeligt og egnet bevis, og yderligere og mere omfattende handlinger, fx revisionslignende handlinger kan således komme på tale.

Sammenlignet med revisionen, hvor revisor udtrykker høj grad af sikkerhed om erklæringsemnet, giver det mindre omfattende review ”kun” en begrænset grad af sikkerhed for, at erklæringsemnet er uden væsentlige fejl. Denne forskel i sikkerhedsniveau kommer til udtryk i revisors konklusion, der er negativt formuleret - dvs. en udtalelse om, at revisor ved sit review ikke er blevet bekendt med forhold, som afkræfter, at erklæringsemnet er retvisende i forhold til den relevante referenceramme, fx ÅRL.

Reviewet er således et oplagt og mindre byrdefuldt alternativ for de virksomheder, der med Lov nr. 245 af 27. marts 2006 er fritaget for revisionspligt, men stadig ønsker årsrapporten forsynet med en revisorerklæring med sikkerhed. Imidlertid har der både blandt erklæringens brugergrupper og revisorverdenen hersket en vis usikkerhed omkring forståelsen af reviewet som begreb, ikke mindst foranlediget af det begrænsede sikkerhedsniveau og den negativt formulerede konklusion - en kendsgerning der også prægede diskussionerne i Folketinget forinden vedtagelsen af lovændringen. Review er hidtil typisk anvendt på regnskaberne for personligt erhvervsdrivende (klasse A virksomheder) samt selskabers perioderegnskaber mv., men det må formodes, at reviewbegrebet i erklæringssammenhæng vil få en mere fremtrædende rolle efter reduktionen af revisionspligten - og i større grad på sigt hvis alle B-virksomheder fritages for revisionspligt. Både standardsætter og revisorverdenen står derfor over for en udfordring i, at gøre reviewet mere anerkendt og spiseligt blandt de forskellige brugergrupper.

Et review af en virksomheds årsrapport tager udgangspunkt i bestemmelserne i RS 2400 - Review af regnskaber, der trådte i kraft 1. januar 2003. Da revisors erklæring om review skal anvendes af andre end hvervgiveren selv, optræder revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant og er dermed også omfattet af revisorlovens bestemmelser omkring bl.a. uafhængighed, kvalitetskontrol mv. Da RS 2400 imidlertid snart kan fejre 4 års jubilæum, er det ikke utænkeligt, at der snart kommer en opdatering af standarden, som gør den mere tidssvarende. Inden for de senere år, er der sket mange forandringer i den øvrige regulering af revisors virke, herunder større fokus på risikovurderinger ud fra kendskabet til virksomheden samt tilstedeværelsen af besvigelser. Om disse forandringerne i god revisionsskik også har smittet af på den gode reviewskik, må tiden vise. Den nye RS 2410, der omhandler review af perioderegnskaber udført af selskabets uafhængige revisor, peger i den retning.

Kapitel 4

Revisors øvrige erklæringer

4.1 Indledning

Udover revisionspåtegningen og reviewerklæringen, gennemgået i de foregående kapitler, findes der en række øvrige erklæringer, som hver især passer til forskellige erklæringsemner og revisors udførte arbejde. Som det var tilfældet med revisionspåtegningen og reviewerklæringen, vil valget mellem disse øvrige erklæringstyper også afhænge af den ønskede grad af sikkerhed, samt om erklæringen skal afgives på finansiell eller ikke-finansiell information.

Jf. Begrebsrammens opdeling i bilag 1.1 inddeles revisors øvrige erklæringer i hhv. ”Andre erklæringsopgaver”¹²⁵ (RS 3000-3699) og ”Beslægtede opgaver” (RS 4000-4699). Førstnævnte er omfattet af begrebsrammens anvendelsesområde, mens de beslægtede opgaver falder uden for, idet revisor ved sin erklæringsafgivelse ikke udtrykker nogen form for sikkerhed (i praksis ved at erklæringerne ikke indeholder et konklusionsafsnit).

I relation til opgavens emne har kun de beslægtede opgaver relevans for virksomhedernes regnskabsaflæggelse, og kun disse erklæringstyper vil være et relevant alternativ til revisionspåtegningen og reviewerklæringen. Dette skyldes, at ”andre erklæringsopgaver” (RS 3000-3699) ikke relaterer sig til historiske finansielle oplysninger, men i stedet kan relatere sig fx budgetter (RS 3400), miljøregnskaber, sociale regnskaber, overholdelse af tilskudsbetingelser, interne kontroller mv. (RS 3000) samt fx IT kontroller (RS 3411).

De beslægtede opgaver omfatter pt. to standarder:

- RS 4400 - Aftalte arbejdshandlinger vedrørende regnskabsmæssige oplysninger
- RS 4410 - Assistance med regnskabsopstilling

Fravælger de mindste B-virksomheder både revisionspåtegningen og reviewerklæringen, kan de to erklæringer være oplagte alternativer, såfremt der ønskes revisorinvolvering i regnskabsaflæggelsen

¹²⁵ Den fulde titel er ”Andre erklæringsopgaver med sikkerhed end revision eller review af historiske finansielle oplysninger”.

- enten efter virksomhedens eget ønske eller som følge af krav fra en eller flere regnskabsbrugere - fx virksomhedens pengeinstitut.

I det følgende kapitel vil vi redegøre nærmere for indholdet af de to standarder samt vurdere standardernes fordele og ulemper. I kapitel 5 foretages en nærmere analyse af, hvilken fremtid de to standarder må formodes at få, hvis både revision og review fravælges af de mindre virksomheder.

4.2 RS 4400 - Aftalte arbejdshandlinger vedrørende regnskabsmæssige oplysninger

4.2.1 Indhold og omfang af RS 4400

En erklæring efter RS 4400 adskiller sig på flere måder fra de traditionelle erklæringer som revisionspåtegningen og reviewerklæringen. For det første er den som nævnt i indledningen ikke omfattet af begrebsrammen og afgives derfor uden nogen form for sikkerhed. For det andet udtaler revisor sig i erklæringen meget konkret om et nøje defineret arbejdsområde (inden for det snævre arbejdsområde er det fremhævet, at revisor faktisk giver 100% sikkerhed¹²⁶.)

RS 4400 er tiltænkt anvendelse i trepartsforhold, dvs. hvor der er en hvervgiver (ansvarlig part), en bruger og en revisor, men kan også anvendes i topartsforhold, hvis det eksplicit fremgår af erklæringen.

Som standardens titel angiver, er den tiltænkt regnskabsmæssige oplysninger, men kan i nærmere definerede situationer også anvendes på ikke-regnskabsmæssige oplysninger (hvilket dog ikke er relevant inden for rammerne af nærværende opgave). De aftalte arbejdshandlinger kan vedrøre udvalgte dele af regnskabsmæssige oplysninger, såsom kreditorer, tilgodehavender, køb fra nærtstående parter og omsætning, eller regnskabskomponenter i form af en balance, eller på et fuldstændigt regnskab. I praksis ses erklæringen anvendt ved bl.a. factoring/fakturabelåning, indberetning til brancheorganisationer mv.

Aftaleindholdet fastlægges som udgangspunkt konkret mellem parterne - standarden anbefaler et aftalebrev - og revisor udfører herefter alene de aftalte arbejdshandlinger. Handlingerne kan være revisions- eller reviewhandling, og revisor erklærer sig om de faktiske resultater og udtrykker som nævnt ingen sikkerhed. I stedet vurderer brugerne af erklæringen selv de arbejdshandlinger og forhold, som revisor erklærer sig om, og drager sine egne konklusioner herudfra.

¹²⁶ ”Regulering & Rapportering” s. 271.

I bilag 4.1 er vedlagt et eksempel på en erklæring om aftalte arbejdshandlinger for regnskabsposten kreditorer. Som det ses af eksemplet udtaler revisor sig helt konkret om konkrete forhold og konkluderer ikke på det underliggende emne, som det er tilfældet med en erklæring med sikkerhed.

En erklæring efter RS 4400 afgivet i trepartsforholdet er omfattet revisorlovens beskyttelsesregler om bl.a. uafhængighed og tilsyn mv.¹²⁷, og revisor er i den pågældende situation offentlighedens tillidsrepræsentant. Om den stadig er omfattet efter en kommende opdatering af revisorloven (som følge af opdateringen af 8. selskabsdirektiv, jf. mere herom i afsnit 1.3.6) er mere tvivlsomt. I Revisorkommissionens betænkning nr. 1478 fra oktober 2006 foreslås det, at erklæringer om aftalte arbejdshandlinger, der som nævnt ikke udtrykker nogen sikkerhed, falder ud af revisorlovens bestemmelser. Erklæringen vil dog stadig, som det er tilfældet nu, være underlagt de grundlæggende etiske regler for revisorer og revisionsstandarder om kvalitetskontrol (RS 1-99). Hvis erklæringen afgives i et topartsforhold, og herved falder uden for den nugældende revisorlov, skal det udtrykkeligt fremgå af erklæringen.

Erklæringer afgivet i henhold til RS 4400 er desuden omfattet af ERBK §§ 16-19, og derved kun de grundlæggende krav til revisors erklæringer. Der er således ikke bestemte krav til erklæringens opbygning, overskrifter mv., dog skal der være en omtale af formålet med erklæringen og en beskrivelse af det udførte arbejde. Ved anvendelse af RS 4400 kan revisor enten bekræfte resultaterne af det udførte arbejde eller ikke. Sidstnævnte kan sidestilles med et forbehold i henhold til ERBK.

4.2.2 Vurdering af RS 4400

RS 4400 har haft svært ved at slå igennem i praksis og anvendes derfor sjældent. Dette skyldes formodentligt, at indholdet kan være svært at forstå rækkevidden af, ligesom det kan være svært for bruger at gennemskue brugbarheden af erklæringen frem for f.eks. en revisionspåtegning eller en reviewerklæring¹²⁸. Samtidigt virker formuleringen i afslutningsafsnittet, jf. bilag 4.1, på de fleste som en total fraskrivelse af sikkerhed!

De aftalte arbejdshandlinger vedrører typisk et meget begrænset område, der i forvejen er omfattet af revisors revision eller review, ligesom revisor i erklæringen skal anføre, hvis revision eller

¹²⁷ Jf. mere om hvad det indebærer, at en erklæringsopgave er omfattet af revisorlovens bestemmelser i afsnit 1.3.3.2.

¹²⁸ "Regulering & Rapportering" s. 271.

review kunne afsløre andre forhold. Man kunne derfor selvsagt fremhæve, at revisor ligeså godt kunne udføre enten revision eller review i stedet for!

Dette er imidlertid lidt af en misforståelse, idet erklæringen netop skal bruges som alternativ til revision og review og faktisk kan anvendes uden revisors forudgående kendskab til klienten og dens omgivelser. Erklæringen er meget smal, da den kun vedrører de aftalte forhold – men til gengæld får hvervgiver og modtager præcist hvad de har behov for og intet mere. Modsat revision og review udtaler revisor sig ikke om fuldstændighed eller forhold uden for de aftalte arbejdshandlinger som fx virksomhedens interne kontroller, hvorfor en erklæring efter RS 4400 i honorarsammenhæng alt andet lige vil være billigere end både revision og review. Revisors resultat af de aftalte arbejdshandlinger kommer til at fremstå som fakta og kan således siges at give fuld sikkerhed inden for det indsnævrede område og giver således ud fra denne betragtning stærkere sikkerhed end både revision og review. Revisor tager ikke stilling til væsentligheden af f.eks. en difference i en bankafstemning – differencen rapporteres, og modtager af erklæringen kan så vurdere væsentligheden i relation til sin beslutningsproces¹²⁹.

De aftalte arbejdshandlinger skal fastlægges efter brugernes behov, revisors indsats og hvervgiverens accept af de aftalte vilkår. Først herefter kan alle parter få fornøjelse af samarbejdet. Som det er tilfældet med de fleste af revisors erklæringer påhviler der samtidigt revisor en ikke uvæsentlig pædagogisk opgave i at forklare parterne meningen med en erklæring om aftalte arbejdshandlinger efter RS 4400.

4.3 RS 4410 - Assistance med regnskabsopstilling

4.3.1 Indhold og omfang af RS 4410

En erklæring efter RS 4410 – assistance med regnskabsopstilling – kan anvendes, når revisor bruger sin regnskabsmæssige ekspertise (i modsætning til sin revisionsmæssige ekspertise) til at indsamle, klassificere og summere regnskabsmæssige oplysninger - af eksempler kan nævnes udarbejdelse af månedsbalancer (bogføring) opstilling af perioderegnskaber (på baggrund af bogføring og modtaget bilagsmateriale), opstilling af specifikationshæfte til en årsrapport, skattemæssige opgørelser mv. På baggrund af modtagne oplysninger og materiale fra klienten opstiller revisor således den pågældende regnskabsopstilling - revisor er kundens ”forlængede arm” så at sige. Uanset revisors kompetencer kan regnskabsopstillingen dog ikke blive bedre end kvaliteten af det underliggende

¹²⁹ Anders Bisgaard - R&R 2004.8: ”Erklæringer”.

datagrundlag – der tales om det såkaldte GIGO princip, hvor det er ”Gold In – Gold Out, hvis det modtagne materiale er godt, og ”Garbage In – Garbage Out” hvis materialet er skidt¹³⁰.

Standarden kan også anvendes på andet end regnskabsmæssige oplysninger, hvilket dog forudsætter, at revisor har tilstrækkeligt kendskab inden for det pågældende område.

Behovet for revisors regnskabsmæssige kompetencer opstår typisk hos mindre virksomheder, som ikke selv har kvalificeret personale ansat til at foretage de nævnte arbejdsopgaver. Efterspørgslen efter en erklæring om assistancen opstår enten som følge af virksomhedens eget ønske – eksempelvis sender det signalværdi over for eksterne brugere som SKAT - eller som følge af direkte krav fra en ekstern regnskabsbruger – fx virksomhedens pengeinstitut.

En assistanceopgave adskiller sig fra revision og review ved, at revisor i princippet ikke laver analyser og forespørgsler og ikke efterprøver det underliggende materiale. Som et resultat heraf udtrykkes ingen sikkerhed i erklæringen og erklæringen indeholder derfor ingen konklusion. Af disse årsager befinder erklæringen sig naturligt under ”beslægtede opgaver” i RS-hierarkiet og falder derved uden for begrebsrammen. Ønskes der en konklusion med sikkerhed for en korrekt udarbejdelse af fx specifikationshæftet eller de skattemæssige opgørelser, skal anvendes en erklæring efter RS 2400 om review eller RS 700 om revision, hvor revisor også vurderer det underliggende materiale, der ligger til grund for de regnskabsmæssige oplysninger.

Som det er tilfældet med de fleste af revisors erklæringer, starter en assistanceopgave med revisors accept af opgaven og fastlæggelse af aftalegrundlaget mellem revisor og den ansvarlige part. Standarden anbefaler ikke overraskende et aftalebrev, hvorigennem der opnås en fælles forståelse for indholdet af assistanceopgaven.

Revisor skal herefter planlægge opgaven, så den kan udføres mest hensigtsmæssigt og effektivt, hvilket forudsætter en opdateret viden om klientens virksomhed og branche. Planlægningen af opgaven kræver herudover en dokumentation af revisors uafhængighed samt overvejelser omkring væsentlighed - sidstnævnte overvejes som udgangspunkt ikke af hensyn til revisors risiko, idet der ikke udtrykkes en konklusion i erklæringen, men mere af hensyn til klientens forventninger om hvilke fejl der bliver rettet.

¹³⁰ Anders Bisgaard - R&R 2004.8: ”Erklæringer”.

Arbejdshandlingerne ved assistancen udføres som nævnt på baggrund af modtaget materiale og udsagn fra klienten, og kræver som udgangspunkt ikke en efterprøvelse eller yderligere forespørgsler, med mindre oplysningerne er direkte forkerte, ufuldstændige eller på anden måde utilfredsstillende. Idet revisor netop ikke efterprøver det underliggende datagrundlag, stiller standarden krav om, at virksomhedens ledelse bekræfter sit ansvar for den passende præsentation af de regnskabsmæssige oplysninger. Dette kan fx bekræftes i en særskilt ledelseserklæring, der dækker nøjagtigheden og fuldstændigheden af de underliggende regnskabsdata, eller i en indehavererklæring i tilknytning til de regnskabsmæssige oplysninger.

Som det var tilfældet med RS 4400 om aftalte arbejdshandlinger er RS 4410 omfattet af både RL og ERBK, når erklæringen afgives i trepartsforholdet hvervgiver (ansvarlig part), bruger og revisor. Erklæringen kan dog også anvendes i topartsforhold, såfremt det eksplicit fremgår af erklæringen. Hvis assistancen ydes på et regnskab, kræver ERBK, at det forsynes med en erklæring - og derved er erklæringen inde under RL § 1, stk. 2 (krævet af lovgivningen) uanset topartsforhold eller trepartsforhold. Et lignende krav findes i øvrigt i selve standarden, som også kræver en erklæring, når revisors navn associeres med de regnskabsmæssige oplysninger, der har været underkastet assistance.

Erklæringen formodes at falde ud af en eventuel opdatering af RL, som forventes kun at omfatte erklæringer med sikkerhed.

Uanset to- eller trepartsforhold er en erklæringsopgave efter RS 4410 underlagt de grundlæggende etiske regler for revisorer og revisionsstandarder om kvalitetskontrol (RS 1-99).

Selvom der ikke er krav om, at revisor skal foretage analyser og efterprøve de modtagne oplysninger, skal revisor stadig leve op til sit professionelle ansvar, og opgaven skal udføres med faglig kompetence og fornøden omhu. Det betyder, at revisor skal stille sig kritisk over for åbenlyse fejl eller forkerte udsagn fra klienten, og overveje review- eller revisionshandlingerne i disse tilfælde for at indsamle tilfredsstillende oplysninger. Revisor modificerer ikke assistance-erklæringen, men bliver revisor opmærksom på væsentlig fejlinformation, som ikke rettes, må revisor trække sig fra opgaven. Dette er en direkte konsekvens af, at erklæringen som nævnt ingen konklusion indeholder, og at der derved ikke er mulighed for at tage forbehold - at trække sig fra opgaven er revisors eneste middel for at meddele omverdenen den/de konstaterede fejl.

4.3.2 Vurdering af RS 4410

I Danmark er det ikke ualmindeligt, at revisor efter aftale med indehaver/ledelse opstiller regnskabet for personligt ejede virksomheder og mindre selskaber, idet disse virksomheder typisk ikke selv besidder kompetencerne hertil. Ved denne regnskabsudarbejdelse foretager revisor normalt samtidigt review (ved den personligt ejede virksomhed og nu efter reduktionen af revisionspligten også evt. de mindste B-virksomheder) eller revision (ved selskaber) af virksomhedens årsrapport¹³¹. I disse tilfælde er det praksis, at årsrapporten udelukkende forsynes med enten en reviewerklæring efter RS 2400 eller en revisionspåtegning efter RS 700, idet disse giver større værdi for både virksomhed og regnskabsbrugere end en erklæring om assistance (idet de indeholder en konklusion med sikkerhed). Årsrapporten forsynes således kun med én erklæring - den med mest værdi - uagtet revisor har udført flere ydelser. Det skal i denne forbindelse nævnes, at hvis revisor samtidigt med revision udfører assistance, vil assistancen skulle nævnes i revisionsprotokollen.

I forbindelse med vedtagelsen af den nugældende RL (fra 2003) blev revisors uafhængighed ved assistanceopgaver debatteret livligt. Har revisor opstillet fx en årsrapport, kan det hævdes, at revisor ikke er uafhængig i sin samtidige revision (eller review) af selv samme årsrapport, idet der vil være tale om selvrevision (selvreview). Derfor blev der for virksomheder med særlig offentlig interesse (de såkaldte § 10, stk. 2 virksomheder - dvs. børsnoterede virksomheder, virksomheder omfattet af tilsyn fra Finanstilsynet, statslige aktieselskaber og nogle få meget store virksomheder) indført regler om, at revisor ikke kunne afgive erklæring som uafhængig i de tilfælde, hvor erklæringsemnet var opstillet med assistance fra samme revisor. Som en konsekvens heraf er § 10, stk. 2 virksomhederne tvunget til at benytte sig af to forskellige revisorer, og i den relation må RS 4410 siges at have fået øget betydning i Danmark¹³².

Det er blevet hævdet, at en erklæring efter RS 4410 i forbindelse med revisors opstilling af en årsrapport ikke er særlig anvendelig i praksis, idet revisors arbejde med opstillingen ofte udgør en stor del af det arbejde, der skal udføres ved et review. Ud fra denne betragtning vil alle parter derfor have en interesse i (hvis der ses bort fra en eventuel mindre honorarforskel), at opgaven udføres som en reviewopgave i stedet for en assistanceopgave.

¹³¹ "Regulering & Rapportering" s. 289-290.

¹³² "Regulering & Rapportering" s. 290.

Man kunne også forestille sig, at specielt de store revisionshuse, der sætter ære i et højt kvalitetsniveau, vil afstå fra at anvende assistanceerklæringen på årsrapporter, da den ikke indeholder en konklusion og derfor ikke giver mulighed for anførelse af forbehold eller supplerende oplysninger.

Falder assistanceopgaver eventuelt ud af en ny RL, optræder revisor ikke længere som offentlighedens tillidsrepræsentant og brugerne er erklæringen mister de beskyttelsesregler, der findes om revisors uafhængighed, forsikringsdækning, tilsyn mv. Efterspørgslen efter en erklæring om assistance set ud fra et brugersynspunkt må derved forventes at falde, såfremt RL ændres i denne retning.

4.4 Opsummering

Revisors erklæringer om beslægtede opgaver omfatter pt. to standarder: RS 4400 om aftalte arbejdshandlinger vedrørende regnskabsmæssige oplysninger og RS 4410 om assistance med regnskabsopstilling. Begge standarder kan bruges som oplagte alternativer for revisorinvolvering, hvis både revision og review fravælges af de mindre virksomheder.

Revisor udtrykker ingen konklusion og derved ingen sikkerhed i de to erklæringer, hvilket også smitter af på det arbejde, revisor udfører.

Ved en opgave efter RS 4400 fastlægges arbejdshandlingerne konkret mellem parterne, og revisor udfører intet herudover som fx vurdering af virksomhedens interne kontroller mv. Kunsten består således i at få aftalt et opgaveindhold, som konkret lever op til alles interesser og forventninger til opgaven. Opgaven er meget smal, da den kun vedrører de aftalte forhold - men til gengæld får brugerne præcist hvad de har behov for. Revisors resultat af de aftalte arbejdshandlinger fremstår som fakta, og brugerne kan selv drage sine egne konklusioner heraf.

Ved en opgave efter RS 4410 bruger revisor sin regnskabsmæssige ekspertise (modsat sin revisionsmæssige ekspertise) til at indsamle, klassificere og summere regnskabsoplysninger - det kunne fx være udarbejdelse af månedsbalancer (bogføring), opstilling af perioderegnskaber, opstilling af et specifikationshæfte eller skattemæssige oplysninger - eller det kunne såmænd være opstilling af en virksomheds årsrapport. Som udgangspunkt efterprøver revisor ikke det modtagne materiale, men skal ved åbenlyse fejl være kritisk og i sidste ende trække sig fra opgaven, såfremt fejlene ikke rettes.

Afgives erklæringerne i trepartsforhold optræder revisor som offentlighedens tillidsrepræsentant i henhold til RL. Der er dog lagt op til, at de beslægtede opgaver udgår af en eventuel opdatering af RL, og derved mister brugerne af erklæringen de beskyttelsesregler, der pt. findes i RL om bl.a. uafhængighed, tilsyn, revisors forsikring mv. Hvis dette bliver en realitet, er det uklart, hvilken fremtid de beslægtede opgaver må forventes at få i relation til virksomhedernes regnskabsaflæggelse. Uanset erklæringerne er omfattet af RL eller ej, vil de dog stadig, som det er tilfældet nu, være underlagt de grundlæggende etiske regler for revisorer og revisionsstandarder om kvalitetskontrol (RS 1-99).

Kapitel 5

Konsekvenser og overvejelser ved reduktion af revisionspligten

5.1 Indledning

Med reduktionen af revisionspligten for de mindste selskaber i Danmark, er det regeringens mål at skabe bedre rammebetingelser for danske virksomheder i en globaliseret økonomi ved at fjerne overflødige administrative byrder. Denne intention møder næppe meget modstand, men uanset hvor gode motiverne er, kan der være langt fra politiske målsætninger til dagligdagens økonomiske og administrative realiteter. Som det blev nævnt indledningsvist i opgaven, er lovændringen blevet til under en del debat, og flere af de hørte parter, herunder i særdeleshed FSR, har udtrykt kritik af visse dele af indholdet i lovændringen og det lovforberedende arbejde, der ligger bag. Det er frygtet, at konsekvenserne ved et bortfald af revisionspligten (og i øvrigt også de øvrige lempelser i ÅRL) ikke er analyseret grundigt nok og ikke er i tråd med det nugældende behov for regnskabsinformation. FSR udtalte således i sit høringssvar, at lovforslagene var ”politisk” bestillingsarbejde, hvor målet - de administrative besparelser - helligede midlet, og at der reelt var/er tale om lempelser uden substans.

Om den nye lovændring vil medføre utilsigtede konsekvenser, vil de følgende år vise, hvor lovgivningen, og bl.a. skattekontrollens resultater, underkastes særlig overvågning. Lovgivningen analyseres løbende og tages herefter op til fornyet revision, hvilket tidligst sker i folketingsåret 2009/10. Som en direkte konsekvens af lovændringen står de omfattede virksomheder nu over for at skulle træffe et valg om revisors fremtidige involvering i virksomheden og i særdeleshed regnskabsaflæggelsen. I det følgende kapitel vil vi med baggrund i kapitlerne 1-4, hvor vi har belyst revisorreguleringen og i detaljer gennemgået revisors forskellige erklæringsydelser, give vores analyse og vurdering af de umiddelbare konsekvenser, reduktionen af revisionspligten får for de mindre virksomheders regnskabsaflæggelse og revisors involvering heri.

5.2 Reduktion af revisionspligten

Lovændringen bygger på Erhvervs- og Selskabsstyrelsens analyse fra marts 2005¹³³. Styrelsen slog i sin rapport ikke overraskende fast, at revisionspligten er den største administrative enkeltbyrde, lovgivningen pålægger danske B-virksomheder. EU's 4. direktiv ("Regnskabsdirektivet") gør det imidlertid muligt at undtage de små virksomheder, svarende til klasse B-virksomheder, fra lovpligtig revision. I lande som England, Tyskland og Holland er denne mulighed udnyttet fuldt ud, så alle små selskaber er undtaget fra lovpligtig revision. Stort set det samme gælder i Belgien, Cypern, Italien, Luxembourg og Østrig. Omkring 90% af alle små selskaber i EU skønnes af Styrelsen undtaget for lovpligtig revision, og hensigten med reduktionen af den danske revisionspligt skulle således ske for at ligestille de danske små selskaber med tilsvarende selskaber i det øvrige EU.

Rapporten opstillede fire mulige modeller for at reducere den lovpligtige revision:

1. Fritagelse af virksomheder med en omsætning, balance og antal ansatte under visse fastsatte størrelsesgrænser, hvilket er den model, der mest udbredt anvendes i de øvrige EU lande.
2. Erstatte revisionspligten med krav om en mindre omfattende kontrol, f.eks. review.
3. Alene fritage anpartsselskaberne, som har en selskabsform, der er særligt egnet for mindre virksomheder og for virksomheder med få ejere.
4. En ordning byggende på et "noget for noget" princip - dvs. revisionspligten afskaffes kun for de lovlydige virksomheder.

Som bekendt blev resultatet en kombination af alternativ et og fire, hvor størrelsesgrænserne i første omgang endte på MDKK 3 i omsætning, MDKK 1,5 i balancesum og 12 ansatte, men hvor grænserne skulle revurderes de kommende år og eventuelt hæves op til de maksimale grænser for klasse B-virksomheder. Herudover blev den punitive revisionspligt indført for at samle op på de "brodne kar".

Også alternativ to var inde og vende i den politiske diskussion, hvor Socialdemokratiet var fortalere for at erstatte revisionspligten med en reviewpligt - mod til gengæld at hæve størrelsesgrænserne til MDKK 20 i omsætning, MDKK 10 i balancesum og 40 ansatte. Sammen med den øvrige opposition gav Socialdemokratiet udtryk for, at en total mangel på kontrol vil åbne alvorlige huller

¹³³ "Rapport om revisionspligten for B-virksomheder (små selskaber)"

for snyd og svindel, og bemærkede herudover undren over, at en borgerlig regering ville indlicitere kontrolfunktionen med de omfattede virksomheder (via SKAT som skulle tilgodeses ekstra 45 årsværk til øget kontrol). Som nævnt tidligere i opgaven afviste Økonomi- og Erhvervsministeren reviewpligten med, at reviewerklæringen gav anledning til forvirring og skepsis blandt brugerne og derved ikke var særlig anvendelig i praksis. Om nogen af parterne reelt forstod reviewbegrebet er nok tvivlsomt, men hvorom alting er, var det magtpåleggende for regeringen at få gennemført de bebudede besparelser allerede pr. 1. januar 2006, ligesom det mindst var ligeså magtpåliggende for oppositionen i store vendinger at kritisere det omdiskuterede lovforslag. Med støtte fra Dansk Folkeparti fik regeringen som nævnt ført sit lovforslag ud i livet.

Forinden lovforslaget blev sendt til 1. behandling i Folketinget, var det sendt ud i udkast til en bred række af brancheorganisationer, repræsenterende de forskellige regnskabsbrugere samt revisorbranchen. Uanset resultaterne af Erhvervs- og Selskabsstyrelsens rapport og politiske holdninger i Folketinget, synes høringssvarene fra selve brugerne af reviderede årsrapporter og revisorprofessionen at have stor relevans i en vurdering af de mulige konsekvenser ved en ophævelse af revisionspligten for små selskaber.

Generelt var der bred opbakning til intentionerne med lovændringerne - at skabe bedre rammebetingelser for danske virksomheder ved at fjerne de overflødige administrative byrder. Der var imidlertid delte meninger blandt høringsparterne til en afskaffelse af revisionspligten, hvor nogle var fortalere for en afskaffelse, mens andre mente, at lovpligtig revision skulle bevares. Samme holdning bør afledt heraf kunne forventes hos de omfattede virksomheder. Samme mønster gjorde sig i øvrigt gældende ved de mange lempelser til regnskabsreglerne i ÅRL, hvor nogle parter så dem som en fordel, mens andre så dem som lempelser uden substans eller direkte skadende.

Af de mere positive holdninger, udtrykkede flere parter begejstring over, at revision i fremtiden vil være frivillig og således kun vælges, når den tilfører merværdi for virksomheden. Blandt de negative holdninger var, at manglende kontrol ville gå ud over kvaliteten og troværdigheden af regnskabsaflæggelsen og kunne give grobund for økonomisk kriminalitet og derved dårligere kreditor- og investorbeskyttelse. Herudover frygtedes, at øget skatteunddragelse kunne risikere at blive en af de meget uheldige konsekvenser ved en manglende lovpligtig kontrol med regnskabsaflæggelsen. Specielt FSR var skeptiske over for regeringens tiltag om, at der fremover skal bruges flere ressourcer i skatteligningen for at modvirke skatteunddragelse. De pointerede, at

revisionen på denne måde delvist rykker over på skattekontrollen, og det offentlige (skatteyderne) således i et vist omfang vil komme til at betale for den reducerede revisionspligt. FSR fremførte herudover, at en øget skattekontrolindsats ikke kan erstatte den mangeartede indsats, som revisorer dagligt gør i de enkelte virksomheder - bl.a. hjælper revisor meget ofte til med at fortolke og forstå de til tider vanskelige skatteregler. I forlængelse heraf blev det pointeret, at øgede forespørgsler fra selskabsligningen i realiteten vil eliminere mange af de besparelser hos virksomhederne, som søges opnået med forslaget.

Herudover knytter FSR som kommentar til ønsket om harmonisering i EU, at minimumskraverne i 4. og 7. selskabsdirektiv, som lovændringen nærmest legaliseres ud fra, langt fra opfylder de behov, som regnskabsbrugere har i dag, og det bemærkes i samme forbindelse, at direktiverne er 20-30 år gamle, og at indholdet næppe kan anses for værende tidssvarende.

Der synes således både at være fordele og ulemper knyttet til en lovpligtig revision set ud fra et samfundsmæssigt perspektiv. Hvorom alting er, har ca. 75.000 virksomheder nu fået valgfriheden til at opveje nytteværdi og omkostning forbundet med revisors involvering, og således kan lovgiver nu fremføre, at revisoromkostningen ikke bebyrdes virksomheden ved lov, men frit kan fravælges. Om dette kommer til at ske i praksis, er en anden sag og vil i høj grad afhænge af de alternative muligheder, virksomhederne står over for.

5.3 Alternativer til revision i mindre virksomheder

Uanset de samfundsmæssige hensyn og konsekvenser ved en afskaffelse af revisionspligten, står de omfattede virksomheder over for en udfordring i at skulle vælge, hvordan, og i hvor stort et omfang, revisor fremover skal inddrages i regnskabsaflæggelsen. Her skal hensynet først og fremmest tages til virksomhedens egne behov, men også til de forskellige brugergrupper, som har direkte indflydelse på virksomheden såsom ejere, kreditgivere og SKAT. Revisor finder formentlig i sit arbejde en del fejl undervejs, men finder dem ikke nødvendigvis kun, fordi der også foretages revision. Det kan derfor være vanskeligt at vurdere, hvad det vil betyde for kvaliteten af årsrapporterne, såfremt revisionsydelsen bliver trukket ud af revisors samlede pakke, der typisk også omfatter regnskabsmæssig assistance, regnskabsopstilling og skattemæssig assistance.

Umiddelbart har de omfattede virksomheder følgende alternativer efter lovændringen:

1. Fortsat lade årsrapporten revidere, selvom det ikke længere er lovpligtigt.

2. Vælge at få udført review af årsrapporten, som er mindre omfattende og billigere end revision, men tilsvarende giver lavere sikkerhed.
3. Vælge alene at få assistance til udarbejdelse af årsrapporten, men ingen revision eller review, der igen er billigere, men giver tilsvarende lavere sikkerhed.
4. Vælge en eller flere af revisors andre erklæringsydelser, som netop passer til virksomhedens og regnskabsbrugernes behov.
5. Helt fravælge revisors involvering.

E&S rapporten og de forskellige brancheorganisationer vurderer, at en stor del af virksomhederne fortsat vil købe sig til revisionspåtegningen, selvom den er frivillig. E&S opgør denne andel til 40% ud fra resultatet af en større spørgeskemaundersøgelse¹³⁴. Samme undersøgelse indikerer, at kun 11% helt vil undlade revisorkontrol, hvis den gøres frivillig. Det kunne dreje sig om selskaber, som selv besidder de fornødne kompetencer til at udarbejde årsrapport og skatteregnskab og desuden ingen eksterne finansieringskilder har - fx et mindre salgsselskab i en større dansk eller udenlandsk koncern. Man kunne også frygte, at de såkaldte ”brodne kar” befinder sig i denne kategori.

De resterende 49% vil købe sig til revisors mindre omfattende kontrol og involvering i regnskabsaflæggelsen - hvis man skal tro spørgeskemaundersøgelsen. Desværre viser undersøgelsen ikke, hvad virksomhederne forstår ved en ”mindre omfattende kontrol”. Det åbenlyse alternativ til revision, såfremt revisor skal udtale sig med sikkerhed, må siges at være et review, som også umiddelbart opfylder kravet om at være mindre byrdefuldt. Herudover findes der en række andre muligheder for revisors involvering, uden at denne udtaler sig med sikkerhed om erklæringsemnet.

Mens revisionen er et velkendt begreb for regnskabsbrugerne, er reviewet, som nævnt tidligere, dog en mere ubekendt størrelse som erklæring på årsrapporten. I de følgende afsnit vil vi foretage en komparativ gennemgang af det arbejde, revisor udfører ved afgivelse af erklæringer for hhv. revision og review - med baggrund i den foretagne gennemgang af revisionsprocessen og reviewprocessen i kapitel 2 og 3, samt vurdere de andre alternativer for revisors mindre omfattende involvering, som kan være relevante i den fremtidige situation. Dette omfatter bl.a. revisors assistance med regnskabsopstilling efter RS 4410, aftalte arbejdshandlinger efter RS 4400 og delvis revision efter RS 800.

¹³⁴ Jf. tabel 11.6 side 72 i Styrelsens rapport.

5.4 Review som alternativ til revision

Når man skal vurdere forskelligheden mellem de ydelser, som revisor leverer ved review eller revision af regnskabsmateriale, er det gennemgående tema den sikkerhed, revisor udtaler sig med. Det er denne faktor, som styrer det arbejde, revisor udfører, og afgør den værdi, som regnskabsbruger kan tillægge revisors erklæring. Sagt på en anden måde er det derfor også et gennemgående tema i diskussionen omkring bortfald af revisionspligten, om og i hvilken grad den retvisende (i forhold til ÅRL) regnskabsaflæggelse, i de omhandlede virksomheder, skal sikres via en uafhængig parts (revisors) gennemgang heraf.

Ser man overordnet på forskellen mellem erklæringer med høj og begrænset grad af sikkerhed, kan denne illustreres i følgende oversigt¹³⁵:

Opgavetype	Revisors mål	Bevisindsamling	Erklæringen
Opgaver med høj grad af sikkerhed	Opgaverisikoen reduceres til et acceptabelt lavt niveau efter omstændighederne ved opgaven som grundlag for afgivelsen af en positivt udtrykt konklusion	Tilstrækkeligt og egnet bevis opnås som led i en systematisk opgaveproces, der indbefatter: • Opnå forståelse af omstændighederne ved opgaven • vurdering af risici • Reaktion på vurderede risici • Udførelsen af yderligere arbejdshandlinger omfattende en kombination af undersøgelse, observation, bekræftelse, genberegning, gentagelse, analytiske handlinger og forespørgsler. Sådanne yderligere arbejdshandlinger indbefatter substanshandling, herunder opnåelse af bekræftende information fra kilder uafhængige af den ansvarlige part, når dette er relevant, samt, afhængigt af arten af erklæringsemnet, tests af, om	Redegørelse for omstændigheder ved opgaven og afgivelsen af en positivt udtrykt konklusion

¹³⁵ Begrebsramme for erklæringsopgaver med sikkerhed - bilag 1

		kontroller virker effektivt • Vurdering af opnået bevis	
Opgaver med begrænset sikkerhed	Opgaverisikoen reduceres til et niveau, som efter omstændighederne ved opgaven er acceptabelt som grundlag for afgivelsen af en negativt udtrykt konklusion, men hvor denne risiko er højere end i en opgave med høj grad af sikkerhed	Tilstrækkeligt og egnet bevis opnås som led i en systematisk opgaveproces, som indbefatter opnåelsen af en forståelse af erklæringsemnet og andre omstændigheder ved opgaven, men hvor arbejdshandlingerne ud fra en moden overvejelse er begrænset i forhold til en opgave med høj grad af sikkerhed	Redegørelse for omstændigheder ved opgaven og afgivelsen af en negativt udtrykt konklusion

Der er således betydelige forskelle mellem, hvorledes revisor planlægger og udfører henholdsvis en revision- contra en reviewopgave, hvilket samlet set giver stor forskel på, hvordan risici for fejl identificeres og afdækkes ved henholdsvis høj og begrænset grad af sikkerhed. Disse forskelle udgør samlet den reducerede sikkerhed, som regnskabsbruger skal acceptere ved fravælgelse af revisionen.

5.4.1 Planlægning af opgaven

Grundlæggende bygger revisors arbejde, i forbindelse med afgivelse af erklæringer med sikkerhed, på en forståelse af erklæringsemnet, herunder risici, og opbyggelse af et revisionsbevis, der i styrke afhænger af den grad af sikkerhed, erklæringen afgives under. Fælles for planlægningen af en revisionsopgave og et review er, at opgaven skal udføres med omhu, nøjagtighed og den hurtighed, som opgavens beskaffenhed tillader¹³⁶. I de senere års udvikling af revisionsstandarderne er der i stigende grad fokuseret på forståelsen af virksomheden og dens omgivelser i planlægningsfasen i revisionsopgaven, herunder særligt de tidligere omtalte risikovurderingshandlinger efter RS 315. Denne udvikling har også haft sin afsmitning på reviewbegrebet, idet der, som gennemgået i kapitel 3, er indført krav i den nye reviewstandard RS 2410 om opnåelse af en vis grad af forståelse af virksomheden efter begreberne i RS 315. Ligeledes må man forvente, at denne udvikling vil kunne ses afspejlet i en eventuel opdatering af RS 2400, der stammer fra 2003.

¹³⁶ RL § 2 stk. 2

Sammenligner man kravene til revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser i den nuværende RS 2400 i forhold til de specifikke krav i revisionsstandarderne, er der meget markant forskel i dybden af revisors forståelse og dokumentationsniveauet heraf, idet RS 2400 kun helt overordnet beskriver behovet for revisors forståelse, og i øvrigt lader det være op til revisor selv at vurdere, hvor dyb forståelsen skal være. Set i forhold til reviewets negative konklusion og den begrænsede grad af sikkerhed, som revisor udtaler sig med, må man formode, at der reelt kun er tale om, at revisor ganske overordnet danner sig en forståelse af virksomheden og dens omgivelser for at afdække åbenlyse risiciforhold, som der skal tages hensyn til ved fastlæggelsen af reviewhandlerne. Under revisionen er der tale om en langt mere struktureret og detaljeret tilgangsvinkel til planlægningen, som stiller langt flere specifikke krav til revisor og revisors dokumentation. Ser man i den nye RS 2410, er kravene til opnåelse af forståelse af virksomheden og dens omgivelser, og herunder også de interne kontroller, mere specifikt beskrevet. Herunder er der også henvist til, at revisor i forbindelse med en reviewopgave efter RS 2410, som forudsætter, at revisor samtidigt reviderer årsrapporten, skal opdatere sin forståelse af virksomheden og dens omgivelser, som er opnået via revision af årsrapporten, ud fra RS 315 mv.¹³⁷. I denne situation udføres reviewet altså i forlængelse af en allerede udført revision af den pågældende virksomheds årsrapport.

Der er i RS 2410 angivet ret konkrete eksempler på handlinger, som revisor sædvanligvis udfører for at opnå den fornødne forståelse¹³⁸. Dette omfatter også gennemgang af revisionsarbejdsrapporter og anden vurdering af det arbejde, der er udført.

Situationen, hvor der ikke er udført revision, er kun overordnet behandlet i RS 2410 ud fra situationen, hvor revisor er nyvalgt¹³⁹. Dette giver således kun et overordnet billede af, hvad kravene til revisors forståelse af virksomheden vil være, hvis der ikke umiddelbart er udført revision og slet ikke noget billede af, hvad der konkret skal gøres, hvis der aldrig har været revision. Ud fra de krav der er i RS 2410 - og som formodentlig i en eller anden form vil blive implementeret i en opdatering af RS 2400 - er der dog ikke tvivl om, at revisor i forhold til tidligere skal opnå en mere konkret og dybere forståelse af virksomheden og dens omgivelser, også når der udføres review. Samtidig må man antage, at handlingerne, når der ikke tidligere er udført revision, må være

¹³⁷ RS 2410 pkt. 13

¹³⁸ RS 2410 pkt. 15 m.fl.

¹³⁹ RS 2410 pkt. 18 - eksempel på handlinger omfatter forespørgsler til fratrædende revisor og gennemgang af dennes arbejdsrapporter. Forudsætter altså at der er foretaget revision tidligere.

mere omfattende end de eksempelhandlinger, der er angivet i RS 2410, og som primært er opdatering af revisors forståelse og konstatering af, om der er væsentlige ændringer i forhold til den opnåede forståelse fra revisors revision af årsrapporten.

Det er som nævnt dog ikke tydeligt, hvor omfattende revisors handlinger er i situationen, når der ikke er udført revision. Ligeledes er det heller ikke afklaret, hvor meget udviklingen i revisionsstandarderne vil smitte af på god reviewskik, og dermed hvor dyb revisors forståelse skal være i reviewsituationen. Det må dog forventes, at der i forhold til revisionen må stilles væsentligt mindre krav til dybden af den forståelse, revisor skal opnå.

Risikovurderingshandlinger i reviewsituationen er derfor pt. langt fra så specifikke og omfattende, som de risikovurderingshandlinger, der er integreret i revisionsrisikomodellen. Det vil sige, det er primært op til revisor selv at vurdere, hvilke områder der skal fokuseres på, og hvor mange undersøgelser der skal foretages for at klarlægge risikoen.

Dette medfører, at ved valg af reviewet som alternativ til revisionen, kan revisor ikke forventes at opnå samme grundige kendskab til virksomheden som ved en revision. Da de omfattede virksomheder som udgangspunkt må forventes at være relativt ukomplekse, kan man dog argumentere for, at der ikke er de store praktiske konsekvenser ved, at revisor ikke har det dybe kendskab til virksomheden. Det vil sige, at revisor uden de store anstrengelser kan opnå et kendskab til virksomheden, som sætter denne i stand til at identificere og afdække risici på forsvarlig vis. Der vil derfor ofte kunne opnås en fornuftig risikoafdækning selv ved udførsel af de begrænsede risikovurderingshandlinger under et review.

5.4.2 Væsentlighed

Der er som tidligere bemærket ikke nogen forskel på, hvordan revisor behandler væsentlighedskriteriet under henholdsvis reviewet og revisionsopgaven, og der vil næppe heller ikke være det fremadrettet. Således er det direkte slået fast i RS 2400, at der skal gøres de samme overvejelser omkring væsentlighed som under en revisionsopgave, hvorfor den begrænsede grad af sikkerhed ikke umiddelbart har nogen betydning for revisors vurdering af væsentlighed¹⁴⁰.

¹⁴⁰ RS 2400 pkt. 19

5.4.3 Udførelse af arbejdshandlinger ved review *contra* revision

Udgangspunktet for revisor i både revisions- og reviewsituationen er, at der udføres et sæt arbejdshandlinger af forskellig art, tidsmæssig placering og omfang, som skal sikre, at revisor opnår tilstrækkeligt revisionsbevis og dermed den fornødne sikkerhed for sin konklusion.

Ser man på arten af arbejdshandlingerne, er det kendetegnende, at revisionsopgaven i højere grad kræver flere og specifikke handlinger på enkeltområderne. Væsentlige poster kræver f.eks. specifikt udførelse af substanshandlinger. Reviewet bliver som kontrolform derfor også meget afhængig af den enkelte revisors vurdering. I forhold til revisionen befinder udførelsen af et review sig dermed også mere i en gråzone, hvor det som ekstern part er svært at få et klart billede af, hvor meget værdi et review kan tillægges. Dette forstærkes naturligvis også af, at reviewet ikke tidligere har kunnet erstatte revisionen og derfor ikke i praksis har fungeret som alternativ til denne. Det er derfor umiddelbart svært at overføre reviewet som alternativ til revisionen, da det er svært for regnskabsbrugerne at vurdere den reelle betydning heraf.

Den afgørende forskel mellem arbejdshandlingerne under revision og review ligger således primært i handlingernes omfang og art. Handlinger, der udføres under review, omfatter primært indsamling af, hvad man kan kalde svage revisionsbeviser - dette er udgangspunktet - herunder forespørgsler til ledelsen og analytiske handlinger. Hvis revisor i processen bliver opmærksom på forhold, som indikerer væsentlige fejl, skal denne reagere ved at udføre yderligere handlinger, som kunne have karakter af egentlige revisionshandlinger. Dog skal revisor stadig blot opnå begrænset sikkerhed for udsagn i erklæringsemnet¹⁴¹. Under revisionsopgaven skal revisor derimod opnå den høje grad af sikkerhed, hvilket kræver dels stærkere og større omfang af revisionsbeviser på alle områder.

Ser vi på eksemplet omkring revision og review af debitorer¹⁴², ser man forskellen på styrken af det bevis der indhentes. For så vidt angår overordnede analytiske handlinger, for at identificere væsentlige afvigelser fra det forventede og usædvanlige poster, udføres disse under både revisionen og reviewet. Disse handlinger udføres for at blotlægge indikationer på væsentlige fejl og poster, som kræver særligt fokus, og udgør kun et svagt revisionsbevis.

Forskellen på revision og review er mere åbenlys, når man ser på de handlinger, som mere specifikt skal afdække de enkelte revisionsmål som eksempelvis tilstedeværelse eller værdiansættelse. I

¹⁴¹ RS 2400 pkt. 22.

¹⁴² Bilag 2.1 og 3.1.

eksemplet debitorer ses det, at den reviderende revisor typisk udsender saldomeddelelser for at opnå en ekstern bekræftelse af, at debitoren ikke er fiktiv (stærkt revisionsbevis for tilstedeværelsen). En revisor, der udfører review, skal ikke indhente sådanne beviser, med mindre der via andre handlinger afdækkes forhold, som giver behov for denne, set i reviewsammenhæng, yderligere handling. Det kunne være en situation, hvor analyse viser usædvanlige tendenser som f.eks. unormalt høje debitorer, hvor revisor så skal reagere ved at udføre supplerende handlinger for at sikre det fornødne bevis.

Som det også fremgår af eksemplet, er de handlinger, revisor udfører under review, karakteriseret ved, at der er tale om handlinger, hvor der ikke er den samme grad af kritisk stillingtagen til erklæringsemnet. Revisors arbejde baseres i højere grad på forespørgsler til ledelsen uden underbyggende beviser, hvilket grundlæggende gør resultatet af et review mere sårbart over for en ledelse, der handler svigagtigt, fordi revisor ikke i samme grad er forpligtet til at indhente underbyggende beviser. Et review må således siges at stå svagere overfor ledelsesbesvigelser end en revision.

Den åbenlyse fordel ved reviewet i relation til udførelsen er, at revisor kan reducere sine handlinger, herunder ved udvidet anvendelse af drøftelser med ledelsen, idet dette er en hurtig måde til at opnå revisionsbevis på et givent område. Den åbenlyse ulempe i denne sammenhæng er, at der ikke nødvendigvis sker egentlig efterprøvelse af ledelsens postulater, såfremt revisor i øvrigt ikke har grund til at betvivle disse. Hvorvidt revisor vælger at søge underbyggende beviser er altså baseret på revisors vurdering i den aktuelle situation. Regnskabsbruger skal altså påregne, at revisors kritiske stillingtagen til ledelsens regnskabsinformationer er betydelig mindre end ved revision. Hvorvidt regnskabsbruger er klar over denne grundlæggende forskel mellem revision og review er nok tvivlsomt, og det må siges at være mere uklart i reviewsituationen, hvorvidt regnskabsbrugere kan klandre revisor for et mangelfuldt stykke arbejde, fordi revisors egen personlige vurdering alt andet lige vil have en større betydning.

I den mindre virksomhed domineres ledelsen (og evt. også ejerskabet) som tidligere nævnt ofte af enkeltpersoner, hvorfor integriteten hos disse personer er meget betydende for regnskabsaflæggelsen.

5.4.4 Dokumentation

Hvad angår dokumentation af erklæringsopgaven er der ligeledes opstillet markant anderledes detaljerede retningslinier for den reviderende revisor, end hvad angår en revisor, som udfører review. De detaljerede retningslinier findes i en særskilt revisionsstandard¹⁴³, som i detaljer beskriver kravene til revisors dokumentation. Under et review er det mere op til revisor selv at definere, hvad den nødvendige dokumentation omfatter. Jf. den nugældende RS 2400 skal revisor ”dokumentere forhold, der er vigtige som beviser, der underbygger reviewerklæringen, samt underbygger, at reviewet er udført i overensstemmelse med denne RS”¹⁴⁴. Med andre ord skal revisor dokumentere de beviser, som underbygger den begrænsede sikkerhed, der er opnået og de vurderinger, som revisor har foretaget.

Dokumentation af revisionsopgaven er således langt mere omfattende, fordi der i planlægningsfasen under revisionsrisikomodellen skal dokumenteres overvejelser omkring flere specifikke forhold, herunder overvejelser omkring forståelse af virksomheden og interne kontroller. Der er naturligvis også flere understøttende beviser, som skal dokumenteres for revisionsopgaven i forhold til reviewopgaven.

Overordnet set er de mindre dokumentationskrav med til at gøre reviewet mindre omkostningskrævende end revisionen. Det er vores erfaring, at revisor anvender forholdsmæssigt meget tid til dokumentation af planlægning og udførsel af revisionsopgaven i forhold til reviewopgaven. I forbindelse med kravene ved implementering af revisionsrisikomodellen er denne forskel gjort endnu mere markant, idet revisor skal dokumentere den dybere forståelse af virksomheden og dens omgivelser. For så vidt angår de små B-virksomheder skal det dog siges, at der som oftest er tale om ukomplekse virksomheder, hvor denne dokumentation formodentlig som oftest vil være af relativt begrænset omfang.

Såfremt revisionsrisikomodellen også kommer til at smitte af på god reviewskik, må det antages, at dokumentationsomfanget ved et review vil stige.

5.4.5 Revisors erklæring

Den afgørende forskel på revisionspåtegningen og reviewerklæringen er den positivt contra negativt formulerede konklusion. Denne forskel er afgørende i og med, at den over for regnskabsbruger illustrerer den forskellige grad af sikkerhed, hvormed arbejdet er udført.

¹⁴³ RS 230 ”Dokumentation”

¹⁴⁴ RS 230 pkt. 17

Revisionserklæringen konkluderer, at revisor er af den opfattelse, at erklæringsemnet er retvisende. Modsætningsvis indeholder reviewerklæringen kun en konstatering af, at revisor ikke er blevet bekendt med forhold, der giver anledning til at konkludere, at erklæringsemnet ikke er retvisende. Rent udtryksmæssigt er den negativt formulerede konklusion i reviewerklæringen lidt kringlet og er måske fortolkningsmæssigt lidt uklar overfor især regnskabsbrugerne. Formuleringen kan i nogen grad siges at give et lidt tilbageholdende udtryk for omfanget af revisors arbejde og konklusion.

Forskellen er dog helt nødvendigt for at udtrykke forskellen i sikkerhed mellem review - der som nævnt bygger overvejende på revisors vurderinger, og hvor arbejdsomfanget må siges at være lidt elastisk - og revision, der er en standardiseret ydelse via de omfattende RS'er. Forskellen kan evt. fortolkes større, end den i realiteten er, på grund af den negative konklusion, men dette må siges at være et problem, der relaterer sig til regnskabsbrugerens forståelse af reviewerklæringen som sådan. Idet mange regnskabsbrugere ikke har kendskabet til reviewet som alternativ til revisionen, er det forventeligt, at der vil være visse uklarheder omkring, hvad et review egentlig indebærer. Dette viste debatten omkring lovforslaget i øvrigt også med al tydelighed.

I de mindre ejerledede virksomheder, hvor der typisk ikke er en høj grad af regnskabsmæssig kyndighed, er der næppe heller en forståelse for revisors arbejde, som umiddelbart gør ledelsen i stand til at træffe et valg mellem review og revision. Her vil der ligge en opgave for revisorerne i at forklare alternativerne. Hos de eksterne regnskabsbrugere, såsom kreditgivere og myndigheder, må man også formode en vis tvivl overfor reviewalternativet.

Når revisor finder det nødvendigt, afgives der en modificeret erklæring, som kan resultere i et forbehold eller en supplerende oplysning. Som tidligere nævnt er forbeholdssituationen ved review den samme som ved revision.

Formelt set gives der til gengæld ikke specifikke krav til revisors supplerende oplysninger i reviewerklæringen bortset fra "nødvendige oplysninger". Dette står umiddelbart i modsætning til kravene til revisionspåtegningen, hvor der er specifikke krav til de supplerende oplysninger. Specifikt er det som nævnt ikke et krav i en reviewerklæring, at revisor oplyser om begrundet risiko for, at ledelsen ifalder ansvar. Dette er eksempelvis tilfældet ved ulovlige lån til ledelsen, som revisor skal oplyse om i sin revisionspåtegning.

Umiddelbart er det altså alene op til revisor at bedømme behovet for supplerende oplysninger i en reviewerklæring, hvilket i realiteten afhænger af en bedømmelse af, hvad der er god skik, sådan som standarderne er formuleret for nuværende. Dette medfører i nogen grad usikkerhed om, hvad revisor egentlig er pligtig til at rapportere om i sin erklæring.

Dette kunne som tidligere nævnt forventes korrigeret ved en opdatering af RS 2400. Det ville være fordelagtigt, om modificeringskravene til revisor var de samme for reviewerklæringen, som de er for revisionspåtegningen. Hermed ville det over for regnskabsbrugerne være mere klart, hvilke forhold, revisor skal reagere og oplyse om.

Ser man ud fra en regnskabsbrugers betragtning på de forhold, som det må forventes, at revisor blotlægger via sine handlinger - i sin egenskab som uafhængig kontrolorgan - kan man sige, at det ved review er lidt sværere at definere forhold, som revisor burde have påtalt. Dels fordi revisor simpelthen kan overse et væsentligt forhold, uden det nødvendigvis er i strid med god reviewsik, og fordi revisors undersøgelser vil bero på den vurdering, revisor umiddelbart har foretaget, og det faktum, at revisor ikke skal indhente stærke beviser på, at der ikke er tale om et væsentligt forhold. Revisors uafhængige og skeptiske vurdering er en væsentlig del af revisors arbejde i alle erklæringsopgaver, men pga. forskellen i sikkerhed må det siges at være lidt sværere at definere 'bonus pater'-revisors arbejdshandlinger i reviewsituationen.

Dette forhold kompliceres yderligere af, at den sikkerhed revisor udtaler sig med under review kan spænde fra 50% til 80-90% jf. kapitel 3, hvorfor det i praksis er lidt usikkert, hvilken grad af sikkerhed revisor egentlig skal udtale sig med. Dette bidrager til den usikkerhed, der er omkring reviewet som erklærings- 'produkt', hvorfor det ville være ønskeligt med en mere klar definition på sikkerhedsniveauet ved et review.

5.5 Andre erklæringsalternativer

Ønskes en endnu mindre grad af revisorinvolvering end reviewet, findes der som nævnt en række andre erklæringsprodukter, der alternativt kan være relevante for den pågældende virksomhed. Det mest oplagte alternativ - og sikkert det mest anvendte i praksis - er revisors assistance med regnskabsopstillingen, men også aftalte arbejdshandlinger eller eksempelvis delvis revision af balancen eller en enkelt, væsentlig regnskabspost kunne man forestille sig som alternative muligheder for revisors involvering.

5.5.1 Assistance med opstilling af regnskab

I det lille selskab, som med lovændringen nu helt kan fravælge revisionen, består revisors involvering typisk af en samlet pakke, der udover revision også omfatter selve udarbejdelsen af årsrapport, specifikationer og skattebilag - typisk fordi virksomheden ikke selv besidder de fornødne kompetencer hertil. Selvom revisionen fravælges, skal ledelsen stadig offentliggøre en retvisende årsrapport i henhold til ÅRL, og derfor vil mange af de små virksomheder, som hverken finder behov for en revideret eller en reviewet årsrapport, højst sandsynlig stadig beholde revisor til at bistå med udarbejdelsen af årsrapporten. Således fandt Erhvervs- og Selskabsstyrelsen gennem sin spørgeskemaundersøgelse ud af, at kun 10% af de adspurgte virksomheder udelukkende bruger revisor til lovpligtig revision, mens 83% køber bistand til opstilling af årsrapporten¹⁴⁵. Igen må det være hensynet til den troværdighed, som revisors involvering tilfører årsrapporten, der giver virksomhederne incitament til at købe revisors erklæring om regnskabsopstilling frem for at aflægge en årsrapport uden revisorerklæring. Valget af revisors assistance vil således udelukkende ske ud fra et omkostningssynspunkt, idet den er billigere end både review og revision. Ulempen ved erklæringen er dog, at den som gennemgået i kapitel 4 afgives uden sikkerhed og derved uden konklusion. Det vil således ikke være utænkeligt, at flere regnskabsbrugere, herunder også virksomhederne selv, har svært ved at se den store værdi i en erklæring, hvor revisor ikke konkluderer noget. Men trods alt associeres revisor med årsrapporten, hvilket i sig selv giver en vis signalværdi. Det må antages, at de fleste regnskabsbrugere trods alt tillægger det værdi, at årsrapporten er opstillet med bistand fra en revisor frem for kun af virksomheden selv.

Det er dog næppe sikkert, at de fleste regnskabsbrugere er klar over den reducerede sikkerhed, revisors assistance indebærer. Som gennemgået i kapitel 4 er der som udgangspunkt ingen kritisk stillingtagen til regnskabsgrundlaget og de oplysninger, som revisor modtager, bortset fra helt åbenlyst forkerte fejl, som revisor dog skal reagere på. Idet revisor ingen konklusion har i sin erklæring, er muligheden for at rapportere væsentlige fejl og forhold til omverdenen begrænset. Den eneste mulighed revisor har i disse tilfælde, som kan sammenlignes med situationen med forbehold og supplerende oplysninger under en revision eller et review, er at trække sig fra opgaven. Hertil skal det nævnes, at revisor i mange tilfælde, udover assistancen med årsrapporten, også står for bogføring og derved yder regnskabsmæssig assistance i form af diverse afstemninger mv., hvorved det kan være svært at adskille revisors forskellige ydelser. I mange tilfælde vil målet med

¹⁴⁵ Jf. tabel 6.1 side 35 i Styrelsens rapport.

et review i den lille virksomhed (som det er defineret med den nugældende RS 2400¹⁴⁶) kunne opnås med forholdsvis få yderligere arbejdshandlinger, hvorfor virksomheden i disse tilfælde ligeså godt kunne vælge reviewet – og dermed en konklusion med sikkerhed – frem for revisors ”rene” regnskabsopstilling. Den reducerede sikkerhed ved en erklæring om assistance står således ikke altid mål med den faktiske besparelse i forhold til en erklæring om review og måske endda revision. Hvis revisor tages med på råd, vil denne derfor nok ikke anbefale assistance-erklæringen som alternativ til revisionspåtegningen.

Såfremt reviewbegrebet i fremtiden trækker i retning af øget dokumentation og udført arbejde, vil honorarforskellen mellem review og assistance dog blive større, hvorfor flere virksomheder må forventes at fravælge review til fordel for assistance.

Modsat skal det også nævnes, at såfremt revisors øvrige erklæringer falder ud af en ajourført RL (og ERBK), sådan som det anbefales i Revisorkommissionens betænkning¹⁴⁷, vil regnskabsbrugerne miste de beskyttelsesregler, som pt. findes i RL, og derved må fremtiden for revisors erklæring om assistance siges at være noget usikker. Det rejser i øvrigt en interessant problemstilling om, hvem der i fremtiden må/kan underskrive disse erklæringer, når de ikke længere er omfattet af RL. Pt. er det kun registrerede og statsautoriserede revisorer, som må underskrive erklæringer omfattet af RL, men hvis de øvrige erklæringer falder ud, må det siges at åbne op for en ganske usikker situation for regnskabsbrugerne, såfremt alle og enhver kan afgive disse erklæringer.

5.5.2 Aftalte arbejdshandlinger

Ved aftalte arbejdshandlinger kan revisor udtale sig meget specifikt om nogle få klart afgrænsede poster. Da de aftalte arbejdshandlinger er rettet mod et helt specifikt område, kan revisor rent faktisk udtale sig med 100% sikkerhed om resultatet af de udførte handlinger.

Aftalte arbejdshandlinger er medtaget som alternativ i de situationer, hvor virksomheden generelt ønsker at spare revisors involvering i form af revision og review, men hvor en eller flere regnskabsbrugere ønsker en udtalelse fra revisor om en væsentlig enkeltpost i regnskabet. Det kunne f.eks. være virksomhedens tilgodehavender fra salg, igangværende arbejder eller varelager, hvortil der strikkes en række aftalte handlinger sammen, som herefter giver regnskabsbrugeren

¹⁴⁶ Det er tidligere i opgaven spekuleret i, hvad nugældende og fremtidig reviewsikik indebærer. Det er ikke utænkeligt, at øgede krav til revisors handlinger og dokumentation i revisionsprocessen også har smittet af på arbejdsgangen ved et review.

¹⁴⁷ Betænkning nr. 1478 fra oktober 2006: ”Revisorlovgivning – i et internationalt perspektiv”

sikkerhed om enkeltposten¹⁴⁸ og derved tillid til regnskabet som helhed. Denne erklæring kunne enten vedlægges den offentliggjorte årsrapport, som også kunne tænkes at indeholde en erklæring om revisors assistance med regnskabsopstilling, eller den kunne adresseres direkte til den pågældende regnskabsbruger, der anvender og opbevarer den som supplement til regnskabet.

Fordelen er naturligvis, at revisor kun skal udføre de specifikke handlinger, hvorfor det som udgangspunkt er væsentligt mindre omkostningskrævende end f.eks. review eller revision. Hvis de aftalte arbejdshandlinger er udformet på en hensigtsmæssig måde, kunne det på trods af fravalget af revision og review give regnskabsbruger sikkerhed på f.eks. den største og eneste risikofyldte post i regnskabet og derved tillid til regnskabet som helhed. Anvendelsen af sådanne aftalte handlinger forudsætter altså, at regnskabsbruger i øvrigt har tillid til regnskabsmaterialet pga. de klare begrænsninger i revisors arbejde – en tillid der kunne opnås ved f.eks. revisors samtidige erklæring om assistance på regnskabsmaterialet. For at erklæringen skal kunne anvendes med succes, forudsætter det også, at regnskabsbrugeren er bekendt med erklæringens omfang og værdien af de udførte handlinger. Om virksomheden reelt sparer noget ved at kombinere de aftalte arbejdshandlinger med fx revisors regnskabsassistance i forhold til f.eks. et review eller en revision, vil skulle vurderes i det enkelte tilfælde. I mange situationer vil dette alternativ sagtens kunne være dyrere end revisionen, men det vil variere fra virksomhed til virksomhed. For god ordens skyld skal det nævnes, at denne kombination af erklæringer er et tænkt alternativ til revision og review, og at vi i vores daglige arbejde som revisorer aldrig er stødt på den i praksis.

Erklæringen har en indbygget begrænsning, idet der ikke afgives nogen konklusion på regnskabsmaterialet som sådan, og derved giver det altså kun en meget begrænset form for kontrol eller gennemgang af regnskabsmaterialets helhed. Det betyder, at dette alternativ næppe kan anvendes, såfremt der ønskes nogen form for overordnet gennemgang af hele regnskabsmaterialet. Samtidig er alternativet næppe praktisk anvendeligt, såfremt der ønskes kontrolleret flere poster, da dette formodentlig vil resultere i et uforholdsmæssigt højt tidsforbrug i forhold til f.eks. et review, som dog giver en egentlig gennemgang af regnskabet som sådan. Denne form for erklæring er altså ikke et oplagt alternativ til revisionen som en generel form for kontrol af regnskabsaflæggelsen i de mindre virksomheder.

¹⁴⁸ Ved aftalte arbejdshandlinger giver revisor ingen konklusion og derved ingen sikkerhed, men som nævnt kan de aftalte handlinger udarbejdes således, at regnskabsbrugeren ud fra resultatet af handlingerne, som rapporteres i erklæringen, rent faktisk opnår fuld (100%) sikkerhed.

Som det var tilfældet med revisors erklæring om assistance, lider erklæringen om aftalte arbejdshandlinger også under eventuelt at falde ud af en ny RL. Da der er knyttet samme problemstillinger til erklæringens fremtid som ved revisors regnskabsassistance, er disse ikke gennemgået igen. Der henvises til foregående afsnit.

5.5.3 Delvis revision efter RS 800

Som tidligere nævnt udgør RS 800 ikke det mest oplagte alternativ til revisionspligten i mindre virksomheder. På grund af dens specifikke målretning må man antage, at det ikke er et alternativ, der får bred anvendelse i regnskabsaflæggelsen i de mindre virksomheder. I de tilfælde hvor det er ganske få regnskabsposter, som er afgørende for det retvisende billede i regnskabsaflæggelsen, vil RS 800 dog eventuelt kunne have sin relevans – på samme måde som de aftalte arbejdshandlinger gennemgået i foregående afsnit. Et eksempel herpå kunne være det mindre factoringselskab, hvor debitorer typisk vil være den klart væsentligste regnskabspost.

Man kunne principielt set også forestille sig RS 800 anvendt i kombination med andre ydelser såsom review og assistance med regnskabsopstilling. Dermed får man i teorien et erklæringsprodukt, der kunne indeholde målrettet revision på ét eller to risikoområder og så derudover en mere bred gennemgang af årsrapporten. Hvis man i praksis skal forestille sig sammenligningen mellem at bibeholde revisionen og erstatte den med en RS 800 revision kombineret med review, må man dog nok sige, at der næppe er en særlig stor besparelse. Da der er tale om revision, bliver revisor omfattet af samtlige revisionsstandarder, hvilket udvider revisors pligter og ansvar betydeligt, også selvom der i praksis er tale om en revision rettet mod et specifikt område. Med andre ord kan revisor ikke i realiteten behandle erklæringsemnet så særskilt, som man umiddelbart kunne tro, hvilket udvider revisors handlinger.

Vi skal for god ordens skyld bemærke, at vi endnu ikke i praksis har set RS 800 anvendt som alternativ til fuldstændig revision, hverken enkeltstående eller i kombination med andre erklæringsydelser.

5.6 Sammenligning af alternativer

Netop gennemgået var nogle af de forskellige alternativer, som de omfattede virksomheder har at vælge imellem efter lovændringen, såfremt revisionsydelsen vælges fra. I skemaet på næste side har

vi forsøgt at opliste de væsentligste fordele og ulemper, set fra virksomhedens side, knyttet til disse alternativer - fordele og ulemper som må formodes at blive vigtige faktorer i virksomhedernes valg af fremtidig revisorinvolvering.

Vurdering af virksomhedens alternativer efter lovændringen

Alternativ	Mulige fordele for virksomheden	Mulige ulemper for virksomheden	Sikkerhed	Usikkerheder ved alternativet
1. Fortsat revision	- Revisionspåtegning på regnskabet og dermed signal om troværdighed - Revisors har indgående kendskab til virksomheden som kan bruges i andre erklærings- og rådgivningsopgaver	Revision er umiddelbart det dyreste alternativ.	Høj	
2. Vælg review	- Reviewerklæring på regnskabet og derved (begrænset) signal om troværdighed - En lille besparelse i forhold til revision - Et vist kendskab til virksomheden som kan anvendes i andre rådgivnings- og erklæringsopgaver	"Ktinglet" konklusionsafsnit som kan forvirre regnskabsbrugere - ikke samme klare formulering som revisionspåtegningen. - Visse andre erklæringer fra revisor vil blive dyrere.	Begrænset	Det vides ikke pt., hvordan og i hvilket omfang eggede krav i revisionsprocessen til bl.a. revisors kendskab til virksomheden samt besvigelser vil smitte af på reviewhandlingerne - risiko for, at reviewet bliver dyrere i fremtiden.
3. Alene assistance med regnskabsopstilling	- Intet konklusionsafsnit men dog en vis troværdighed ud fra revisors erfaring og omdømme, idet revisor associeres med regnskabet. - Umiddelbar besparelse i forhold til revision og review.	- Intet konklusionsafsnit - Andre erklæringer og rådgivningsopgaver fra revisor vil blive dyrere.	Ingen	Erklæringen falder eventuelt ud af en opdatering af RL, hvorved brugerne af erklæringen mister de beskyttelsesregler som pt. findes i loven.
4.a. Aftalte arbejds handlinger evt. kombineret med anden erklæring	- Umiddelbar besparelse i forhold til revision og review. - Fleksibel løsning. Den rette kombination af aftalte handlinger kan give et samlet produkt, som giver regnskabsbrugere lige præcis den tillid til regnskabet, som der er behov for.	- Intet konklusionsafsnit - Andre erklæringer og rådgivningsopgaver fra revisor vil blive dyrere. - Dyrere løsning end assistance (eller evt. review) alene. - Udtaler sig ikke om regnskabet og det underliggende erklæringsmateriale som helhed.	Ingen ¹⁾	Erklæringen falder eventuelt ud af en opdatering af RL, hvorved brugerne af erklæringen mister de beskyttelsesregler som pt. findes i loven. Brugerne skal forstå erklæringen og værdien af de aftalte arbejds handlinger.
4.b. Delvis revision evt. kombineret med anden erklæring	- Løsningen kan være billigere end revision og review. - Fleksibel løsning, hvor brugerne præcist får hvad der er behov for.	- Dyrere løsning end assistance (eller evt. review) alene. - Revisor udtaler sig ikke om regnskabet og det underliggende erklæringsmateriale som helhed.	Ingen / høj ²⁾	Svært i praksis at afgrænse en delvis revision til fx balancen eller en enkelt regnskabspost alene.
5. Helt fravælge revisors involvering	Umiddelbar besparelse ved regnskabs-aflæggelsen ift. de andre alternativer	- Mangler den signalværdi som revisors involvering giver over for regnskabsbrugere. - Selskabet skal sikre sig egne ressourcer til regnskabsudarbejdelsen - Andre erklæringer og rådgivningsopgaver fra revisor bliver dyrere.	Ingen	

¹⁾ Udgangspunktet er ingen sikkerhed, men inden for de aftalte handlinger er der fuld sikkerhed. Kombination kan give brugerne en højere grad af sikkerhed end ved review alene.

²⁾ Der gives høj sikkerhed på emnet omfattet af den delvise revision og ikke på erklæringsmønstret som helhed. Den høje grad af sikkerhed på en enkelt væsentlig risikopost i regnskabet kombineret med fx en erklæring om assistance, kan give regnskabsbrugere tilstrækkelig tillid til regnskabet som helhed.

Kilde: Egen tilvirkning

5.7 Revisors fremtidige involvering i de mindre virksomheder

Udover de direkte fordele og ulemper knyttet til de forskellige alternative muligheder for revisors involvering, vil den enkelte virksomheds valg og fravalg af erklæringsprodukt også være præget af en række øvrige faktorer. Virksomhedens størrelse, personalets kompetencer, behov fra kreditorer og finansieringskilder og ejerkredsens sammensætning kan gives som eksempler herpå. Revisor vil i teorien blive noget, som de mindre virksomheder vælger i stedet for den fast tilknyttede og obligatoriske rolle, revisor hidtil har indtaget i selskabsregi. På trods af, at revisionspligten bortfalder, må efterspørgslen efter revisors ydelser i fremtiden formodes stadig at være tilstede, om end eventuelt en smule anderledes end tidligere. I første omgang, hvor kun de allermindste selskaber er fritaget, formodes effekten at blive ret begrænset, men på sigt, hvis flere og eventuelt samtlige B-virksomheder fritages, kan effekten blive ret betydelig.

5.7.1 Graden af revisors involvering

Overordnet kan man sige, at rammerne for revisors hverv i de mindre virksomheder bliver anderledes, fordi revisors involvering kan bestemmes efter behov. Dette behov opstår primært som et samspil mellem de behov og ønsker, der eksisterer hos ejerkredsen, behov via krav fra lovgivning/myndigheder samt evt. eksterne investorers krav.

For så vidt angår de virksomheder, som er omfattet på nuværende tidspunkt, vil der ofte være sammenfald i leder- og ejer kreds. For disse selskaber vil de eksterne regnskabsbrugere typisk også være af mindre omfang, f.eks. en begrænset kreds af kreditorer samt myndigheder. I denne situation består behovet for revisors involvering typisk i behovet for at få aflagt et regnskab i overensstemmelse med ÅRL, såfremt selskabet ikke selv er i stand til at udføre dette. Samtidig kan der være eksterne parter, f.eks. et pengeinstitut, som kan være med til at påvirke revisors involvering via en dominerende rolle.

I den mindre, ejerledede virksomhed er der dog ikke nødvendigvis et behov for at skulle informere eksterne investorer, hvilket kan betyde, at der principielt ikke er noget ønske om at få kontrolleret regnskabsinformationen. Virksomheden kan være så lille, at ejerledelsen føler, at vedkommende selv kan udøve den nødvendige kontrol. Det vil sige, at agentteorien i denne situation er sat ud af spil. Det vil i denne situation kunne være et krav fra kreditgiver, som nødvendiggør, at der skal afgives erklæring med sikkerhed.

Såfremt man i virksomheden kan løfte opgaven, er der ikke noget i vejen for, at årsrapporten aflægges helt uden involvering fra revisors side. Erfaringsmæssigt vurderer vi dog, at der i de omfattede virksomheder (ud fra de nuværende beløbsgrænser) oftest vil være et så tæt afhængighedsforhold til revisor, at dennes regnskabs- og skattemæssige assistance ofte vil blive bibeholdt, da virksomheden simpelt hen ikke har kompetencen til at leve op til lovgivningens krav. Forudsat at der er tale om virksomheder, som i øvrigt har et ønske om at leve op til lovgivningens krav.

De forskellige ydelser, som revisor leverer i disse virksomheder, er ofte i praksis dybt integreret med hinanden. Det betyder, at revisionsprocessen og den regnskabsmæssige assistance ofte foregår sideløbende. Dette giver en integreret arbejdsproces, hvor revisor eksempelvis igennem sine revisionshandlinger på et bestemt område kan afklare regnskabsmæssige forhold, som vedkommende alligevel skal undersøge i forbindelse med sin regnskabsopstilling. Denne fremgangsmåde er den mest effektive i den mindre virksomhed. Tilsvarende vil være gældende ved en kombination af review og opstilling af årsrapporten.

Generelt i størstedelen af disse virksomheder fremstår revisors ydelser formodentlig ofte som et samlet produkt sammensat af revision, regnskabs- og skattemæssig assistance. Opdragsgiver har ikke en entydig opfattelse af, hvad der er revision, og hvad der er assistance set fra dennes synspunkt. Der er en forventning om, at revisor udøver en kontrol, og at man får et regnskab og skatteopgørelse, som er i overensstemmelse med lovgivningen. Den praktiske konsekvens ved en ændring i ydelsessammensætningen, som ved fravælgelse af revision, er derfor heller ikke umiddelbart klart for vedkommende. I den mindre virksomhed er det vores erfaring, at selve valget omkring fravælgelse af revision kan blive noget, som klienten direkte spørger revisor til råds om. I denne situation får revisor altså direkte indflydelse på, hvad virksomheden vælger at gøre.

5.7.2 Revisors involvering som grundlag for andre opgaver

Som udgangspunkt giver udførelsen af revision revisor et indgående kendskab til virksomheden, som er med til at danne grundlag for udførelsen af andre opgaver. Udover diverse rådgivningsopgaver, kunne dette være forskellige former for erklæringsopgaver, som er lovkrævede af specifikke myndigheder som f.eks. erklæringer vedrørende modtagne tilskud. Sådanne erklæringer kan kræve et indgående kendskab til virksomheden. Andre eksempler herpå er

lovkrævede erklæringer i forbindelse med eksempelvis vurderingsberetning ved kapitalforhøjelser og gennemgang af fusions-/spalttningsplaner.

Udførelsen af sådanne opgaver er ofte til dels baseret på det kendskab, som revisor har til virksomheden opnået gennem revision. Kendskab til virksomheden, herunder forretningsgange, gør revisor i stand til at udføre sådanne erklæringsopgaver mere effektivt.

Er revisor helt ny for virksomheden, skal revisor, når vedkommende påtager sig en erklæringsopgave, typisk udføre flere handlinger, hvad der nødvendigvis er med til at fordyre sådanne erklæringer. I de tilfælde, hvor der er tale om erklæringer til brug for 3. mand, er revisor underlagt revisorloven, hvilket nødvendigvis kræver, at revisor gør sig overvejelser omkring opgaveaccept mv. Disse overvejelser er lettere, hvis vedkommende i forvejen har et grundigt kendskab til virksomheden.

En revisor som stilles over for en sådan enkeltstående erklæringsopgave må nødvendigvis gennem tilsvarende overvejelser og undersøgelser, som en revisor der tiltræder som 'normal' generalforsamlingsvalgt revisor, dog relateret til det konkrete erklæringsemne.

5.7.3 Regnskabsbrugerne

Set fra de eksterne regnskabsbrugeres synsvinkel vil aflæggelse af et retvisende regnskab altid have en vis betydning for kreditgivere og myndigheder. Problemerne ved at gøre revisors rolle mere frivillig for virksomhederne virker dog umiddelbart mest aktuelt ved de såkaldte problemvirksomheder, der ikke aktivt forsøger at leve op til gældende lovgivning (eller måske endda bevidst overtræder lovgivningen).

I de situationer, hvor revisionspligten pålægges via overtrædelse af lovgivning, er der derfor ikke tvivl om, at der vil være et stærkt behov for revisors involvering. Faren heri er naturligvis, at revisor først bliver involveret, når skaden muligvis er sket set ud fra et kreditorsynspunkt. Der er altså en forringelse i kreditorbeskyttelsen, fordi der er mulighed for helt at fravælge revisor, og der kan foretages ulovlige transaktioner, som revisor evt. ville have opdaget i tide. Disse transaktioner omfatter eksempelvis ulovlige aktionærlån, som revisor vil påpege og oplyse om i sin erklæring på regnskabet.

Set fra myndighedernes side må man sige, at en lige så relevant problemstilling er den vejledende og korrigerende funktion, som revisor optræder i. På grund af kompleksitet og fortolkningsmæssige forhold i lovgivningen, vil der altid være virksomheder, som uforvarende overtræder lovgivningen og begår fejl. På dette punkt spiller revisor en meget væsentlig rolle som fortolker af lovgivning og rådgiver for virksomhederne og virker dermed forebyggende mod disse utilsigtede fejl. Med muligheden for helt at undlade at have en revisor tilknyttet stiger risikoen meget betydeligt for disse fejl og lovovertrædelser. Dermed bliver værdien af revisors rolle, set fra myndighedernes side, potentielt betydeligt dårligere. De mange lempelser i ÅRL, som også var en del af den samlede lovændring, skulle ifølge lovgiver reducere antallet af disse utilsigtede fejl - men som det blev påpeget af mange hørte parter, bliver dette dog næppe tilfældet, idet der ikke er tale om reelle lempelser og forenklinger, når alt kommer til alt.

Hvilken rolle revisor kommer til at spille i den mindre virksomhed afhænger også af de signaler, som ledelsen ønsker at vise udadtil. Der er uden tvivl en psykologisk effekt i en virksomheds anvendelse af revisor. Revisors involvering (herunder ved afgivelse af en revisionspåtegning uden forbehold og supplerende oplysninger) afspejler i nogen grad en ledelse med professionalisme og seriøsitet, som så at sige 'ikke har noget at skjule', dvs. aflægger et revideret regnskab for at signalere troværdighed til omverdenen. Igen er det ledelsens/aktionærernes holdning, der er afgørende.

5.7.4 Besvigelser i mindre virksomheder

Den stigende fokus på besvigelser har, som tidligere beskrevet, medført en særskilt revisionsstandard på området, som dermed er blevet en integreret del af revisionsprocessen. I den mindre virksomhed er den iboende risiko for besvigelser forhøjet i den forstand, at den som oftest lille personkreds, der udgør ledelsen eller ejerledelsen, kan foretage dispositioner, som ikke modsvares af effektive interne kontroller¹⁴⁹. Modsætningsvis kan den samme ledelse føre et tæt tilsyn i organisationen pga. den ukomplekse struktur, som kan reducere risikoen for medarbejderbesvigelser. Under revisionen overvejer revisor grundigt, hvordan disse forhold påvirker risici for væsentlig fejlinformation, mens der ikke er samme detaljerede krav under reviewet.

¹⁴⁹ RS 240 pkt. 36

Besvigelser er som nævnt bevidste forsøg på at manipulere regnskabsinformation eller misbruge aktiver. Der vil derfor i besvigelssituationen, i mere eller mindre grad, være gjort forsøg på at sløre transaktionerne. Dette gør det i sagens natur svært for revisor at identificere disse forhold, da revisor ofte ikke stiller spørgsmål ved dokumentationens ægthed, som altså i et eller andet kan være manipuleret.

I revisionsprocessen vil de udførte handlinger i et vist omfang kunne imødegå besvigelser i form af væsentlig fejlinformation. Der vil ofte være en relativ lav risiko for væsentlige medarbejderbesvigelser på grund af ledelsens typisk ret tætte tilsyn, som nævnt ovenfor, og substanshandling vil til dels kunne opfange forsøg på regnskabsmanipulation på væsentlige regnskabsposter. Mest betydende er dog nok den præventive effekt, revisors revision har på intentionen om at begå besvigelser, i kraft af at der er en form for kontrol, om end den dog ikke er rettet direkte mod besvigelser.

Ved reviewet er der betydelig mindre sikkerhed for, at der ikke er væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser, men risikoen bliver dog stadig i nogen grad adresseret. Dog må forekomsten af specielt ledelsesbesvigelser siges at blive bedre afdækket ved revision contra review.

Når revisors involvering derimod falder helt bort, er det åbenlyst, at der hverken præventivt eller reelt er nogen fokusering eller kontrol på besvigelserområdet. En svigagtig ledelse har groft sagt frit slag.

I bemærkningerne til lovforslaget¹⁵⁰ er det anført, at ”revisor kun sjældent afslører økonomisk kriminalitet”, og at ”revisor kun står for 2 pct. af de anmeldte besvigelser”. Samtidig konstateres det, at det er vanskeligt at vurdere, hvor stor den præventive effekt er. Disse antagelser har dog tydeligvis til hensigt at underbygge, at et bortfald af revisionspligten ikke har nogen betydning for omfanget af den økonomiske kriminalitet. Som andre dele af lovforslaget er der da også kommet kraftig kritik heraf. Både fra revisorstanden og andre interesseorganisationer. Det er argumenteret, at den præventive effekt af revisionspligten er undervurderet¹⁵¹, og at revisor i langt større grad end antaget i lovbemærkningerne er medvirkende til at forebygge og opdage besvigelser. Herunder tillægges også revisors arbejde med at vejlede virksomhederne i at tilrettelægge interne kontroller til at forebygge og opdage besvigelser betydning.

¹⁵⁰ Bemærkninger til lovforslaget s. 7

¹⁵¹ Slut med revisionspligten - artikel i Jyllandsposten 19. september 2005, Lars Bo Langsted

Når man overvejer arten af besvigelser, er det dog også åbenlyst, at selvom revisors handlinger, hverken under review eller revision, ikke er tilrettelagt med direkte sigte mod besvigelser, så er revisor den eneste, som dog har en vis mulighed for at opdage og forebygge særligt ledelsesbesvigelser. For så vidt angår den præventive effekt er det vores erfaring gennem vort arbejde som revisorer i de mindre virksomheder, at revisor bliver set som en ekstern part, der i høj grad har en kontrolfunktion, uanset hvilke ydelser der måtte være tale om. Dermed opnås der uden tvivl en betydelig præventiv effekt. Også fordi ledelsen aldrig har fuldt kendskab til de handlinger, som revisor planlægger at udføre.

Efter vores vurdering er der derfor ikke tvivl om, at bortfaldet af revisionspligten bidrager til et reguleringsmæssigt miljø, som i højere grad giver mulighed for særligt ledelsesbesvigelser, primært fordi muligheden for helt at undgå revisors, og dermed en eksterns uafhængig og kritisk parts, involvering i regnskabsaflæggelsen eksisterer.

5.7.5 Lettelse af revisionsbyrden

Det grundlæggende motiv bag reduktionen af revisionspligten var som nævnt de administrative lettelser, som regeringen forventer, at regelændringen vil medføre. I kommentarerne til lovforslaget er nævnt en besparelse på 674 millioner kroner for reduktion af revisionspligten. Det har som nævnt tidligere i dette kapitel hele tiden været kraftigt omdiskuteret, hvilket omfang disse administrative lettelser i realiteten vil få i form af direkte besparelser for erhvervslivet. De forskellige interessegrupper har fremkommet med forskellige bud på, hvor meget, eller rettere hvor lidt, de faktiske besparelser vil udgøre. Besparelsen er afhængig af flere forhold som omfanget af valg/fravalg af ydelse fra revisor, krav fra interessenter (långivere, ejerkreds) og omfang af kontrol fra myndighederne, som også trækker på virksomhedens ressourcer. Generelt kan man sige, at der mest har været kritik af, at regeringens skøn over besparelser er for højt.

Spørgsmålet om hvor meget revisionshonorarets størrelse konkret betyder for valg af ydelse fra revisor, har naturligt nok betydning for omfanget af fravalg af revisionen, da det dog som udgangspunkt må fastholdes, at det vil medføre et lavere honorar til revisor at fravælge revisionen som sådan. Besparelsen på samfunds niveau vil uden tvivl i et vist omfang blive opretholdt gennem enten frivillig bibeholdelse af revision eller udgifter til revisors assistance i øvrigt, som f.eks. review.

Skal man som revisor se isoleret på den direkte besparelse af revisionshonorar i form af mindre udført arbejde på den enkelte opgave, er det også umiddelbart svært at se, at der skulle komme en virkelig væsentlig besparelse, såfremt tilknytningsforholdet til revisor består, og der blot er tale om en ændring i sammensætningen af ydelsen, dvs. hvis et review erstatter revisionen. Det må i de fleste tilfælde antages, at den regnskabs- og skattemæssige assistance bibeholdes.

Den honorarmæssige besparelse ved skift fra revision til review afhænger dog også af virksomhedens kompleksitet, idet man må formode, at den i nogle tilfælde er stigende alt efter kompleksiteten og aktivitetsomfanget i virksomheden. Dette skyldes primært, at det typisk er relativt let at opnå stærke revisionsbeviser i den lille og ukomplekse virksomhed.

Herudover er det diskuteret, hvorvidt og hvor meget revisionshonorarer ville stige som følge af den nye revisionsrisikomodel og udviklingen i revisionsstandarderne generelt. Herunder er nævnt honorarstigninger på så meget som 30 %¹⁵², som følge af et øget tidsforbrug på især at opnå det dybere kendskab til virksomheden, de interne kontroller og dokumentation heraf. Det er dog lidt svært at sige, hvad den reelle påvirkning bliver, da dette er påvirket af mange forhold. Hvor effektivt de forskellige revisionsfirmaer implementerer værktøjer til at håndtere de nye standarder, og forstår at gennemføre effektive revisioner, vil have stor betydning for honorarniveauet. Samtidig vil en generel honorarstigning i størrelsesordenen 30% på grund af nye revisionsstandarder næppe møde den store forståelse fra klienterne, da det ikke er åbenlyst værdiskabende - og slet ikke i en grad der berettiger en sådan stigning, hvilket lægger yderligere pres på revisionsstanden for at reducere honorarstigningen. Det er vores indtryk, at udviklingen i udlandet går imod betydelige stigninger i honoraret, men at disse ikke umiddelbart ses i Danmark udover på de meget store revisionsopgaver. Honoraret som konkurrencemæssig parameter må siges at have en ganske stor betydning på det danske marked.

Skal man konkludere ud fra den praktiske erfaring, som vi har oparbejdet i vort arbejde som revisorer, er der på sigt tale om en langt mindre honorarstigning end det nævnte beløb. En vedvarende overvejelse er dog, at udviklingen i nye og tilpassede revisionsstandarder absolut ikke står stille med indførelsen af revisionsrisikomodelen. Udviklingen er og vil fortsat være omfattende og vil især medføre øgede dokumentationskrav, som igen øger presset på løbende udvikling af

¹⁵² ”Ny revisionsrisikomodel” R & R nr. 6 2005.

effektive revisionsværktøjer for at undgå væsentlige honorarstigninger - ”work smarter, not harder” så at sige.

Set i forhold til revisionen som valgfrit alternativ for en virksomhed i forhold til revisors andre ydelser, giver disse forhold naturligt nok som udgangspunkt øget incitament til at fravælge revisionen, da honorarstigninger som følge af udviklingen ikke kan undgås.

Som udgangspunkt er der ikke tvivl om, at der i revisionen umiddelbart vil være et større honorarforbrug vedrørende dokumentation af kendskabet til virksomheden og dens interne kontroller. Denne forskel vil dog især være markant i det første år, hvor revisor får bragt dokumentationen op på det fornødne niveau inden for de givne rammer i standarderne. I efterfølgende år vil man kun skulle ajourføre sin dokumentation indenfor disse rammer, hvad der ikke nødvendigvis er ret omkostningskrævende, idet forholdene i de mindre virksomheder ofte er relativt statiske fra år til år.

Herunder skal også bemærkes, at man muligvis kan forvente en vis afsmitning af udviklingen i revisionsstandarderne på kommende reviewstandarder i form af, at visse elementer i revisionsprocessen overføres på disse.

Hvilken betydning, honorarparameteret vil få for revisors involvering i de mindre virksomheders regnskabsaflæggelse fremover, afhænger helt af de enkelte virksomheders prioriteringer. Den virksomhed, som ikke har noget behov/ønske om ekstern kontrol, men kun ønsker at leve op til myndighedernes minimumskrav og ønsker at spare mest muligt, vil formodentlig fravælge revisionen, og hvis der er mulighed herfor helt skære revisorudgiften væk. I den modsatte ende af skalaen finder vi virksomheden, som værdsætter revisors dybere involvering i virksomheden, og som er villig til at acceptere uændret eller endda stigninger i honoraret for at opretholde revisionen.

5.6.6 Overvejelser omkring den fremtidige udvikling

Hvis man skal komme med et bud på den fremtidige udvikling af revisors involvering i regnskabsaflæggelsen i de mindre danske virksomheder, kan man kaste et blik på de erfaringer, der er gjort i landene omkring os, som allerede har lempet revisionspligten for denne type virksomheder. Disse erfaringer, som er refereret i Erhvervs- og Selskabsstyrelsens undersøgelser¹⁵³,

¹⁵³ Rapport om revisionspligten for B-virksomheder, s. 73 ff.

indikerer, at set over tid vil flere og flere virksomheder udnytte muligheden for at fravælge revision, såfremt denne er til stede.

Hvis vi som udgangspunkt antager, at en lignende udvikling på sigt vil kunne ses på danske forhold, er det vores bud, at reviewet vil blive mere og mere udbredt som det åbenlyse alternativ til revisionen, i de tilfælde hvor der stadig ønskes/kræves en erklæring med sikkerhed på årsrapporten. Denne udvikling kan understøttes og forstærkes af, at reviewet langsomt bliver mere og mere kendt af brugerne - både hvad angår kendskabet til reviewerklæringen og det faktuelle indhold af revisors arbejde. En del af udviklingen afhænger formodentligt også af udviklingen i både review- og revisionsstandarderne. En ny og mere tidssvarende RS 2400 kunne afhjælpe nogle af uklarhederne omkring reviewet og f.eks. kaste lys over dels den sikkerhed, hvormed revisor udtaler sig, ligesom der kunne komme mere specifikke retningslinier for kravene til revisors handlinger. En opdateret og mere klar defineret standard kunne således øge forståelsen for reviewet som begreb og dermed bidrage til at øge efterspørgslen herefter.

Hvis man ser på de virksomheder, der for nuværende er omfattet af den reducerede revisionspligt, er det vores vurdering, at der generelt kun vil blive tale om mindre besparelser for den enkelte virksomhed ved at erstatte revisionen med et review. De omfattede virksomheder er små - meget små - og i mange tilfælde ville revisor under sin revision alligevel ikke have brugt ressourcer på at indhente de stærke revisionsbeviser som stikprøvevis lagerkontrol, eksterne debitorbekræftelser og registerudskrifter. Alt hvad virksomheden reelt sparer er således en revisionsprotokol, som i mange tilfælde blot er en gentagelse fra tidligere år.

Fritages de lidt større og eventuelt samtlige B-virksomheder, er det imidlertid vores vurdering, at besparelsen for den enkelte virksomhed kunne blive betydelig, og at man kan argumentere for, at besparelsen vil være stigende for de virksomheder, som ligger i den større ende af klasse B-gruppen. Fra de største til de mindste klasse B-virksomheder er der et meget betydelig spænd i aktivitets- og kompleksitets niveau, som efter vores opfattelse vil få betydning for besparelsen ved at anvende review frem for revision. Det skal dog nævnes, at det er svært at gøre sig nogle generelle observationer omkring udviklingen, da det i høj grad afhænger af forholdene i den enkelte virksomhed samt udviklingen i både review og revisionsstandarderne.

Hvis man f.eks. vender tilbage til eksemplet med revision contra review af regnskabsposten debitorer, er det klart, at analytisk revision, i form af eksempelvis beregning af relevante nøgletal, i princippet kan dække såvel mange som få transaktioner og dermed ikke nødvendigvis medfører en betydelig forøgelse af indsatsen i review-situationen. For så vidt angår det stærke revisionsbevis, i form af saldobekræftelser fra debitorer, er det derimod tydeligt, at et markant større antal debitorposter (som ville være forventeligt i den store klasse B-virksomhed) også kræver et markant større antal udvalgte debitorer for at opnå den fornødne sikkerhed. Ud fra dette er det vores vurdering, at man i visse tilfælde vil kunne se en betydelig større besparelse ved review af en stor klasse B virksomhed frem for den helt lille og ukomplekse.

Da der endnu ikke foreligger nogen egentlige undersøgelser af, hvad de omhandlede selskaber rent faktisk har valgt at gøre, kan man dog endnu ikke pege på hvilken retning udviklingen går. Vores egne erfaringer er umiddelbart, at størstedelen har valgt at bibeholde revisionen ud fra en formodet relativt begrænset besparelse, mens man på sigt må forvente, at flere vil fravælge revisionen.

Ser man på revisors assistance i relation til opstilling af årsrapport og opgørelse af skattemæssig indkomst vurderer vi, at der i de, for nuværende, omfattede virksomheder som oftest ikke findes de fornødne kompetencer til at håndtere disse opgaver selv, hvorfor revisors assistance må formodes bibeholdt, idet der stadig er krav om at aflægge en retvisende årsrapport.

Overordnet set er der mange faktorer, som kan påvirke udviklingen. Erfaringer med skattevæsenets målrettede kontrol med problemvirksomheder og den punitive revisionspligt vil kunne få indflydelse på den politiske vilje til eventuelt at udvide lempelsen af revisionspligten til alle klasse B-selskaber eller måske modsætningsvis overveje en reviewpligt, som det blev foreslået af socialdemokratiet.

5.8 Opsummering

Med reduktion af revisionspligten har den danske regering søgt at foretage en vis harmonisering til revisionspligten for de mindste selskaber i de øvrige EU-lande. Samtidig var der generelt et ønske om at lette de administrative byrder for de mindre virksomheder.

Den valgte fremgangsmåde med objektive beløbsgrænser og indførelse af en punitiv revisionspligt er vidt debatteret, og der må siges at være både fordele og ulemper ved modellen, ligesom der i

øvrigt kan siges at være fordele og ulemper ved revisionspligten og den samfundsmæssige værdi af revisors kontrol med virksomhedernes regnskabsaflæggelse som sådan.

Uanset samfundsmæssige hensyn og konsekvenser ved en reduceret revisionspligt, står de omfattede virksomheder overfor at skulle vælge hvordan, og i hvor stort et omfang, revisor fremover skal inddrages i regnskabsaflæggelsen. Virksomhedernes valgmuligheder omfatter uændret revision, en mindre omfattende kontrol som review - der i arbejdshandlinger og dokumentation ikke er så omfattende som revision, men som også tilsvarende giver mindre sikkerhed for tilstedeværelsen af væsentlige fejl, revisors øvrige og igen mindre omfattende erklæringsydelser som f.eks. revisors assistance med regnskabsopstilling, aftalte arbejdshandlinger eller delvis revision af balancen eller enkeltposter. Man kunne også forestille sig en kombination af flere erklæringer således revisor fx yder assistance med regnskabsopstillingen samt afdækker den væsentligste risikofyldte regnskabspost via aftalte arbejdshandlinger eller delvis revision.

Herudover kan virksomhederne selvfølgelig helt fravælge revisors involvering.

Hver valgmulighed har sine fordele og ulemper, som primært relaterer sig til graden af sikkerhed - og derved signalværdi over for omverdenen - samt omkostningen for virksomheden til revisor. I sidstnævnte skal også tages i betragtning, at fravælges revision, som giver revisor et godt kendskab til virksomheden, vil andre erklærings- og rådgivningsydelser typisk blive dyrere.

Fælles for mange af virksomhederne er, at revisor spiller en væsentlig rolle og typisk er involveret i såvel bogføring, regnskabsopstilling, udarbejdelse af skattemæssige opgørelser, revision og anden rådgivning. Hvert alternativs fordele og ulemper vil således skulle overvejes nøje i relation til virksomhedens egne behov, men også behov fra de eksterne brugere af regnskabsinformation såsom finansieringskilder, kreditorer og SKAT. Den enkelte virksomheds valg vil således afhænge af mange faktorer som fx virksomhedens størrelse, personalets kompetencer, størrelsen på fremmedkapital mv. Endelig må også viljen til at overholde lovgivningen formodes at spille en væsentlig rolle.

Det mest oplagte alternativ til revision må siges at være et review, der giver mange af revisionens fordele og samtidig i et eller andet omfang må antages at være billigere. Honorarbesparelsen afspejles i en reduceret sikkerhed, der igen afspejles af dybden i revisors arbejde og dokumentation, som er mere elastisk, idet de i høj grad bygger på revisors vurderinger, i modsætning til den

standardiserede (via RS) revision. Bl.a. i relation til revisors kendskab til virksomheden og dens omgivelser, og risikovurdering herudfra, er reviewet mindre omfangsrig end revision, selvom der dog hersker en vis usikkerhed om, hvorvidt review i fremtiden vil tage revisionsprocessens begreber til sig. Det samme gør sig gældende ved revisors overvejelser omkring besvigelsesrisikoen.

Et hensigtsmæssigt udført review vil i realiteten sagtens kunne give et niveau af sikkerhed, som er tilfredsstillende for regnskabsbruger, da de pågældende virksomheder typisk er ganske ukomplekse, og hvor det derfor er relativt nemt for revisor at identificere, vurdere og afdække risici. Netop af disse grunde var en reviewpligt, som erstatning for revisionspligten, inde at vende i det lovforberedende arbejde og diskussionerne før vedtagelsen.

Vores forventning er, at reviewet på sigt bliver mere udbredt som det åbenlyse alternativ til revisionen, efterhånden som regnskabsbrugerne bliver mere bekendt med begrebet. I denne forbindelse må den fremtidige udvikling i både review- og revisionsstandarderne antages at spille en vigtig rolle, herunder hvor stor eller hvor lille afstanden imellem de to begreber bliver med hensyn til sikkerhedsniveau og udført arbejde.

Besparselsen for den helt lille virksomhed, ved at skifte til reviewet, vurderer vi dog er ret begrænset, og i starten formodes kun få at fravælge revisionen. Men på sigt forventer vi, at flere vil fravælge revision til fordel for review, ikke mindst hvis de lidt større og mere komplekse virksomheder bliver omfattet, hvor besparelserne ved et review kan være større.

Set i forhold til regnskabsbrugernes, også myndighedernes, betragtning må et review også siges at være et relevant alternativ til revisionen. Graden af sikkerhed er mindre, men i det hele taget må revisors involvering, også præventivt set i forhold til besvigelser og lovbrud, hvad enten tilsigtede eller utilsigtede, anses for at være det mest hensigtsmæssige.

Konklusion

Revisor har under dansk erhvervslovgivningen en særlig rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant. Revisors involvering i regnskabsaflæggelsen tilføjer troværdighed, idet revisor tilfører en interesseneutral, kritisk og uvildig kontrol af regnskabsaflæggelsen. Behovet for en kontrol af regnskabsinformationen stammer dels fra investorer men også fra andre regnskabsbrugere, såsom myndigheder og finansieringskilder.

Samtidig tilfører revisor virksomhederne faglig ekspertise til fortolkning af skatte- afgifts- og regnskabslovgivningen.

Det reguleringsmæssige grundlag for revisors erklæringsafgivelse består primært af Revisorloven og Erklæringsbekendtgørelsen i samspil med detaljeret brancheregulering i form af revisionsstandarder. Revisionsstandarderne er udtryk for det lovfæstede begreb *god revisorskik*, som revisor skal udføre alle sine opgaver under hensyntagen til. EU-retten har også haft betydning for udviklingen i form af de bestemmelser, som er indarbejdet i Revisorloven, hvorunder også det nye 8. direktiv vil medføre en række ændringer i primært Revisorloven, når direktivet skal indarbejdes i dansk lovgivning. Bl.a. medfører direktivet, at det bliver decideret lovpligtigt at følge revisionsstandarderne. Revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant sikres via en række bestemmelser for revisors erhvervsudøvelse, herunder særlige krav til revisors uafhængighed.

Inden for de erklæringsmæssige ydelser, som revisor leverer, er revisionen den mest detailregulerede og stiller omfattende krav til planlægning, udførsel og dokumentation af de handlinger, som danner grundlag for revisors erklæringsafgivelse. Revisor indsamler tilstrækkeligt og egnet bevis til, at denne med høj grad af sikkerhed positivt kan konkludere, at årsrapporten er uden væsentlig fejlinformation. Hvordan revisor opnår den høje grad af sikkerhed er veldefineret via de detaljerede revisionsstandarder, hvis specifikke krav sikrer, at de udførte handlinger ved en revision har et omfang i hvert tilfælde, som sikrer den høje grad af sikkerhed.

Revisors rapportering til omverdenen, revisionspåtegningen, har en klar signalværdi - både ved afgivelse en blank påtegning men også ved afgivelse af modificerede påtegninger, hvor revisor skal fremhæve særlige forhold, der i sidste ende kan have stor betydning for regnskabsbrugere. Kravene til revisors rapporteringspligter er ligeledes fastlagte i revisionsstandarderne, hvilket har dannet en klar forventning hos regnskabsbrugerne, om hvad der vil fremgå af en revisionspåtegning. Ved reduktion af revisionspligten er der derfor potentielt en række forhold, som ikke bliver rapporteret

til omverdenen ved aflæggelse af årsrapporterne, herunder ulovlige aktionærlån og going concern problemer.

De objektive beløbsgrænser, hvormed lempelse af revisionspligten er gennemført, betyder, at revisionspligten i praksis kan omgås ved placering af aktiviteter i selskabsenheder på en sådan måde, at beløbsgrænserne ikke overskrides. Det medfødte problem ved det indledende lovforslag med holdingselskaber, der kunne gå fri af revisionspligten, er i teorien løst i den endelige udformning af lovændringen, idet selskaber, der besidder kapitalandele i andre selskaber (over 20% ejerandel), er undtaget fra lempelsen. Rent faktisk er der dog stadig betydelige problemstillinger i koncernforhold, idet selskaber, der ejer kapitalandele i andre virksomheder, nok er underlagt revisionspligt, mens de ejede selskaber ikke nødvendigvis er. Det er dermed i nogen grad lagt over på revisor at sørge for, at værdien af kapitalandelene i selskaberne (i denne forstand de underliggende aktiver og passiver som evt. er ureviderede) med høj grad af sikkerhed er værdiansat i overensstemmelse med årsregnskabsloven, og at disse værdier således kommer rigtigt til udtryk i holdingselskabets regnskab. Dette problem kunne være løst med en generel koncernrevisionspligt, hvilket dog må vurderes at være for omfangsrigt i forhold til lovændringens formål i form af administrative lettelser. Såfremt undtagelser til fritagelsen ville skulle omfatte både selskaber, der ejer, og selskaber der ejes af andre selskaber, ville et meget stort antal virksomheder således ifalde revisionspligt.

En generel koncernregnskabspligt kunne også have sikret en fortsat kontrol med koncerninterne transaktioner. Ved manglende revision er det ikke sikkert, at disse kommer tilstrækkeligt til udtryk i årsrapporten. Dette medfører potentielt en forringet informationsværdi i årsrapporten og dårligere kreditorbeskyttelse.

Ved revisionspligtens indtræden opstår der det potentielle problem, at revisor først tiltræder efter regnskabsårets udløb, hvilket kan medføre, at denne i praksis får problemer med at følge god revisorskik, herunder foretage test af kontroller i årets løb, såfremt dette måtte være nødvendigt. Samtidig må det forventes, at revisor i stigende grad må foretage yderligere handlinger ved tiltræden, da denne i stigende omfang står over for ureviderede primo balancer, som kræver yderligere revisionsbevis, hvis der ikke foreligger et revideret regnskab fra tidligere år.

Den omfangsrige udvikling i revisionsstandarden kan være med til at forøge omkostningerne til at gennemføre revisionen, hvilket kan forøge incitamentet til netop at fravælge revision. Dette omfatter særligt de forøgede krav til revisors forståelse af virksomheden og dens omverden (herunder interne kontroller), risikovurderingshandlinger og dokumentation. Selv samme udvikling kan dog også have effekt på reviewstandarden.

Særskilt revision på delområder af årsrapporten ud fra RS 800 er en mulighed, der kan ses anvendt som en metode til at opnå den høje grad af sikkerhed på et begrænset område men dog næppe noget, der vil vinde større indpas som decideret alternativ. I kombination med anden assistance, som f.eks. review og/eller regnskabsmæssig assistance, kan man se dette alternativ som en form for reduceret revision. Set i forhold til en situation, hvor der i forvejen udføres fuld revision, og revisor yder anden assistance, er der dog næppe den store ressourcemæssige besparelse ved at gå bort fra den fulde revision og erstatte denne med en målrettet revision ud fra RS 800. I hvert fald ikke en besparelse, som står mål med den reducerede sikkerhed, som må accepteres. Samtidig er regnskabsbrugerne ikke nødvendigvis bekendt med denne form for begrænset revision.

Det åbenlyse alternativ til revisionen er review af årsrapporten, såfremt der fortsat ønskes en erklæring med sikkerhed på årsrapporten. Review indebærer en mindre omfattende kontrol af årsrapporten i forhold til revision, idet der stilles betydeligt mindre krav til de handlinger, som revisor skal udføre under erklæringsopgaven. Graden af revisors kritiske stillingtagen er også svækket, da denne normalvis ikke skal betvivle dokumentationens ægthed, ligesom udsagn fra virksomhedens ledelse ikke nødvendigvis skal understøttes af supplerende revisionsbevis. Styrken af dette bevis bliver op til revisors professionelle dømmekraft, idet denne skal vurdere, hvornår det er nødvendigt at indhente supplerende beviser og udføre yderligere handlinger. Denne mindre grad af kontrol udtrykkes i den begrænsede grad af sikkerhed, som revisor udtaler sig med gennem den negative konklusion på review erklæringen.

Den mindre grad af sikkerhed betyder, at revisor kan reducere handlinger, og dermed reducere omkostningerne til at udføre erklæringsopgaven. Den reducerede sikkerhed er imidlertid i praksis en lidt usikker størrelse, idet der hersker en vis usikkerhed om, hvordan et review skal defineres. Samtidig er der en mere uklar signalværdi i den negativt formulerede konklusion. I forbindelse med reduktionen af revisionspligten må man dog forvente, at reviewbegrebet får en mere fremtrædende

rolle og dermed på sigt bliver velkendt som erklæring på årsrapporten for klasse B-virksomhederne (herunder særligt hvis fritagelse for revision bliver udbredt til alle klasse B-virksomheder). Både udvikling af reviewstandarden og fremmelse af reviewbegrebet, via revisorbranchen, vil gøre alternativet mere udbredt og anerkendt. I tråd med udviklingen på revisionsområdet kan det tænkes, at en evt. opdatering af den 4 år gamle reviewstandard (RS 2400) vil kunne blive præget af mere fokus på revisors risikovurdering og kendskab til virksomheden og dens omgivelser samt fokus på besvigelser. Den nye reviewstandard for gennemgang af periodeopgørelser (RS 2410) peger i denne retning. Der er således risiko for at et review i fremtiden vil blive mere omfangsrig hvad angår revisors handlinger og dokumentation, og dermed risiko for, at honoraret herfor vil stige.

Ser man bort fra revision og review, er de mest oplagte muligheder for revisors involvering udførsel af aftalte arbejdshandlinger, samt assistance med regnskabsopstilling. I modsætning til revision og review afgiver revisor en erklæring uden sikkerhed og dermed uden konklusion. Ved udførsel af aftalte arbejdshandlinger er det, som det fremgår af navnet, alene de konkret aftalte handlinger mellem parterne, som revisor udtaler sig om. Dermed kan denne i princippet udtale sig med 100% sikkerhed om de konstaterede fakta, mens dette til gengæld også er det eneste, som revisor udtaler sig om.

Ved assistance med opstilling af regnskaber er det revisors opstilling af regnskabsmaterialet, der erklæres på. Det vil sige, at revisor ikke udtaler sig om det underliggende materiale, om end denne skal forholde sig kritisk ved åbenlyse fejl. Regnskabsmæssig assistance for både opstilling af årsrapport og opgørelse af den skattepligtige er ofte integreret i en samlet ydelse med revisionen, hvormed der ikke afgives en særskilt erklæring på assistance delen men derimod dels en revisionspåtegning på årsrapporten og en gennemgangspåtegning på skattemæssige opgørelser. Den rene assistanceerklæring vil derfor kunne blive noget, regnskabsbruger ser mere ofte, såfremt revisionen og review vælges fra.

Da der ikke afgives konklusion på denne type erklæringer, kan revisor heller ikke modificere denne. I tilfældet med assistance med opstilling af en årsrapport er revisors reaktionsmulighed, ved væsentlige fejl, derfor at trække sig fra opgaven, såfremt disse fejl ikke er rettet. Ved aftalte arbejdshandlinger bliver resultatet af de udførte handlinger fremlagt eksakt i revisors erklæring. På grund af, at det er specifikke handlinger, revisor udfører, og fordi revisor rapporterer direkte om resultatet af disse, er der heller ikke noget behov for at modificere erklæringen. Revisor fremlægger

blot resultatet af sine handlinger, hvorefter det er op til bruger at tage stilling til disse. Dermed bliver denne form for erklæring primært anvendelig, hvis bruger kun har brug for kontrol på en specifik regnskabspost.

Disse såkaldt beslægtede opgaver vil formodentlig blive taget ud af en kommende opdatering af revisorloven og erklæringsbekendtgørelsen, hvormed der ikke længere er krav om, at det er en registreret eller statsautoriseret revisor som udfører disse erklæringer. Dette er ikke en hensigtsmæssig situation, da de registrerede og autoriserede revisorer er underlagt revisorlovens beskyttelsesregler om uafhængighed, kvalitetskontrol, ansvarsforsikring mv. Disse kontrolforanstaltninger er virksomheder, der leverer bogføringsassistance mv., ikke underlagt, hvilket forringer brugernes beskyttelse. Man kan derfor forestille sig en situation, hvor en ikke-registreret/autoriseret revisor afgiver erklæring om regnskabsmæssig assistance på eksempelvis årsrapport og skattemæssige opgørelser. Dette giver større usikkerhed om kvaliteten af den ydede assistance og dermed den tillid, regnskabsbrugerne kan have.

Fremtidige undersøgelser må vise, hvilke tendenser man reelt vil se i de mindre virksomheders valg af revisors involvering i regnskabsaflæggelsen. Med de talrige forhold, som må overvejes og har indflydelse på dette valg, er det i høj grad op til den enkelte virksomheds situation. I den ene ende af skalaen finder vi bibeholdelse af den fulde revision, som er velkendt, og giver maksimal troværdighed til regnskabsaflæggelsen, men som til gengæld ikke giver nogen form for lempelse af de administrative byrder. Modsat finder vi den totale udelukkelse af revisors involvering, som umiddelbart giver den fulde besparelse (bortset fra egne ressourcer der må allokeres til opgaven), men som fuldstændig fjerner enhver troværdighed fra regnskabsaflæggelsen og - må man formode - vil betyde, at virksomheden er mere udsat for kontrol fra myndighedernes side.

Af de tidligere beskrevne alternativer, som eksisterer mellem disse yderpunkter, virker det måske generelt som det mest oplagte, at erstatte revisionen med et review, såfremt der ønskes erklæring med sikkerhed. Skiftet til eksempelvis review vurderer vi dog rent besparelsesmæssigt som relativt begrænset, men dog stadig relevant. Dette - og det faktum at reviewet for nuværende er et lidt ukendt begreb blandt regnskabsbrugerne - medfører, at der i starten vil være mange, som vælger at bibeholde revisionen. På sigt er det dog vores forventning, at kendskabet til reviewet vil udbredes, og uklarhederne omkring begrebet fjernes. Herved vil flere forventeligt vælge dette alternativ frem

for revisionen, i særdeleshed hvis de større og mere komplekse virksomheder bliver omfattet, hvormed besparelserne ved at overgå til reviewet evt. bliver større. I denne forbindelse må udviklingen i review- og revisionsstandarderne igen nævnes, da denne kan være med til at indsnævre eller forstørre forskellene mellem revisors handlinger under revision og review. Sammensætning af andre erklæringsydelser, som f.eks. kombination af regnskabsopstilling og delrevision af enkeltpost, kan evt. i den enkelte situation vise sig at opfylde virksomhedens præcise behov og samtidig give virksomheden en besparelse.

Den egentlig fravælgelse af revisionen (og den blotte mulighed herfor) medfører helt overordnet, at den hidtidige kritiske stillingtagen til virksomhedens regnskabsaflæggelse svækkes, med deraf følgende konsekvenser for regnskabsbrugerne. For den almindelige kreditorbeskyttelse har dette, alt andet lige, en forringende effekt. Set fra myndighedernes perspektiv må man også sige, at muligheden for at se stort på, om man overholder skattelovgivning mv. nu er til stede. For så vidt angår besvigelser er det ligeledes vores opfattelse, at revisors blotte involvering har en præventiv effekt, som nu potentielt falder helt bort.

Om en egentlig reviewpligt kan blive aktuel på sigt er tvivlsomt, men det er dog efter vores vurdering et oplagt alternativ til revisionen, selvom det næppe opfylder ambitionerne rent besparelsmæssigt. Revisors fast tilknyttede involvering mener vi dog er særdeles værdifuld, både præventivt i forhold til tilsigtede og utilsigtede lovbrud og som sparringspartner for virksomheden.

Overordnet set er det vores vurdering, at kompetenceniveauet i langt størstedelen af de omfattede virksomheder ikke kan understøtte en fravælgelse af minimumsassistance fra revisor i form af opstilling af årsrapporten og opgørelse af skattemæssig indkomst, hvorfor man typisk vil se denne assistance bibeholdt som minimum - og formodentlig som oftest kombineret med review eller revision. Revisor vil således, om end i et mindre omfang, stadig blive involveret i de mindre virksomheders regnskabsaflæggelse efter reduktionen af revisionspligten.

Summary

The background for this thesis is a reduction in the requirement of a statutory audit of the annual report of the so called smaller B-segment companies, which is a part of a larger change in the regulatory environment for the Danish companies in regards of accounting and legal requirements.

The exemption of the audit-obligation for the smaller B-segment companies means that about 75.000 companies are no longer required to have an auditor involved in any way in the financial reporting. As a result of the exemption, the Danish government hopes to reduce any needless administrative costs (in the form of a non-value audit) for the smaller companies, and thereby improving their competitive advantages in the global economy. The definition of smaller B-segment companies has been implemented through a set of objective criteria, including the number of employees, balance sheet total and turnover, under which smaller companies can chose the level of auditor involvement. The limit is 12 employees, MDKK 3 turnover and MDKK 1.5 balance sheet total, of which 2 must be exceeded in 2 consecutive years before an audit again is required.

With the change in legislation the smaller B-segment companies faces a choice of the future level of involvement of an auditor, in connection with the financial reporting. In essence, this consists of 5 options:

1. A continuing annual audit of the financial statements, although no longer required by law
2. A review of the annual report, which will be less extensive than the audit.
3. Accounting assistance, by which the auditor makes a statement without assurance.
4. Apply other engagement types such as agreed-upon procedures (ISRE 4400), special purpose audit (ISA 800) or a combination of the above.
5. Completely omit the assistance of an auditor regarding the financial statements.

The main emphasis of the thesis is as such placed on the engagements that are relevant in connection with the financial reporting, including auditing, review and related services. The analysis includes some of the advantages and disadvantages connected with the various engagement types and assessment of the consequences, that we believe are the result of the change in legislation.

Overall, auditing, review and related services are regulated partly by legislation and partly though professional standards issued by the auditing profession. The legislation states the overall demands

for the state authorised public or certified accountant, including rules on generally accepted auditing practices, whereas the standards contains detailed guidelines on the specific engagements, that the auditor performs.

The audit is comprehensive, in respect of the auditing procedures that must be performed and documented, in order for the auditor to obtain the required level of assurance. In order to comply with the requirements the auditor must gain an extensive knowledge of the company in order to perform a risk assessment that enables the auditor to identify and address the risks of material misstatement. An unqualified auditors report requires the auditor to obtain a high level of assurance, that there are no material misstatements in the financial report. Therefore the audit evidence obtained must be sufficient to support the high level of assurance, normally stated as 90-95% assurance.

Due to the objective criteria it is possible to avoid the audit requirement deliberately by separating business activities into smaller units (companies) which meet the requirements for the exemption.

Although extensive requirements need to be met in the process of auditing, it is our opinion that a lot of the smaller segment B-companies will maintain the audit, due to the high level of assurance and the considerable credibility that is imposed on the financial statements via the auditors report. Furthermore the amount of the actual cost-saving of replacing the audit with another level of auditor involvement is doubtful.

The review engagement is significantly less extensive than the audit engagement. Audit evidence primarily consists of analysis, inquiries to management and other appropriate audit evidence that the auditor finds necessary. The need for further audit evidence is based on judgment of the auditor, as there must be sufficient and appropriate evidence to support a moderate level of assurance.

Due to the moderate level of assurance - as apposed to the high level of assurance in audit engagements - the review engagement is usually less cost demanding.

The review is based on the Danish RS 2400 (similar to ISA 2400) and the review engagement - in relation to the financial statements - is relatively unknown to the common Danish reader of the financial statements, due to the fact that a full scale audit previously has been required without

exemption, leading to some uncertainty regarding the scope of the auditors work in a review engagement, including the actual meaning of moderate assurance.

Engagements with no assurance, includes engagements to compile financial statements (ISRS 4410) and engagements to perform agreed-upon procedures (ISRS 4400). Both types of engagements can be relevant alternatives to audit and review engagements.

Agreed-upon procedures in effect means that the auditor, perform no other procedures or considerations than the agreed-upon. The auditor report contains the result of the performed procedures and nothing else. This means that, if accurately described, this type of engagement can be an effective tool, provided that only procedures on a limited scale is required.

Engagements to compile financial statements, is performed on a regular basis in the smaller B-segment companies in Denmark. The engagement however is most commonly seen in unification with an audit or review engagement and not as a stand-alone engagement. These sort of engagements are the most cost-effective engagements compared to audit or review, due to the no-assurance level.

In engagements with no assurance the auditor can not make a qualified opinion, as is the case in audit or review engagements. Should the auditor therefore detect a material misstatement, the auditor must withdraw from the engagement (should the misstatement not have been corrected).

In a future perspective, we expect that the review will become a more common and known alternative to the full scale audit.

Although it is only providing moderate level of assurance, the review is the obvious alternative to the audit, when some level of assurance is needed in the auditors report.

Due to the characteristics of the smaller B-segment companies it is our opinion that the majority of these would still require some level of assistance in regards of the financial reporting. It is our experience that the organisation is typically lacking the skill to meet the accounting and fiscal legislation requirements.

The rapid development in the international standards of accounting will be a factor in the future development, exemplified by the increasing demand for a deeper understanding of companies (including business activities and internal controls), which has become an integral part of the audit

process. Should this development translate on to the requirements of the review engagements, this could effect the actual difference between the audit and review engagement.

The exemption of the audit-obligation in general has impaired the protection of creditors due to the possibility of entirely omitting the auditor in the financial reporting, which heighten the risk of faulty or fraudulent financial reporting (whether intended or unintended). Detection of fraud is not normally considered a main target for the auditor, but the audit-obligation undoubtedly resulted in a preventive effect, which potentially has been lost with the exemption.

Anvendte forkortelser

APSL	Anpartsselskabsloven
ASL	Aktieselskabsloven
ERKB	Erklæringsbekendtgørelsen
FRR	Foreningen af Registrerede Revisorer
FSR	Foreningen af Statsautoriserede Revisorer
IAPS	International Auditing Practice Statement
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standard on Auditing
ISRE	International Standards on Reveiw Engagements
ISAE	International Standards on Assurance Engagements
ISRS	International Standards on Related Services
REVV	Revisionsteknisk Udvalg (organ under FSR)
RL	Lov om Statsautoriserede og Registrerede Revisorer - ”Revisorloven”
RS	Revisionsstandard
RV	Revisionsvejledning
R&R	Revisions og Regnskabsvæsen (tidsskrift)
UR	Revisionsudtalelse (udtalelse afgivet af udvalg hos FSR)
ÅRL	Årsregnskabsloven

Litteraturliste

Bøger

- "*Revisor - Regulering & Rapportering*" af Kim Fücksel, Peter Gath, Lars Bo Langsted og Jens Skovby. 1. udgave 2006
- "*Revision - koncept & teori*" af Lars Kiertzner m.fl. 2. udgave, 2. oplag 2001
- "*Revisoransvar*" af Lars Bo Langsted, Paul Krüger Andersen og Mogens Christensen. 6. udgave 2005
- "*Revisorhåndbogen 2006 - revision*"
- "*Auditing and Assurance Services. An integrated approach, International Edition*" af Alvins A. Arens mfl. 10. udgave 2005

Revision og Regnskabsvæsen

- 2003, nr. 2 - "*Dygtighed gør det ikke alene..*" af økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsen
- 2003, nr. 2 - "*Ny dansk revisorlov - Harmoni eller disharmoni*" af Kim Fücksel
- 2003, nr. 2 - "*Balancens svære kunst - en ny revisorlov*" af Lars Bo Langsted
- 2004, nr. 6 - "*Nyt udkast til EU direktiv om lovpligtig revision*" af Peter Gath
- 2004, nr. 8 - "*Erklæringer*" af Anders Bisgaard
- 2005, nr. 4 - "*Opdatering af erklæringsbekendtgørelsen*" af Lykke Jensen og Lotte Andersen
- 2005, nr. 4 - "*Opdatering af erklæringsbekendtgørelsen set ud fra en praktisk synsvinkel*" af Morten S. Renge
- 2005, nr. 6 - "*Ny revisionsrisikomodel*" af Anders Bisgaard
- 2006, nr. 1 - "*Revision kontra review af SMV'er*" af Torben Haaning
- 2006, nr. 2 - "*Revision kontra review af SMV'er - en replik*" af Jan Bo Hansen
- 2006, nr. 3 - "*Revision kontra review af SMV'er - kommentar*" af Torben Haaning
- 2006, nr. 5 - "*Lempelse af revisionspligt*" af Anders Bisgaard
- 2006, nr. 5 - "*Forenklinger af årsregnskabsloven - igen.. og til gavn for hvem?*" - af Henrik Steffensen
- 2006, nr. 6 - "*Reduktion af revisionspligten*" af Lars Bunch og Lotte Andersen
- 2007, nr. 3 - "*Betænkning fra Revisorkommissionen om revisorlovgivningen*" af Peter Gath.

Lovgivning, bekendtgørelser, faglige standarder mv.

Lovforslag L 50 med bemærkninger, Erhvervsudvalgets betænkninger, høringsnotater mv.

"Rapport om Revisionspligten for B-virksomheder" af Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, marts 2005
FSR's høringssvar til L 50 af 9. september 2005

"Revisorlovgivning - i et internationalt perspektiv" Betænkning nr. 1478, 2006 afgivet af
Revisorkommissionen

"The Determination and Communication of Levels of Assurance Other than High" IAASB Study
April 2002

Diverse artikler mv.

"Slut med revisionspligt for de mindste selskaber" af Lars Bo Langsted. Jyllandsposten 19.
september 2005.

Bilag

PROBLEMFORMULERING

A - Byggeklodsmodellen samt statistik over B-virksomhederne	165
---	-----

KAPITEL 1

1.1 - Begrebsrammen	166
1.2 Oversigt over gældende danske Revisionsstandarder (RS) - pr. maj 2007	167

KAPITEL 2

2.1 Eksempler på arbejdshandlinger ved revision af regnskabsposten debitorer	170
2.2 Oversigt over revisionsmål efter RS 500	171
2.3 Eksempel på en blank revisionspåtegning	172
2.4 Forbehold og indvirkningen på revisors konklusion	173

KAPITEL 3

3.1 Eksempler på arbejdshandlinger ved et review	174
3.2 Eksempel på en erklæring om review uden modifikationer	176

KAPITEL 4

4.1 Eksempel på erklæring for aftalte arbejdshandlinger for regnskabsposten kreditorer .	177
4.2 Eksempel på assistanceerklæring vedrørende et selskabs specifikationshæfte til årsrapporten	180

Bilag A

A - Byggeklodsmodellen samt statistik over B-virksomhederne

Byggeklodsmodellen i ÅRL

ÅRL er opbygget efter den såkaldte byggeklodsmodel, hvorefter det regelsæt, den enkelte virksomhed er forpligtet til at følge ved udarbejdelsen af sin årsrapport, primært afhænger af virksomhedens størrelse. Princippet i modellen er, at små virksomheder skal følge relativt få, generelle krav, mens større virksomheder skal følge flere og mere detaljerede krav. Baggrunden herfor er, at små virksomheder sædvanligvis har få regnskabsbrugere, hvorimod store og børsnoterede virksomheder har en bred kreds af regnskabsbrugere med forskelligartede behov, og desuden har de stor samfundsmæssig betydning. Modellen består af 4 byggeklodser - regnskabsklasser: A, B, C og D. Inddelingen afhænger af virksomhedernes omsætning, balancesum og antal ansatte, hvor kriteriet er om virksomhederne i to på hinanden følgende år overskrider 2 ud af de 3 størrelser.

Klasse		Balancesum (MDKK)	Omsætning (MDKK)	Antal ansatte
B	Heraf undtaget revision	1,5	3	12
		29	58	50
C	Mellem	119	238	250
C	Stor	over 119	over 238	over 250
D		Ingen størrelseskrav		

Karakteristik af B-virksomhederne

Grænse for balance/oms. (MDKK)	Antal selskaber	Pct.
Holding- og tomme selskaber mv.	50.000	38%
0,25/0,5	70.679	54%
1,0/2,0	93.774	72%
2,5/5,0	109.170	84%
3,0/6,0	113.094	87%
6,0/12,0	121.396	93%
12,5/25,0	127.283	98%
29,0/58,0	130.000	100%

Undtaget revisionspligt - ca. 75.000 selskaber (ikke holdingselskaber)

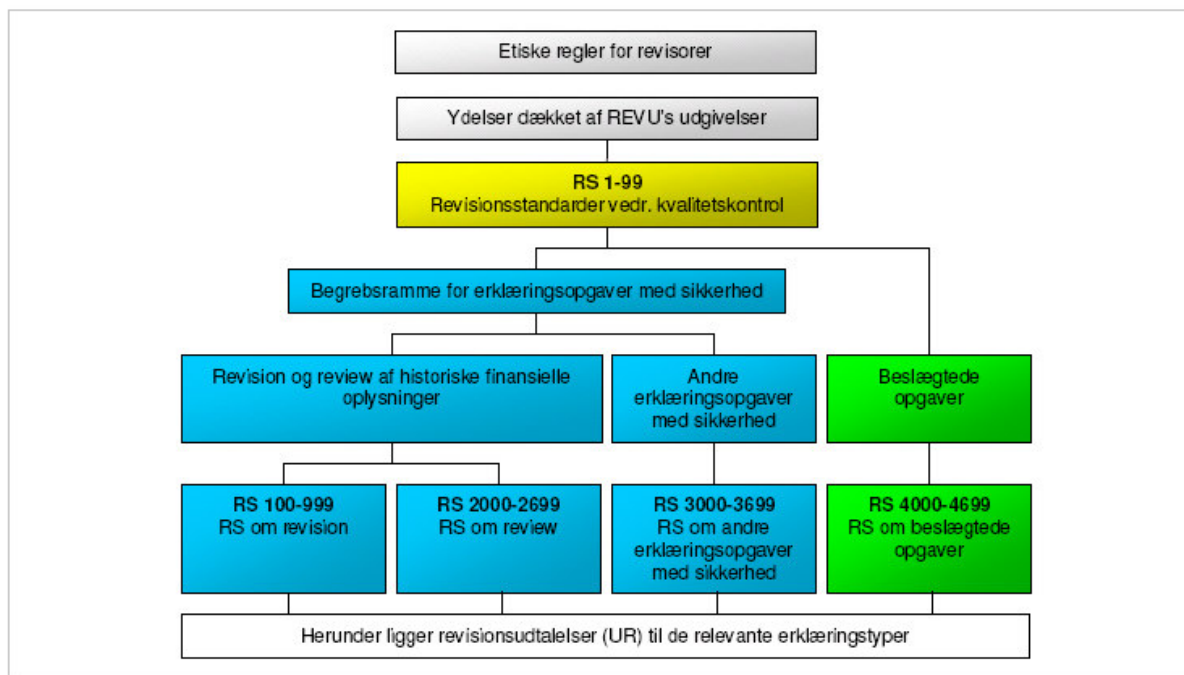
Lovændringens grænser går et sted herimellem

Kilde - Rapport om revisionspligten for B-virksomheder (af E&S)

Bilag 1.1

1.1 Begrebsrammen

Sammenhænge i RS systemet

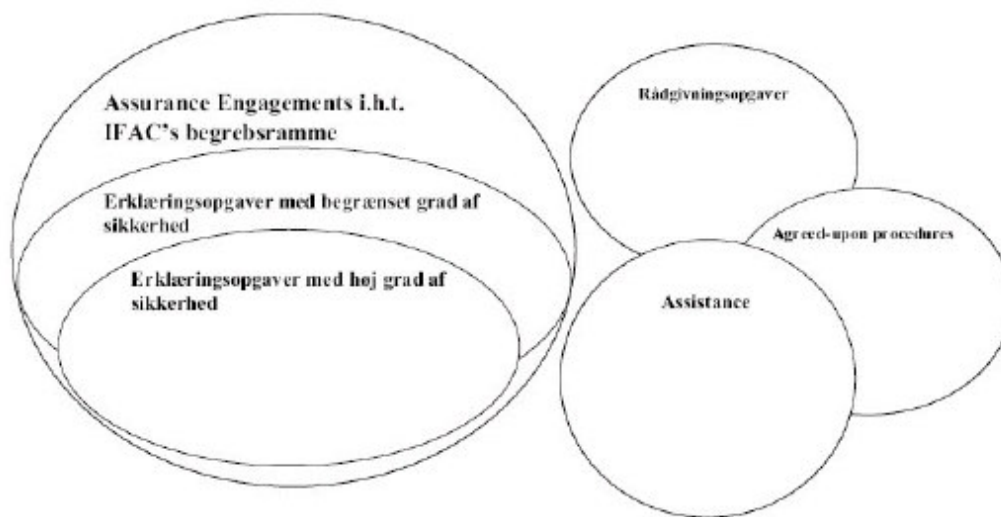

Figur X - Sammenhænge i RS systemet

Kilde - Begrebsrammens bilag 2

Rækkevidden af begrebsrammen

Rækkevidden af IFAC's og FSR's begrebsramme kan illustreres således

Figur X - Begrebsrammens rækkevidde

Kilde - "Regulering & Rapportering" s. 152

Bilag 1.2

1.2 Oversigt over gældende danske Revisionsstandarter (RS) - pr. maj 2007

Nr	Titel	Bemærkninger	Gældende pr.
	Forord til standarder for revision og beslægtede opgaver		Marts 2006
	Begrebsramme for erklæringsopgaver med		31. januar 2005
RS 1	Kvalitetsstyring i firmaer som udfører revision og review af historiske finansielle oplysninger, andre erklæringsopgaver med sikkerhed samt beslægtede opgaver		1. januar 2006
Revisors pligter og ansvar			
RS 200 (ajourført)	Målet med og generelle principper for Revision af et regnskab		15. december 2005
RS 210 ¹	Indhold af revisionsaftaler ¹		1. januar 2003
RS 220 (ajourført)	Kvalitetsstyring af revisionsarbejde mv.		1. januar 2006
RS 230	Dokumentation	Høringsfrist 1/4 2007	1. januar 2003 / 1. januar 2007
RS 240 (ajourført)	Revisors pligt til at overveje besvigelser og fejl ved revision af regnskaber		1. januar 2006
RS 250 ¹	Overvejelse af lovgivningen ved revision af et regnskab		1. januar 2003
RS 260 ¹	Kommunikation af revisionsmæssige forhold til virksomhedens øverste ledelse		1. januar 2003
RS 265	Revisionsprotokollen	Ren dansk standard	1. januar 2003
Risikovurdering og adressering af identificerede risici			
RS 300	Planlægning af revision af regnskaber		1. januar 2006
RS 315	Forståelse af virksomheden og dens omgivelser og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation		15. december 2004
RS 320	Væsentlighed ved revision	Høringsfrist 1/4 2007	Ikke tidligere udsendt som RS
RS 330	Revisors handlinger som reaktion på vurderede risici		15. december 2004
RS 402	Revisionsmæssige overvejelser vedrørende virksomheder, der anvender serviceleverandører		1. august 2006
Revisionsbevis			
RS 500	Revisionsbevis		15. december 2004
RS 501	Revisionsbevis - yderligere overvejelser for specifikke poster	Høringsfrist 1/4 2007	1. januar 2007
RS 505 ¹	Eksterne bekræftelser		1. juli 2003
RS 510 ¹	Førstegangsrevision - primobalancer		30. juni 2003
RS 520	Analytiske handlinger	Høringsfrist 30/6 2007	1. juli 2003 / 1. januar 2007

RS 530 ¹	Stikprøveudtagelse og andre udvælgelsesmetoder		1. juli 2004
RS 540 ¹	Revision af regnskabsmæssige skøn		1. juli 2003
RS 545 ¹	Revision af målinger til og oplysninger om dagsværdi		30. juni 2004
RS 550 ¹	Nærtstående parter		1. juli 2003
RS 560 ¹	Efterfølgende begivenheder		1. juli 2003
RS 570 ¹	Going Concern		1. juli 2004
RS 580 ¹	Ledelsens udtalelser		1. juli 2003
RS 585 (ajourført)	Revision af ledelsesberetningen	Ren dansk standard	31. december 2006

Brug af andres arbejde

RS 600	Anvendelse af anden revisors arbejde	Høringsfrist 15/8 2007	1. juli 2007
RS 610	Stillingtagen til intern revisions arbejde		1. august 2006
RS 620	Anvendelse af en eksperts arbejde		30. sept. 2006
RS 635	Samarbejde mellem to valgte revisorer	Ren dansk standard	1. januar 2003

Revisors konklusioner og erklæringer

RS 700	Den uafhængige revisors påtegning på et fuldstændigt regnskab med generelt formål		31. december 2006
RS 701	Modifikationer af den uafhængige revisors påtegning		31. december 2006
RS 710 ¹	Sammenligninger		1. januar 2003
RS 720 ¹	Andre oplysninger i dokumenter der indeholder reviderede regnskaber		1. januar 2003

Specielle områder

RS 800	Revisors erklæring på revisionsopgaver med særligt formål		31. december 2005
--------	---	--	-------------------

Revisionsstandarder om review

RS 2400	Review af regnskaber		1. januar 2003
RS 2410	Review af et perioderegnskab udført af selskabets uafhængige revisor		15. december 2006

Revisionsstandarder om andre erklæringsopgaver med sikkerhed

RS 3000	Andre erklæringsopgaver med sikkerhed end revision eller review af historiske finansielle oplysninger (andre erklæringsopgaver med sikkerhed)		31. januar 2005
RS 3400	Undersøgelse af fremadrettede finansielle oplysninger (budgetter og fremskrivninger)		1. juni 2006
RS 3411	Erklæringer om generelle it-kontroller og om applikationskontroller mv.		30. september 2005

Beslægtede opgaver

RS 4400	Aftalte arbejdshandlinger vedrørende regnskabsmæssige oplysninger		1. juli 2003
RS 4410	Assistance med regnskabsopstilling		15. januar 2005

1) Opdateret med terminologi fra revisionsrisikostandarderne - træder i kraft for regnskabsperioder der begynder 1. november 2006 eller senere.

Gråmarkering = dansk RS i udkast til høring

Bilag 2.1

2.1 Eksempler på arbejdshandlinger ved revision af regnskabsposten debitorer

Følgende er eksempler på typiske revisionshandlinger revisor udfører i forbindelse med revision af regnskabsposten tilgodehavender fra salg og tjenesteydelser for opnå overbevisning om revisionsmålene.

Nedenstående er alene eksempler på hvorledes revisor opbygger sit revisionsbevis. Omfanget af de udførte handlinger afhænger af revisors vurdering af forhold som de interne kontroller og risikovurdering i øvrigt som påvirker den konkrete vurdering af styrken af det bevis som revisor skal indsamle for at opnå overbevisning på regnskabsposten. I dette eksempel er der ikke inkluderet eventuelle handlinger som udføres i forbindelse med test af kontroller. Med andre ord er der her tale om en revision af posten hvor hele revisionsbeviset opnås via substansrevision og dermed ret typiske handlinger i den mindre virksomhed:

- Indhentelse af detaljeret liste over posten (debitorsaldoliste) og afstemning af denne til finansbalance
- Udførelse af analytisk handlinger for at identificere væsentlige afvigelser i forhold til det forventede
- Gennemgang af detaljeret debitorliste og undersøg væsentlige og usædvanlige poster
- Kontrol af den matematiske nøjagtighed af liste
- Undersøg salg i perioden før og efter statusdagen med henblik på korrekt periodisering af salg
- Udsendelse af meddelelser til debitorer med henblik på bekræftelse af saldo
- Gennemgang af aldersfordelt debitorsaldoliste og undersøgelse af usædvanlige tendenser og forhold og kontrol af at aldersfordelingen er korrekt
- Gennemgang af hensættelsen til tab på debitorer og vurdering af dennes rimelighed i forhold til overforfaldne debitorer og drøftelse med ledelsen af muligheden for at inddrive debitorer

Yderligere substanshandlinger efter behov som f.eks. kontrol af indbetalinger på overforfaldne debitorer eller debitorer som ikke har bekræftet saldi

Bilag 2.2

2.2 Oversigt over revisionsmål efter RS 500

Transaktionstyper og begivenheder (Classes of transactions)	Forekomst	Occurrence	transaktioner og begivenheder, som er bogført, eksisterer og vedrører virksomheden
	fuldstændighed	Completeness	alle transaktioner og begivenheder, som bør registreres, er blevet registreret
	nøjagtighed	Accuracy	beløb og andre data vedrørende bogførte transaktioner og begivenheder er bogført behørigt
	periodisering	Cutoff	transaktioner og begivenheder er blevet bogført i den rigtige regnskabsperiode
	klassifikation	Classification	transaktioner og begivenheder er blevet bogført på de rigtige konti
Balanceposter (Account balances)	Tilstedeværelse	Existence	aktiver, forpligtelser og egenkapital er til stede
	rettigheder og forpligtelser	Rights and obligations	virksomheden har eller kontrollerer rettighederne til aktiver, og forpligtelser påhviler virksomheden
	fuldstændighed	Completeness	alle aktiver, forpligtelser og egenkapitalposter, som bør registreres, er blevet registreret
	værdiansættelse og fordeling	Valuation and allocation	aktiver, forpligtelser og egenkapitalposter er medtaget i regnskabet med de passende beløb, og eventuelle værdiansættelses- eller fordelingsreguleringer er passende bogført
Præsentation og oplysning (Presentation and disclosure)	Forekomst	Occurrence and rights and obligations	oplyste begivenheder, transaktioner og andre forhold er indtruffet og vedrører virksomheden
	rettigheder og forpligtelser		
	fuldstændighed	Completeness	alle oplysninger, som bør medtages i regnskabet, er blevet medtaget
	klassifikation og forståelighed	Classification and understandability	finansiell information er passende præsenteret og beskrevet, og oplysninger er udtrykt klart
	nøjagtighed og værdiansættelse	Accuracy and valuation	finansiell og anden information er oplyst nøjagtigt og med de passende beløb.

Bilag 2.3

2.3 Eksempel på en blank revisionspåtegning

(Klasse B uden pengestrømsopgørelse)

Den uafhængige revisors påtegning

Til aktionærerne i A/S Klasse B

Vi har revideret årsrapporten for A/S Klasse B for regnskabsåret 1. januar - 31. december 200x omfattende [ledelsespåtegning, ledelsesberetning, anvendt regnskabspraksis, resultatopgørelse, balance, egenkapitalopgørelse og noter]. Årsrapporten aflægges efter den danske årsregnskabslov.

Ledelsens ansvar for årsrapporten

Ledelsen har ansvaret for at udarbejde og aflægge en årsrapport, der giver et retvisende billede i overensstemmelse med den danske årsregnskabslov. Dette ansvar omfatter udformning, implementering og opretholdelse af interne kontroller, der er relevante for at udarbejde og aflægge en årsrapport, der giver et retvisende billede uden væsentlig fejlinformation, uanset om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl, samt valg og anvendelse af en hensigtsmæssig regnskabspraksis og udøvelse af regnskabsmæssige skøn, som er rimelige efter omstændighederne.

Revisors ansvar og den udførte revision

Vores ansvar er at udtrykke en konklusion om årsrapporten på grundlag af vores revision. Vi har udført vores revision i overensstemmelse med danske revisionsstandards. Disse standarder kræver, at vi lever op til etiske krav samt planlægger og udfører revisionen med henblik på at opnå høj grad af sikkerhed for, at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation.

En revision omfatter handlinger for at opnå revisionsbevis for de beløb og oplysninger, der er anført i årsrapporten. De valgte handlinger afhænger af revisors vurdering, herunder vurderingen af risikoen for væsentlig fejlinformation i årsrapporten, uanset om fejlinformationen skyldes besvigelser eller fejl. Ved denne risikovurdering overvejer revisor interne kontroller, der er relevante for virksomhedens udarbejdelse og aflæggelse af en årsrapport, der giver et retvisende billede, med henblik på at udforme revisionshandling, der er passende efter omstændighederne, men ikke med det formål at udtrykke en konklusion om effektiviteten af virksomhedens interne kontrol. En revision omfatter endvidere stillingtagen til, om den af ledelsen anvendte regnskabspraksis er passende, om de af ledelsen udøvede regnskabsmæssige skøn er rimelige samt en vurdering af den samlede præsentation af årsrapporten.

Det er vores opfattelse, at det opnåede revisionsbevis er tilstrækkeligt og egnet som grundlag for vores konklusion.

Revisionen har ikke givet anledning til forbehold.

Konklusion

Det er vores opfattelse, at årsrapporten giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. xx. xxxx 200x samt af resultatet af selskabets aktiviteter for regnskabsåret 1. januar - 31. december 200x i overensstemmelse med den danske årsregnskabslov.

Xby, den xx. januar 200x

Revisionsselskab

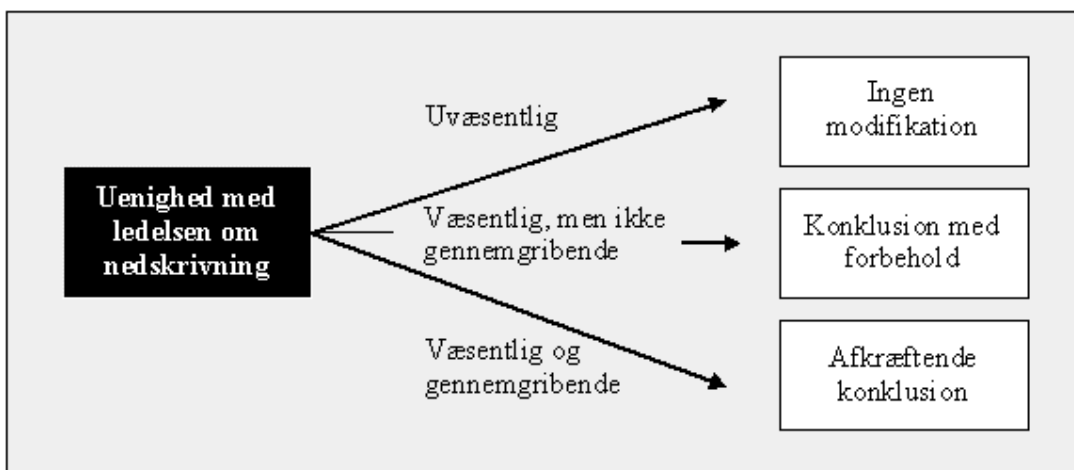
Statsautoriseret Revisionsaktieselskab

Bilag 2.4

2.4 Forbehold og indvirkningen på revisors konklusion

Fra UR 2007-3

Forbeholdssituation ved uenighed med ledelsen

Forbeholdets betydning for revisors konklusion i påtegningen

Indvirkning på konklusion om retvisende billede	Påvirker væsentligt, men ikke gennemgribende regnskabs retvisende billede - konklusion med forbehold	Påvirker væsentligt og gennemgribende regnskabs retvisende billede - afkræftende konklusion	Påvirker muligvis væsentligt og gennemgribende regnskabs retvisende billede - konklusion kan ikke udtrykkes
Uenighed med ledelsen	"at regnskabet, bortset fra det i forbeholdet anførte, giver ..."	"at regnskabet, som følge af det i forbeholdet anførte, ikke giver ..."	Ikke relevant
Begrænsning i omfanget af revisors arbejde	"at regnskabet, bortset fra den mulige indvirkning af det i forbeholdet anførte, giver ..."	Ikke relevant	"... vi kan derfor ikke udtrykke en konklusion om årsrapporten."

Bilag 3.1

3.1 Eksempler på arbejdshandlinger ved et review:

(inspiration hentet fra RS 2400, afsnit 20 samt standardens bilag 2)

Planlægning samt indledende overvejelser og handlinger:

- Gennemgå betingelserne for og omfanget af opgaven med klienten og opgaveteamet.
- Udarbejd aftalebrev der fastlægger disse betingelser og omfanget med reviewet.
- Opnå kendskab til virksomheden og dens omgivelser, herunder de interne kontroller – omfanget heraf er beskrevet i kapitel 2, afsnit 2.7.5 – det kunne fx være deciderede revisionsrisikohandlinger med inspiration i RS 315.
- Overvej resultaterne af tidligere opgaver for klienten, herunder de efterposter, der var nødvendige.
- Afhold indledende møde med ledelsen, hvor der bla:
 - forespørges om virksomhedens regnskabspraksis
 - forespørges om der har været væsentlige forandringer i virksomhedens forhold i forhold til året før (f.eks. ejerskifter eller ændringer i kapitalstrukturen)
 - vigtige beslutninger på bestyrelsesmøder og lignende.
- Læs referater fra generalforsamlinger, bestyrelsesmøder og fra andre relevante møder for at finde forhold, der kunne være vigtige for reviewet

Generelle handlinger ved review af en virksomheds årsrapport:

- Afstem bogføring (råbalancen) med regnskabet.
- Analyser med det formål at finde sammenhænge og enkeltposter, der forekommer usædvanlige – fx ved at sammenligne resultaterne i indeværende år med tidligere år, budgetter og lignende.
- Forespørgsler til personer, som har ansvar for regnskabsmæssige og bogføringsmæssige forhold, fx
 - er alle transaktioner registreret? (fuldstændighed)
 - om regnskabet er aflagt i overensstemmelse med regnskabspraksis
 - om ændringer i virksomhedens aktiviteter og regnskabspraksis
 - evt. supplere udsagnene med en skriftlig erklæring fra de relevante personer
- Forespørgsel til ledelsen om

-
- væsentlige udsagn i årsrapporten (er der hold i oplysningerne?)
 - væsentlige transaktioner med nærtstående parter
 - eventualforpligtelser og væsentlige aftaler
 - planer om salg af større aktiver eller dele af virksomheden
 - forklaringer på enhver usædvanlig afgivelse eller manglende sammenhæng i årsrapporten
 - evt. indhente regnskabserklæring fra ledelsen
- Gennemgå regnskabet med ledelsen
 - Overvej, om der er de nødvendige oplysninger i regnskabet, og om de er passende klassificeret og præsenteret.
 - Overvej virkningen af enhver ikke rettet fejl, såvel individuelt som samlet. Gør ledelsen opmærksom på fejlene og fastslå, hvordan de vil påvirke reviewerklæringen.

Udvalgt område: Tilgodehavender fra salg

- Få en debitorliste og fastlæg om totalen stemmer til råbalancen.
- Få og overvej forklaringer på væsentlige afvigelser i saldi fra tidligere perioder eller fra det forventede.
- Få en aldersfordelt debitorliste. Spørg om grunden til usædvanligt store konti, creditsaldi og enhver anden usædvanlig saldo og spørg om debitorernes betalingsevne.
- Drøft med ledelsen klassificeringen i regnskabet af tilgodehavender, herunder langfristede konti, creditsaldi og tilgodehavender hos ledelsen og andre nærtstående parter.
- Spørg om, hvordan man identificerer dubiøse debitorer og til nedskrivningsprocedurer. Overvej hensigtsmæssigheden af disse procedurer.
- Spørg, om de procedurer, som anvendes for at sikre korrekt skæring af salgstransaktioner og returvarer, er udført.
- Spørg, om der i perioden efter balancedagen er udskrevet store kreditnotaer vedrørende indtægter, og om der er foretaget reservationer til dækning af sådanne beløb.

Bilag 3.2

3.2 Eksempel på en erklæring om review uden modifikationer:

Nedenstående eksempel er lavet ud fra eksempler i UR 2007-3 på hhv. en klasse A virksomheds årsrapport og et klasse B selskabs skattemæssige opgørelser. Der findes i revisionsudtalelserne ikke pt. et eksempel på review af et selskabs årsrapport.

Erklæring afgivet af uafhængig revisor

Til aktionærerne i A/S Klasse B

Vi har efter aftale udført en gennemgang af årsrapporten for A/S Klasse B for regnskabsåret xx. xxxxx - xx. xxxxx 200x, der aflægges efter årsregnskabsloven.

Selskabets ledelse har ansvaret for årsrapporten. Vores ansvar er på grundlag af vores gennemgang at udtrykke en konklusion om årsrapporten.

Den udførte gennemgang

Vi har udført vores gennemgang i overensstemmelse med den danske revisionsstandard om gennemgang (review) af regnskaber. Denne standard kræver, at vi tilrettelægger og udfører gennemgangen med henblik på at opnå begrænset sikkerhed for, at årsrapporten ikke indeholder væsentlig fejlinformation. En gennemgang er begrænset til først og fremmest at omfatte forespørgsler til selskabets ledelse og medarbejdere samt analyser af regnskabstal og giver derfor mindre sikkerhed end en revision. Vi har ikke udført revision og udtrykker derfor ikke en revisionskonklusion om årsrapporten.

Det er vores opfattelse, at den udførte gennemgang giver et tilstrækkeligt grundlag for vores konklusion.

Konklusion

Ved den udførte gennemgang er vi ikke blevet bekendt med forhold, der giver os anledning til at konkludere, at årsrapporten ikke giver et retvisende billede af selskabets aktiver, passiver og finansielle stilling pr. xx. xxxxx 200x samt af resultatet af selskabets aktiviteter for regnskabsåret xx. xxxxx - xx. xxxxx 200x i overensstemmelse med årsregnskabsloven.

Xby, den xx. xxxxx 200x

Revisionsselskab

Statsautoriseret Revisionsaktieselskab

Bilag 4.1

4.1 Eksempel på erklæring for aftalte arbejdshandlinger for regnskabsposten kreditorer

Uafhængig revisors erklæring

Til NN

Vi har udført de arbejdshandlinger, som blev aftalt med Dem og som er gengivet nedenfor vedrørende den af ledelsen i ABC A/S udarbejdede opgørelse af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S. Opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S, der udviser en samlet sum på DKK xx. xxx, er initieret af os den xx. xxxx 200x. Vort arbejde er udført i overensstemmelse med den danske revisionsstandard om aftalte arbejdshandlinger. Arbejdshandlingerne er udført for at give N.N. mulighed for at vurdere pålideligheden af opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S.

De udførte arbejdshandlinger

- 1 Vi har eftertalt opgørelse af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S og kontrolleret totalen DKK xxx.xxx til samlekonto i finansbogholderiet pr. xx. xxxx 200x.
- 2 Vi har på basis af opgørelsen udvalgt alle varekreditorer med skyldigt beløb større end DKK xxx og sammenholdt de for disse varekreditorer i opgørelsen angivne informationer, kreditornavn, adresse og skyldigt beløb pr. xx. xxxx 200x til oplysninger ifølge selskabets kreditorbogholderi.
- 3 Vi har til de under pkt. 2 udvalgte varekreditorer, der i alt udgør en værdi på DKK xxx.xxx svarende til xx% af den samlede sum for de i opgørelsen indeholdte varekreditorer, udsendt saldomeddelelser med anmodning om at bekræfte de i opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S anførte skyldige beløb.
- 4 Vi har modtaget besvarelse på xx% af de udsendte meddelelser, hvoraf xx%, svarende til en værdi på DKK xxx.xxx, bekræftede det på saldomeddelelsen anførte beløb. For de besvarelser, hvor saldoen ifølge kreditor ikke var korrekt, har vi på basis af afstemninger udarbejdet af ABC A/S identificeret og udvalgt alle afstemningsposter større end DKK xxx.xxx og kontrolleret disse til underliggende dokumentation, fakturaer, kreditnotaer og betalinger med henblik på at verificere, at disse transaktioner er korrekt behandlet i opgørelsen over varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S.
- 5 For de varekreditorer, hvor der ikke blev modtaget svar, har vi på basis af specifikationer udarbejdet af ABC A/S over de skyldige beløb kontrolleret alle transaktioner større end DKK xxx.xxx til underliggende dokumentation, fakturaer, kreditnotaer og betalinger med henblik på at verificere rigtigheden af det skyldige beløb pr. xx. xxxx 200x.
- 6 Vi har endvidere for de i pkt. 5 nævnte varekreditorer modtaget specifikationer over transaktioner, fakturaer, kreditnotaer og betalinger registreret af ABC A/S efter den xx. xxxx 200x og frem til xx. xxxx 200x med henblik på at verificere, at disse transaktioner er korrekt behandlet og således ikke skal indgå i opgørelsen over varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S.

Fundne forhold

- 7 Sammentællingen af opgørelsen jf. punkt 1 er korrekt. Den totale saldo ifølge opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x, DKK xxx.xxx, kan afstemmes til finansbogholderiet som følger:

	<u>DKK</u>
Saldo ifølge opgørelse af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x	xxx.xxx
Saldo ifølge samlekonto i finansbogholderi pr. xx. xxxx 200x	<u>xxx.xxx</u>
Afvigelse	<u>xx.xxx</u>
Der specificeres således:	
Gæld til søsterselskab	xx.xxx
Diverse kreditorer < DKK xxx	<u>x.xxx</u>
I alt	<u>xx.xxx</u>

8 Ved kontrollen af de i opgørelsen indeholdte informationer jf. punkt 2 konstaterede vi overensstemmelse mellem opgørelse af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x og selskabets kreditorbogholderi med følgende undtagelse:

- a) **Kreditornr. xxxxx:** Det skyldige beløb ifølge opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S overstiger det i kreditorbogholderiet anførte beløb med DKK xxx.xxx. Afvigelsen skyldes en manglende registrering i kreditorbogholderiet af fakturanr. xxx, der vedrører et indkøb i xxxx 200x, hvor faktura fra varekreditor først blev modtaget efter, at selskabet pr. xx. xxxx 200x havde afsluttet bogføringen i kreditorsystemet.

9 Kontrollen af afstemningsposter større end DKK xx.xxx til underliggende dokumentation jf. pkt. 4 bekræftede, at disse var korrekt behandlet i opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S, idet de udvalgte poster alle vedrørte perioden efter den xx. xxxx 200x.

10 Ved kontrollen af skyldige beløb, hvor svar på udsendt saldomeddelelse til varekreditorer ikke blev modtaget, konstaterede vi for de udvalgte poster, at disse på basis af den forelagte dokumentation jf. pkt. 5 var korrekt behandlet i opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x med følgende undtagelser:

- a) **Kreditornr. xxxxx:** Det skyldige beløb ifølge opgørelse af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x, DKK xxx.xxx, indeholder en faktura stor DKK xxx.xxx, der er betalt den xx.xxxx.200x. Betalingen er i selskabets bogføring pr. xx. xxxx 200x registreret på en interimskonto og først godskrevet kreditoren i efterfølgende periode.
- b) **Kreditor nr. xxxxx**

11 Ved kontrollen af udvalgte fakturaer, kreditnotater og indbetalinger registreret efter xx. xxxx 200x konstaterede vi, at disse med nedennævnte undtagelser korrekt indgår i skyldige beløb pr. xx. xxxx 200x som indeholdt i opgørelse af varekreditorer pr. xx. xxxx. 200x.

- a) **Kreditornr. xxxxx:** Kreditnotanr. xxxxxx stor DKK xxx.xxx, udstedt og registreret efter den xx. xxxx 200x, vedrører en korrektion til fakturanr. xxxx, der indgår i det skyldige beløb for *kreditornavn* i opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x for ABC A/S.

Afslutning

Da ovennævnte arbejdshandlinger hverken er en revision eller gennemgang i overensstemmelse med danske revisionsstandards, udtrykker vi ikke nogen grad af sikkerhed om opgørelsen af varekreditorer pr. xx. xxxx 200x.

Hvis vi havde udført yderligere arbejdshandlinger, revideret eller udført gennemgang af perioderegnskabet for perioden xx. xxxx 200x til xx. xxxx 200x for ABC A/S i overensstemmelse med danske revisionsstandards, kunne andre forhold være fundet og rapporteret til Dem.

Vor erklæring er udelukkende udarbejdet med det formål, der er nævnt i denne erklærings første afsnit og til Deres brug. Den må ikke bruges til noget andet formål eller videregives til nogen anden. Erklæringen vedrører kun de konti og forhold, der er nævnt ovenfor, og kan ikke udstrækkes til at omhandle perioderegnskabet for perioden xx. xxxx 200x til xx. xxxx 200x for ABC A/S som helhed.

Xby, den xx. xxxx. 200x

Revisionsselskab

Statsautoriseret Revisionsaktieselskab

NN

statsautoriseret revisor

Bilag 4.2

4.2 Eksempel på assistanceerklæring vedrørende et selskabs specifikationshæfte til årsrapporten

Erklæring om assistance afgivet af uafhængig revisor

Til ledelsen i BC A/S

På grundlag af selskabets bogføring og øvrige oplysninger modtaget fra selskabets ledelse har vi udarbejdet specifikationshæftet til årsrapporten for BC A/S for regnskabsåret 1. januar - 31. december 200x, der udarbejdes efter ledelsens krav til indhold og specifikation.

Selskabets ledelse har ansvaret for specifikationshæftet.

Vi har tilrettelagt og udført vort arbejde i overensstemmelse med danske revisionsstandards for assistance med regnskabsopstilling. Vi har, hvor det er relevant afstemt specifikationerne til selskabets årsrapport for 200x, som vi har revideret og forsynet med en revisionspåtegning uden forbehold eller supplerende oplysninger.

Vi har ikke revideret eller udført gennemgang af specifikationshæftet og udtrykker derfor ingen konklusion derom.

Xby, den xx. januar 200x

Revisionselskab

Statsautoriseret Revisionsaktieselskab

XX

statsautoriseret revisor